

Utkast till lagrådsremiss

En särskild straffbestämmelse för psykiskt våld

Utkastets huvudsakliga innehåll

Psykiskt våld är ett allvarligt samhällsproblem och förekommer inte sällan i samband med mäns våld mot kvinnor, våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck. Psykiskt våld förekommer också i unga parrelationer och våldet har ofta digitala dimensioner. De negativa effekterna för den som utsätts för psykiskt våld är påtagliga på såväl kort som lång sikt. Mot den bakgrunden bedöms det finnas ett behov av ett stärkt straffrättsligt skydd mot psykiskt våld.

Det föreslås därför att ett nytt brott ska införas i brottsbalken, med beteckningen *psykiskt våld*. Regleringen innebär att det blir straffbart att upprepat utsätta en annan person för kränkningar i form av förolämpningar, otillbörliga hot, otillbörligt tvång eller otillbörlig övervakning, om kränkningarna sammantagna varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla. Straffet föreslås vara fängelse i högst fyra år.

Det föreslås vidare att brottet psykiskt våld ska kunna ingå som ett led i barnfridsbrott, grov fridskränkning, grov kvinnofridskränkning, olaga förföljelse och hedersförtryck.

Dessutom föreslås att brottet förolämpning ska kunna ingå som ett led i grov fridskränkning, grov kvinnofridskränkning, olaga förföljelse och hedersförtryck.

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 juni 2026.

Innehållsförteckning

1	Förslag till lag om ändring i brottsbalken	3
2	Ärendet och dess beredning	6
3	Psykiskt våld	6
3.1	Bakgrund	6
3.1.1	Begreppet psykiskt våld	6
3.1.2	Förekomst och konsekvenser av psykiskt våld	9
3.1.3	Gällande rätt	13
3.1.4	Tidigare överväganden och åtgärder	16
3.2	Det straffrättsliga skyddet mot psykiskt våld behöver stärkas	19
3.3	En särskild straffbestämmelse som tar sikte på psykiskt våld bör införas	23
3.4	Brottsbeteckning, straffskalor och förhållandet till andra straffbestämmelser	42
4	Brottskatalogerna för fridskränkingsbrotten, olaga förföljelse, barnfridsbrott och hedersförtryck bör utvidgas	47
5	Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser	56
6	Konsekvenser	56
7	Författningskommentar	60
Bilaga 1	Sammanfattning av promemorian Straffansvar för psykiskt våld (Ds 2022:18)	68
Bilaga 2	Promemorians lagförslag	71
Bilaga 3	Förteckning över remissinstanserna	74

1 Förslag till lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrivs i fråga om brottsbalken

dels att 4 kap. 3, 4 a, 4 b och 4 e §§ ska ha följande lydelse,

dels att det ska införas en ny paragraf, 4 kap. 7 b §, av följande lydelse.

4 kap.

Lydelse enligt prop. 2024/25:123 Föreslagen lydelse

3 §¹

Den som begår en brottslig gärning som utgör

1. mord, dråp, misshandel, grov misshandel eller synnerligen grov misshandel enligt 3 kap. 1, 2, 5 eller 6 §,

2. människorov, olaga frihetsberövande, olaga tvång, grovt olaga tvång, olaga hot, grovt olaga hot, hemfridsbrott, grovt hemfridsbrott eller ofredande enligt 4 kap. 1, 2, 4, 5, 6 eller 7 §,

2. människorov, olaga frihetsberövande, olaga tvång, grovt olaga tvång, olaga hot, grovt olaga hot, hemfridsbrott, grovt hemfridsbrott, ofredande eller *psykiskt våld* enligt 4 kap. 1, 2, 4, 5, 6, 7 eller 7 b §,

3. våldtäkt, grov våldtäkt, sexuellt övergrepp, grovt sexuellt övergrepp, våldtäkt mot barn, grov våldtäkt mot barn, sexuellt utnyttjande av barn, sexuellt övergrepp mot barn, grovt sexuellt övergrepp mot barn, sexuellt ofredande mot barn, sexuellt ofredande, grovt sexuellt ofredande mot barn eller grovt sexuellt ofredande enligt 6 kap. 1, 2, 4, 5, 6 eller 10 §,

4. skadegörelse eller grov skadegörelse enligt 12 kap. 1 eller 3 §, eller

5. straffbart försök till brott enligt någon av 1–4

döms, om gärningen har bevittnats av ett barn som är närstående eller tidigare närstående till både gärningsmannen och den som gärningen begås mot, för *barnfridsbrott* till fängelse i högst två år. Om brottet är ringa, döms till böter eller fängelse i högst sex månader.

Om brottet är grovt, döms för *grov barnfridsbrott* till fängelse i lägst ett och högst sex år. Vid bedömningen av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas om den gärning som har bevittnats har varit av mycket allvarlig art eller om gärningsmannen visat särskild hänsynslöshet.

4 a §²

Den som mot en närstående eller tidigare närstående person begår eller på annat sätt medverkar till

1. brottsliga gärningar enligt 3 eller 4 kap., 5 kap. 1 eller 2 §, 6 eller 12 kap. eller enligt 24 § lagen (1988:688) om kontaktförbud, eller

2. gärningar som utgör straffbart försök eller straffbar förberedelse eller stämpling till brott enligt 1

Den som mot en närstående eller tidigare närstående person begår eller på annat sätt medverkar till

1. brottsliga gärningar enligt 3–6 eller 12 kap. eller enligt 24 § lagen (1988:688) om kontaktförbud, eller

¹ Senaste lydelse 2025:000.

² Senaste lydelse 2025:000.

döms, om var och en av gärningarna utgjort led i en upprepad kränkning av personens integritet och gärningarna varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla, för *grov fridskränkning* till fängelse i lägst ett och högst sex år.

Har gärningar som anges i första stycket begåtts av en man mot en kvinna som han är eller har varit gift med eller som han bor eller har bott tillsammans med under äktenskapsliknande förhållanden, ska han i stället dömas för *grov kvinnofridskränkning* till samma straff.

Lydelse enligt prop. 2024/25:141 Föreslagen lydelse

4 b §³

Den som förföljer en person genom att begå eller på annat sätt medverka till brottsliga gärningar som utgör

1. misshandel enligt 3 kap. 5 § eller försök till sådant brott som inte är ringa,

2. olaga tvång enligt 4 kap. 4 § första stycket,

3. olaga hot enligt 4 kap. 5 § första stycket,

4. hemfridsbrott enligt 4 kap. 6 § första stycket eller olaga intrång enligt 4 kap. 6 § andra stycket,

5. kränkande fotografering enligt 4 kap. 6 a §,

6. olovlig identitetsanvändning enligt 4 kap. 6 b §,

7. olaga integritetsintrång enligt 4 kap. 6 c §,

8. ofredande enligt 4 kap. 7 §,

9. uppmaning till självmord eller oaktsam uppmaning till självmord enligt 4 kap. 7 a §,

10. psykiskt våld enligt 4 kap. 7 b §,

10. förtal eller grovt förtal enligt 5 kap. 1 eller 2 §,

11. förtal eller grovt förtal enligt 5 kap. 1 eller 2 §,

12. förolämpning enligt 5 kap. 3 §,

11. sexuellt ofredande mot barn enligt 6 kap. 10 § första stycket eller sexuellt ofredande enligt 6 kap. 10 § andra stycket,

13. sexuellt ofredande mot barn enligt 6 kap. 10 § första stycket eller sexuellt ofredande enligt 6 kap. 10 § andra stycket,

12. skadegörelse enligt 12 kap. 1 § eller försök till sådant brott,

14. skadegörelse enligt 12 kap. 1 § eller försök till sådant brott,

13. ringa skadegörelse enligt 12 kap. 2 §,

15. ringa skadegörelse enligt 12 kap. 2 §,

14. våld eller hot mot tjänsteman enligt 17 kap. 1 § första stycket eller försök till sådant brott,

16. våld eller hot mot tjänsteman enligt 17 kap. 1 § första stycket eller försök till sådant brott,

15. angrepp mot tjänsteman enligt 17 kap. 2 § första och andra styckena eller försök till sådant brott,

17. angrepp mot tjänsteman enligt 17 kap. 2 § första och andra styckena eller försök till sådant brott,

16. förolämpning mot tjänsteman enligt 17 kap. 3 §, eller

17. överträdelse av kontaktförbud eller överträdelse av utvidgat eller särskilt utvidgat kontaktförbud enligt 24 § lagen (1988:688) om kontaktförbud

döms, om var och en av gärningarna har utgjort led i en upprepad kränkning av personens integritet, för *olaga förföljelse* till fängelse i högst fyra år.

Lydelse enligt prop. 2024/25:123

18. förolämpning mot tjänsteman enligt 17 kap. 3 §, eller

19. överträdelse av kontaktförbud eller överträdelse av utvidgat eller särskilt utvidgat kontaktförbud enligt 24 § lagen (1988:688) om kontaktförbud

Föreslagen lydelse

4 e §⁴

Den som mot en person begår eller på annat sätt medverkar till

1. brottsliga gärningar enligt 3 eller 4 kap., 5 kap. 1 eller 2 §, 6 eller 12 kap. eller enligt 24 § lagen (1988:688) om kontaktförbud, eller

2. gärningar som utgör straffbart försök eller straffbar förberedelse eller stämpling till brott enligt 1

döms, om ett motiv varit att bevara eller återupprätta en persons eller familjs, släkts eller annan liknande grupps heder, var och en av gärningarna utgjort led i en upprepad kränkning av personens integritet och gärningarna varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla, för *hedersförtryck* till fängelse i lägst ett och högst sex år.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

7 b §

Den som upprepat utsätter en annan person för kränkningar i form av förolämpningar, otillbörliga hot, otillbörligt tvång eller otillbörlig övervakning, döms, om kränkningarna sammantagna varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla, för psykiskt våld till fängelse i högst fyra år.

Denna lag träder i kraft den 1 juni 2026.

⁴ Senaste lydelse 2025:000.

2 Ärendet och dess beredning

I oktober 2021 fick en utredare i uppdrag att biträda Justitiedepartementet med att se över straffansvaret för psykiskt våld. Enligt uppdraget skulle utredaren utifrån en analys av gällande rätt ta ställning till och lämna förslag på hur det straffrättsliga skyddet mot psykiskt våld kan stärkas. Utredaren skulle också analysera om det finns ett behov av att ändra åtalsreglerna för ärekränkingsbrotten, så att allmänt åtal ska kunna väckas i fler fall än idag när brotten begås i nära relation eller vid hedersrelaterat våld och förtryck, samt oavsett ställningstagande i sak lämna förslag på hur en sådan reglering bör vara utformad (Ju2021/03756). Den 3 augusti 2022 överlämnandes departementspromemorian Straffansvar för psykiskt våld (Ds 2022:18). En sammanfattning av promemorian och dess lagförslag finns i *bilaga 1* och *bilaga 2*. Promemorian har remissbehandlats. En förteckning över remissinstanserna finns i *bilaga 3*. Remissyttrandena finns tillgängliga på regeringens webbplats (www.regeringen.se) och i Justitiedepartementet (Ju2022/02651).

Vid remissbehandlingen har flera remissinstanser ifrågasatt promemorians föreslagna utformning av en ny straffbestämmelse som tar sikte på psykiskt våld, främst mot bakgrund av legalitetsprincipens krav på förutsebarhet och tydlighet. Som ett led i den fortsatta beredningen har det utarbetats ett utkast till lagrådsremiss med ett förslag till en annorlunda utformad straffbestämmelse. I utkastet behandlas även i övrigt promemorians förslag och bedömningar.

3 Psykiskt våld

3.1 Bakgrund

3.1.1 Begreppet psykiskt våld

Psykiskt våld i en nationell kontext

Det finns inte någon enhetlig definition av psykiskt våld och begreppet kan därför ha flera innebörder. Därtill kan ett stort antal typer av handlingar falla under begreppet psykiskt våld. Även vad som betecknas som våld har varierat över tid.

Begreppet våld används i flera straffbestämmelser i brottsbalken, däremot förekommer inte begreppet psykiskt våld. I lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) används begreppet psykisk misshandel, som ett exempel på när vård ska beslutas på grund av en påtaglig risk för att den unges hälsa eller utveckling skadas. Psykisk misshandel lades till i lagtexten i förtydligande syfte 2003, eftersom det enligt förarbetena inte fick råda någon som helst oklarhet eller tveksamhet om att såväl fysisk som psykisk misshandel kan utgöra en påtaglig risk (prop. 2002/03:53 Stärkt skydd för barn i utsatta situationer m.m., s. 82).

I Socialstyrelsens handbok om våld i nära relationer, som är ett komplement till dess föreskrifter och allmänna råd (HSLF-FS 2022:93),

anges bland annat att våld – i kontexten våld i nära relationer – är ett mångtydigt begrepp som i både forskning och praktik kan definieras på olika sätt samt ta sig många olika uttryck. Psykiskt våld kan enligt Socialstyrelsen vara hot, tvång, trakasserier, glåpord och förlöjliganden. Den våldsutsatta kan också utsättas för kontroll, social isolering och begränsningar i olika avseenden. Det kan även vara fråga om ekonomiskt våld, genom exempelvis kontroll av ekonomiska tillgångar, eller materiellt våld, genom att exempelvis förstöra den utsattas personliga tillhörigheter. Våld mot husdjur kan också ingå i mönstret. Vidare nämner Socialstyrelsen att de digitala dimensionerna av våld kan ta sig uttryck genom exempelvis övervakning av aktiviteter, kontakter eller var den utsatta befinner sig. Socialstyrelsen framhåller också att våld inom ramen för en hederskontext, utöver ovan nämnda former, kan ta sig uttryck genom begränsningar i förhållande till klädval, umgänge eller livsval (exempelvis val av partner). Socialstyrelsen framhåller att våldet ofta består av en kombination av olika handlingar, som kan skapa ett mönster av utsatthet.

Inte heller i den socialt orienterade forskningen är det självklart vilka handlingar som ska omfattas av våldsbegreppet. Ett brett våldsbegrepp, som inkluderar såväl våld som lämnar synliga spår, som det latent hot om våld som kännetecknar en våldsam relation, tycks dock vara det mest förekommande. Enligt forskning kan det psykiska våldet utgöras av att skrämja eller kränka en annan person, på sätt som inte är fysiska, eller att styra över eller dominera en annan person med hjälp av en bakomliggande makt eller hotbild. Flera forskare lyfter fram kontroll som centralt, både som medel och som mål, för framför allt mäns våld mot kvinnor. I en rapport från Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd (Forte) definieras psykiskt våld som ”handlingar som allvarligt försämrar individens självkänsla och psykologiska integritet, till exempel genom tvång, kontroll eller hot” (Förebyggande arbete och riskhantering av våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck – En systematisk kartläggning, 2022).

Inom forskningen framhålls att olika våldshandlingar och kontrollerande tekniker tillsammans bildar ett mönster av våld som måste förstås sammantaget. Utvecklingen av våld i en relation beskrivs ofta som en process, inom vilken våldets frekvens och allvarlighetsgrad ökar successivt, med följden att den utsattas livsutrymme minskar. Vidare beskrivs våldet som en normaliseringsprocess, där den utsattas självkänsla och självförtroende försämras gradvis. Om våldet fortsätter och blir grövre och mer frekvent kan anpassning och normalisering bli en överlevnadsstrategi för den utsatta. Det tycks också råda viss enighet om att det psykiska våldet är den våldsyttning som först visar sig i en relation och att det psykiska våldet orsakar ett stort känslomässigt lidande. Barn, unga, äldre, personer med funktionsnedsättning, hbtqi-personer och utrikes födda kvinnor lyfts i forskningen fram som särskilt sårbara grupper.

I Brås rapport Brott i nära relation – Kartläggning av utsatthet under 2022 och under livstiden (2024:4) definieras psykiskt våld som kränkningar och förödmjukelser, digitalt våld, kontrollerande beteende, trakasserier och stalkning, hot samt hot med vapen. Därutöver anges att även ekonomiskt och materiellt våld är våldsformer som kan förekomma i nära relationer.

I Brås rapport Våld i ungas parrelationer (2021:15) beskrivs att psykiskt våld – även innefattande materiellt, ekonomiskt och latent våld – i ungas parrelationer kan anta formen av olika typer av nedvärderande beteenden och tillmälen, trakasserier eller ryktesspridning, förödmjukelser, våldsamma utbrott samt hot om kränkningar, om fysiskt våld eller om spridning av integritetskränkande bilder. Enligt rapporten kan det också vara fråga om olika former av kontroll- och övervakningsbeteenden, som exempelvis att kräva att få veta vem den utsatta pratar med, att bestämma över klädsel, utseende eller umgänge, att övervaka samtal, digitala konversationer eller var den utsatta befinner sig samt att kräva lösenord till sociala medier eller bankkonton.

Psykiskt våld i en internationell kontext

Det finns ett stort antal internationella dokument i vilka psykiskt våld ingår som en komponent i de våldsbegrepp som används. Några av dessa redovisas översiktligt nedan.

I FN:s deklaration om avskaffandet av allt våld mot kvinnor, som antogs av FN:s generalförsamling 1993, definieras våld mot kvinnor som ”varje könsrelaterad våldshandling som resulterar i, eller sannolikt kommer att resultera i, fysisk, sexuell eller psykisk skada eller sådant lidande för kvinnan, innefattande hot om sådana handlingar, tvång eller godtyckligt frihetsberövande, vare sig det sker i det offentliga eller privata livet” (artikel 1). Det kan således konstateras att deklarationen omfattar även psykiskt våld.

Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och av våld i hemmet (Istanbulkonventionen) ratificerades av Sverige 2014. I juni 2023 anslöt sig även EU till konventionen. I konventionens artikel 3 a definieras våld mot kvinnor som ett brott mot de mänskliga rättigheterna och en form av diskriminering av kvinnor som avser varje fall av könsrelaterat våld som leder till, eller troligen kommer att leda till, fysisk, sexuell, psykisk eller ekonomisk skada, eller motsvarande lidande, inbegripet hot om sådana handlingar, tvång eller godtyckligt frihetsberövande, oavsett om det sker i ett offentligt eller privat sammanhang. I artikel 3 b definieras våld i hemmet som varje fall av fysiskt, sexuellt, psykiskt eller ekonomiskt våld som utövas inom familjen, i hemmiljön eller mellan nuvarande eller före detta makar eller partners. En skillnad mot andra internationella dokument är att Istanbulkonventionens definition uttryckligen inkluderar även ekonomisk skada och lidande. I den förklarande rapporten till konventionen anges att psykiskt våld utgörs av ett avsiktligt beteende som på ett allvarligt sätt påverkar en annan persons psykiska integritet genom tvång och hot. Vidare anges att det inte är enstaka gärningar, utan ett upprepat beteende, som är avsett att omfattas av termen psykiskt våld (artikel 33).

Sedan den 1 januari 2020 gäller FN:s konvention om barnets rättigheter (Barnkonventionen) som svensk lag (se lagen [2018:1197] om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter). I artikel 19 slås bland annat fast att konventionsstaterna ska vidta alla lämpliga lagstiftningsåtgärder för att skydda barnet mot alla former av fysiskt eller psykiskt våld, skada eller övergrepp, vanvård eller försumlig behandling, misshandel eller utnyttjande, inklusive sexuella övergrepp, medan barnet är i

föräldrarnas eller den ena förälderns, vårdnadshavarens eller annan persons vård. FN:s kommitté för barnets rättigheter (barnrättskommittén) publicerar så kallade allmänna kommentarer om hur olika artiklar och teman i barnkonventionen ska tolkas (Barnrättskommitténs allmänna kommentar). Enligt kommentar nummer 13, som reviderades i mars 2014, omfattar psykiskt våld enligt barnkonventionen psykisk misshandel, psykiska övergrepp, verbala kränkningar, känslomässiga övergrepp eller emotionell vanvård.

Vidare bör nämnas att Europeiska kommissionen har antagit en jämställdhetsstrategi för 2020–2025. I denna anges att EU avser att göra allt som står i dess makt för att förhindra och bekämpa könsbaserat våld, stödja och skydda offren för sådana brott och ställa förövarna till svars för sitt våldsamma beteende (En jämlikhetsunion: jämställdhetsstrategi för 2020–2025).

Som ett led i detta antogs i maj 2024 Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2024/1385 om bekämpning av våld mot kvinnor och våld i nära relationer. Syftet med direktivet är att fastställa en heltäckande ram för att effektivt förebygga och bekämpa våld mot kvinnor och våld i nära relationer i hela unionen. I direktivet anges bl.a. att våld i nära relationer kan leda till allvarliga fysiska och psykiska trauman samt att våldet kan ta sig fysiska, sexuella, psykiska och ekonomiska uttryck. Det anges också att våld i nära relationer ofta innebär tvingande kontroll (skäl 11). Av artikel 2 följer att våld mot kvinnor definieras som alla handlingar som innebär könsrelaterat våld, inbegripet hot, tvång eller godtyckligt frihetsberövande, som riktas mot kvinnor eller flickor på grund av att de är kvinnor eller flickor eller som i oproportionell grad drabbar kvinnor eller flickor, som leder till, eller troligen kommer att leda till, fysisk, sexuell, psykisk eller ekonomisk skada eller lidande, oavsett om det sker i ett offentligt eller privat sammanhang. Våld i nära relationer definieras som alla handlingar som innebär fysiskt, sexuellt, psykiskt eller ekonomiskt våld som förekommer inom familjen eller i hemmiljön.

Sammanfattningsvis står det alltså klart att psykiskt våld, trots avsaknaden av en enhetlig definition, är ett begrepp som är tydligt etablerat och att beskrivningarna av det psykiska våldet har ett stort antal gemensamma nämnare, oaktat i vilka sammanhang de förekommer. Flera andra länder har också straffrättsliga regleringar som kan omfatta psykiskt våld, vissa genom straffbestämmelser som direkt tar sikte på psykiskt våld, exempelvis Danmark samt England och Wales, och vissa genom straffbestämmelser som kan omfatta vissa former av psykiskt våld, exempelvis Norge. Utöver dessa länder finns i bl.a. Finland och Island straffbestämmelser som, liksom i Sverige, kan omfatta vissa former av psykiskt våld.

3.1.2 Förekomst och konsekvenser av psykiskt våld

Eftersom begreppet psykiskt våld inte har en enhetlig definition är det svårt att jämföra statistik och få en bild av hur utbrett det psykiska våldet är. Resultatet av de studier som redogörs för nedan visar dock att den självrapporterade utsattheten för psykiskt våld är högre än den för fysiskt våld.

Psykiskt våld bland vuxna

I en rapport från Brottsförebyggande rådet (Brå), där brott av nuvarande eller tidigare partner kartlagts, framgår att det är betydligt vanligare att utsättas för psykiskt våld än fysiskt våld i en nära relation (Rapport 2024:4 Brott i nära relation – Kartläggning av utsatthet under 2022 och under livstiden). Enligt rapporten är utsattheten för våld i nära relation utbredd i samhället. Kvinnor är dock mer utsatta än män. Resultaten visar också att psykiskt våld (enligt frågeinnehållet kränkningar och förödmjukelser, digitalt våld, kontrollerande beteende, trakasserier och stalkning, hot samt hot med vapen) är den typen av våld som i lägst utsträckning polisanmäls. Enligt Brå kan det bero på att vissa av de typer av våld som ingår i kategorin psykiskt våld inte nödvändigtvis utgör brott i juridisk mening (t.ex. att utsättas för kränkningar och förödmjukelser).

I kartläggningen uppgav totalt 13,6 procent att de blivit utsatta för någon typ av våld i nära relation under 2022. Det var vanligare att yngre personer uppgav att de blivit utsatta för våld i nära relation, jämfört med äldre. Vanligast förekommande var att utsättas för någon form av psykiskt våld, nästan 13 procent för kvinnor och 11 procent för män, och inom den kategorin var det vanligast att ha blivit utsatt för kränkningar och förödmjukelser. Detta kan jämföras med att andelen som uppgav utsatthet för fysiskt våld under 2022 var 2,6 procent för kvinnor och 2 procent för män. I kartläggningen framkom att det även över tid var vanligare att ha blivit utsatt för psykiskt våld än fysiskt våld. 30 procent av kvinnorna och 19 procent av männen uppgav att de utsatts för psykiskt våld någon gång i sitt liv, medan motsvarande siffror för fysiskt våld uppgick till strax under 15 procent för kvinnor och 7 procent för män. I rapporten framhålls, utifrån komplexiteten i att undersöka våld i nära relation, att resultaten bör betraktas som en uppskattning av miniminivån av andelen personer som utsätts för olika former av våld av en nuvarande eller tidigare partner.

Liknande resultat, i fråga om utsatthet under livstiden, framkom i en kartläggning av brott i nära relation som Brå publicerade 2014 (Rapport 2014:8 Brott i nära relationer – En nationell kartläggning) samt i en studie som Uppsala universitet (Nationellt centrum för kvinnofrid, NCK) genomförde 2014 (Rapport 2014:1 Våld och hälsa. En befolkningsundersökning av kvinnors och mäns våldutsatthet samt kopplingen till hälsa). I den sistnämnda studien ställdes frågor om utsatthet för olika typer av våld – sexuellt, fysiskt och psykiskt. I studien uppgav sammantaget 22 procent av kvinnorna och 9 procent av männen att de under någon period i sitt liv hade utsatts för systematiskt och upprepat psykiskt våld.

Psykiskt våld mot barn och i unga parrelationer

Stiftelsen Allmänna Barnhuset har tillsammans med forskare, på uppdrag av regeringen, vid flera tillfällen genomfört nationella kartläggningar av våld mot barn i Sverige. I studien Våld mot barn 2022 – En nationell kartläggning fick ungdomar i årskurs nio svara på frågor om utsatthet för bl.a. våld (fysiskt, psykiskt eller sexuellt) under hela uppväxten. Av kartläggningen framgår att 57 procent av ungdomarna uppgav att de hade utsatts för någon form av våld under uppväxten. 15 procent av ungdomarna uppgav att de hade utsatts för psykiskt våld av en vuxen, av

dessa uppgav över 50 procent att förövaren var en biologisk pappa eller adoptivpappa.

Utsatthet för våld i unga parrelationer är en fråga som i internationell forskning rönt stor uppmärksamhet under senare år, men där det tidigare funnits relativt få svenska studier. Mot den bakgrunden har regeringen bl.a. gett Brå och Jämställdhetsmyndigheten i uppdrag att studera vilka åtgärder som kan vidtas för att motverka våld i ungas parrelationer. Av Brås rapport Risk för våld i partnerrelation – En statistisk analys av sociodemografiska faktorer (Kortanalys 2025:1) framgår det att risken för att utsättas för våld i partnerrelation är störst bland unga och unga vuxna (16–29 år). Vidare konstaterar Brå i rapporten Våld i ungas parrelationer (2021:15) att psykiskt våld – även innefattande materiellt, ekonomiskt och latent våld – förekommer också i ungas parrelationer. Av rapporten följer också att det bland unga är vanligt att olika former av psykiskt våld och kontrollerande beteenden sker på digitala arenor, vilket innebär att våldet kan ha en mycket hög frekvens och vara ständigt närvarande. Rapporten grundar sig bl.a. på resultaten av den första större svenska studie som hade som syfte att undersöka våld i ungas parrelationer. Enligt studien, som genomfördes 2016–2020, hade totalt 60 procent av ungdomar i åldern 15 till 19 år erfarenhet av våld i parrelationer. Den vanligaste formen av våld var psykiskt våld på nätet (50 procent), följt av psykiskt våld utanför nätet (40 procent) (Korkmaz, Øverlien & Lagerlöf, Youth intimate partner violence: prevalence, characteristics, associated factors and arenas of violence, 2022).

Även i den ovan nämnda kartläggningen från Stiftelsen Allmänna Barnhuset, avseende ungdomar i årskurs nio, undersöktes utsatthet för våld i ungas parrelationer. Även den kartläggningen visade på liknande slutsatser. Flickor och icke-binära lyftes i rapporten särskilt fram som utsatta för alla former av psykiskt våld i större utsträckning än pojkar, det var också betydligt vanligare att flickor och icke-binära var utsatta för upprepat psykiskt våld.

Slutsatserna av studierna är att psykiskt våld i ungas parrelationer är vanligt förekommande och ofta överlappar med andra former av våldsutsatthet. Effekterna på såväl fysisk som psykisk hälsa är påtagliga, både på kort och lång sikt. Ur ett straffrättsligt perspektiv framhålls att det finns vissa hinder för att rättsväsendet ska kunna arbeta framgångsrikt för att utreda och åtala brott i ungas parrelationer. Detta bedöms bl.a. ha ett samband med att de straffbestämmelser som är avsedda att fånga systematiskt eller upprepat våld i nära relationer (grov kvinnofrids-kränkning och grov fridskränkning) kan vara svåra att applicera på våld i ungas parrelationer, eftersom ungas mer tillfälliga och kortvariga relationer inte alltid anses utgöra en närstående relation i straffrättsligt hänseende. (Brås rapport 2021:15, Våld i ungas parrelationer, samt Jämställdhetsmyndighetens och Stiftelsen Allmänna Barnhusets rapport, Våld i ungas nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck – Förekomst, riskfaktorer och hälsokonsekvenser, 2024.)

Psykiskt våld kopplat till hedersnormer

I kartläggningen av Stiftelsen Allmänna Barnhuset undersöktes även utsatthet för hedersrelaterat förtryck under uppväxten. Av kartläggningen

framgår att många ungdomar lever med s.k. oskuldskrav (ungefär 20 procent) och att de i högre utsträckning än andra ungdomar uppgav att de utsatts för våld (inkluderat psykiskt våld) av framför allt föräldrar och andra vuxna. I synnerhet flickor rapporterade utsatthet för våld. En annan form av förtryck som kartlades var kontroll, exempelvis i form av krav på partner eller relation för att bli accepterad av familj och släktingar, samt vilka konsekvenser ungdomarna förväntade sig att en otillåten kärleksrelation skulle leda till (exempelvis tvång om att förlova eller gifta sig, hot om att bli utfrusen, inlåst, utkastad, utförd ur landet, skadad eller tvingad till oskuldskontroller). Ungdomar med oskuldskrav, särskilt flickor, uppgav i högre utsträckning än andra ungdomar att en otillåten relation skulle leda till konsekvenser. Den vanligaste förväntade konsekvensen var att familjen skulle försöka få dem att göra slut. Att bli utfrysad eller instängd var en betydligt vanligare förväntad konsekvens bland flickor med oskuldskrav (7 procent) i jämförelse med övriga. För ungdomar med oskuldskrav var det mer än tio gånger vanligare att förvänta sig att bli utkastad än bland övriga ungdomar. Att bli hotad eller skadad som en förväntad konsekvens var femton gånger vanligare bland flickor med oskuldskrav än bland övriga flickor, men också fem gånger vanligare i jämförelse med pojkar med oskuldskrav.

Slutsatserna av studien är att hedersrelaterat förtryck ofta utgörs av kontroll och styrning i fråga om bl.a. sexualitet, klädsel, umgänge och rörelsefrihet. Det konstateras också att hedersrelaterat våld och förtryck främst drabbar flickor och hbtqi-personer och att det finns ett tydligt samband mellan exempelvis krav på partner och psykisk ohälsa bland främst flickor (Jämställdhetsmyndighetens och Stiftelsen Allmänna Barnhusets rapport 2024).

Även s.k. omvändelseförsök kan förekomma i en hederskontext och i vissa fall komma till uttryck genom psykiskt våld. I rapporten Unga hbtq-personers utsatthet för omvändelseförsök i Sverige, som tagits fram av Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF), definieras omvändelseförsök som påtryckningar och tvång som syftar till att få någon att förändra, permanent dölja eller avstå från att leva i enlighet med sin sexuella läggning eller könsidentitet, eller uttrycka kön på det sätt personen själv vill. I den nationella ungdomsenkäten från 2021 uppgav 5 procent av hbtq-personerna att de blivit utsatta för bl.a. hot om tvångsäktenskap, att föras ut ur Sverige, skickas på uppfostringsresa, tvingats att gifta sig eller andra former av påtryckningar, hot, tvång eller skador. I samma enkät anger 18 procent av samtliga hbtq-personer att någon hade försökt påverka deras sexuella läggning, könsidentitet eller könsuttryck (MUCF 2022). Hbtq-personer med utländsk bakgrund hade enligt undersökningen lägre möjligheter att välja vem de vill gifta sig med jämfört med såväl andra personer med utländsk bakgrund som personer med svensk bakgrund. Liknande resultat framkommer i rapporten Det får inte existera – Om unga hbtq-personers utsatthet för hedersrelaterat våld och förtryck samt omvändelseförsök (MUCF 2024).

3.1.3 Gällande rätt

I Sverige finns det som tidigare nämnts inte någon straffbestämmelse som särskilt tar sikte på psykiskt våld. Det finns dock flera straffbestämmelser som kan omfatta vissa former av psykiskt våld.

Bland dessa finns straffbestämmelsen om *misshandel* i 3 kap. 5 § brottsbalken, av vilken det bl.a. framgår att den som tillfogar en annan person kroppsskada, sjukdom eller smärta kan dömas för misshandel. Till sjukdom hänförs även psykiska effekter, som psykisk sjukdom och psykisk invaliditet, men också sådant psykiskt lidande som medför en medicinskt påvisbar effekt, till exempel en psykisk chock eller en neuros. För att ansvar ska kunna inträda krävs ett orsakssamband mellan gärningen och den medicinskt påvisade effekten (prop. 1997/98:55 Kvinnofrids s. 76). Ansvar för misshandel kan även aktualiseras vid försummelse och vanvård, om övriga förutsättningar för straffansvar för underlåtenhet är uppfyllda (det vill säga om den som underlåter att handla befinner sig i en s.k. garanställning i förhållande till den utsatta). Ett sådant ansvar kan exempelvis aktualiseras om en förälder uppsåtligen underlåter att söka läkarvård för ett sjukt barn. Vid gradindelningen av ett misshandelsbrott finns det möjlighet att beakta om misshandeln har pågått under lång tid eller utgjort ett led i allvarliga och upprepade övergrepp, och därför varit påtagligt integritetskränkande eller nedbrytande. Detsamma gäller om misshandeln riktats mot en person som befunnit sig i en särskilt utsatt situation, såsom ett barn. Vid flerfaldig brottslighet mot samma offer kan upprepningen verka straffskärpande, såväl för de enskilda brotten som för brottslighetens samlade straffvärde.

I 4 kap. 4 § brottsbalken finns straffbestämmelsen om *olaga tvång*. Av bestämmelsen framgår att den som genom misshandel eller annars med våld eller genom hot om brottslig gärning tvingar någon att göra, tåla eller underlåta något döms för olaga tvång. Straffansvar för olaga tvång förutsätter alltså, vid hot, ett hot om brottslig gärning. Straffansvar för olaga tvång kan exempelvis inträda vid hot mot offrets egendom, till exempel mot husdjur. Det kan också vara fråga om hot om så kallat menligt meddelande, exempelvis att hota med att avslöja någons sexuella läggning. Även underförstådda hot, eller utnyttjande av ett redan uppkommit tvångsläge, kan utgöra olaga tvång. Olaga tvång kan således, i vart fall i teorin, omfatta vissa former av psykiskt våld. I likhet med vad som gäller för misshandelsbrottet måste det emellertid finnas, och kunna bevisas, ett orsakssamband mellan hotet och vad den tvungne tvingas till.

Även när det gäller *olaga hot*, som regleras i 4 kap. 5 § brottsbalken, krävs hot om brottslig gärning för att ansvar ska inträda. Hotet ska vara ägnat att hos den hotade framkalla allvarlig rädsla för egen eller annans säkerhet till person, egendom, frihet eller frid. Till skillnad från olaga tvång behöver hotet alltså inte ha lett till någon effekt i det enskilda fallet. Straffansvaret kan således omfatta beteenden som kategoriseras som psykiskt våld, men omfattar alltså inte hot som inte når upp till att vara hot om brottslig gärning. Hot som lett till svårt psykiskt lidande, eller om det riktats mot någon i en särskilt skyddslös ställning, kan föranleda att brottet ska bedömas som grovt.

Av straffbestämmelsen om *ofredande* i 4 kap. 7 § brottsbalken framgår att den som fysiskt antastar någon annan eller utsätter någon annan för

störande kontakter eller annat hänsynslöst agerande döms, om gärningen är ägnad att kränka den utsattas frid på ett kännbart sätt, för ofredande. Många former av psykiskt våld är straffbara som ofredande. Det kan t.ex. vara fråga om upprepade störande kontakter, att allvarligt skrämma någon och allvarliga fall av mobbning. Även vissa former av självmordshot, om de framställs av ren illvilja eller har utformats på ett sätt som är avsett att vara särskilt skrämmande och obehagligt, kan omfattas. Ansvar för ofredande kan också bli aktuellt när det är fråga om långvariga hänsynslösa beteenden. Att exempelvis otillbörligt närma sig en människa med ord eller handling kan utgöra ofredande, liksom att upprepade gånger ringa någon eller skicka ett stort antal meddelanden. Vid bedömningen av om gärningen varit ägnad att kränka den utsattas frid på ett kännbart sätt kan bland annat beaktas om agerandet riktar sig mot en särskilt sårbar person, till exempel någon som befinner sig i en beroendeställning (prop. 2016/17:222 Ett starkt straffrättsligt skydd för den personliga integriteten s. 58–64).

Av straffbestämmelsen om *förolämpning* i 5 kap. 3 § brottsbalken framgår att den som (om gärningen inte är straffbar som förtal eller grovt förtal) riktar beskyllning, nedsättande uttalande eller förödmjukande beteende mot någon annan döms, om gärningen är ägnad att kränka den andres självkänsla eller värdighet, för förolämpning. Sett till sin ordalydelse kan bestämmelsen omfatta flera former av psykiskt våld. För straffansvar krävs dock att uttalandet eller beteendet på ett mer personligt plan kan träffa den angripne. Det är således inte tillräckligt att uttalandet eller beteendet enligt sociala normer rent allmänt kan anses som förargande och olämpligt (prop. 2016/17:222 s. 72). Beteenden som kan anses träffa den angripne på ett mer personligt plan kan t.ex. vara om uttalandet anspelar på en persons etniska ursprung, sexuella läggning, könstillhörighet eller på något särpräglat drag i utseendet. Bestämmelsen omfattar endast enstaka nedsättande uttalanden eller annat förödmjukande beteende. Något handlingsmönster, såsom ofta är fallet vid psykiskt våld, omfattas inte av straffansvaret. Dessutom innebär den särskilda åtalsregeln i 5 kap. 5 § att allmänt åtal mycket sällan väcks för förolämpning som enskilt brott.

Även straffbestämmelsen om *skadegörelse* i 12 kap. 2 § brottsbalken bör nämnas. Av bestämmelsen framgår att den som förstör eller skadar egendom till men för någon annans rätt döms för skadegörelse. Djur är egendom i bestämmelsens mening. Att använda fysiskt våld mot husdjur är därför skadegörelse. Ansvar för skadegörelse kan i vissa fall förekomma även för beteenden som är inriktade på att orsaka annat än ekonomiskt lidande. Så kan vara fallet när en person som i uppenbart trakasserande syfte förstör någon egendom för sin nuvarande eller före detta partner, som gärningspersonen vet är förknippat med ett särskilt affektionsvärde. Detsamma gäller om gärningspersonen förstör någons hem. Om skadegörelsen på detta sätt innebär en särskild integritetskränkning bör brottet kunna bedömas som grovt, även om skadan i ekonomiskt hänseende inte kan sägas vara betydande (jfr prop. 2016/17:131 Grovt fordringsbedrägeri och andra förmögenhetsbrott s. 55, 67–68 och 106).

I 4 kap. 4 a § brottsbalken regleras *grov kvinnofridskränkning* och *grov fridskränkning*. Av paragrafen följer att den som begår vissa särskilt uppräknade brottsliga gärningar, mot en närstående eller tidigare

närstående person, döms, om var och en av gärningarna utgjort led i en upprepad kränkning av personens integritet och gärningarna varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla, för grov fridskränkning (i propositionen Kontaktförbud – Ett utökat skydd för utsatta personer, prop. 2024/25:123, föreslås ett förtydligande i lagtexten av att straffansvaret omfattar även den som på annat sätt medverkar till sådana brottsliga gärningar som anges i brottskatalogen samt även omfattar gärningar som utgör straffbart försök eller straffbar förberedelse eller stämpling till sådana brott). Har gärningarna begåtts av en man mot en kvinna som han är eller har varit gift med eller som han bor eller har bott tillsammans med under äktenskapsliknande förhållanden, ska han i stället dömas för grov kvinnofridskränkning. De brott som omfattas av straffbestämmelsens brottskatalog är sådana som typiskt sett ansetts utgöra ett direkt angrepp på den personliga integriteten och som ingår i en kränkning av en närstående person; exempelvis våldsbrott, sexualbrott eller ofredande. Förolämpning ingår inte i brottskatalogen. Avsikten vid införandet av straffbestämmelsen om grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning var att den skulle träffa sådana fall där de isolerade gärningarna är relativt lindriga, men där dessa bör straffas strängare på grund av att de ingått i ett mönster som sammantaget lett till att offret brutits ned (se prop. 1997/98:55 s. 76–77). I en rapport från Brå, där tillämpningen av grov kvinnofridskränkning utvärderades, framgår att det krävs minst tre gärningar av viss ”tyngd” och allvarlighetsgrad för ett åtal. Enligt rapporten kan andra, mindre allvarliga, gärningar läggas till åtalet, men inte självständigt konstituerar brottet (Rapport 2019:8 Grov kvinnofridskränkning Brottets hantering och utveckling i rättskedjan, s. 14). Enligt studier gäller detsamma för grov fridskränkning (Brås rapporter 2023:6 Grov fridskränkning mot barn och 2023:7 Grov fridskränkning mot vuxen). Högsta domstolen har emellertid konstaterat att även gärningar som var och en för sig kan bedömas som relativt lindriga, t.ex. frekvent upprepade ofredanden, kan grunda ansvar för fridskränkingsbrott om de ingått i ett mönster som gör att gärningarna sammantaget är ägnade att allvarligt skada personens självkänsla (jfr NJA 2024 s. 632).

Ansvar för grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning förutsätter vidare att var och en av de enskilda gärningarna utgör ett av de i brottskatalogen nämnda brotten. Detsamma gäller *olaga förföljelse* i 4 kap. 4 b § och *hedersförtryck* i 4 kap. 4 e § brottsbalken, som har en liknande konstruktion som fridskränkingsbrotten. Kränkningar som inte utgör brott, eller som utgör brott som inte omfattas av brottskatalogerna, till exempel nedsättande tal eller nedlåtande beteenden, kan alltså inte ingå i ett åtal för fridskränkingsbrott, olaga förföljelse eller hedersförtryck och inte heller ligga till grund för bedömningen av rekvisitet om integritetskränkning (jfr NJA 1999 s. 102). Däremot kan den situation, och under vilka förhållanden, målsäganden lever beaktas vid bedömningen av rekvisitet om gärningarna varit ägnade att allvarligt skada den utsattas självkänsla (jfr NJA 2003 s. 144 och NJA 2024 s. 632).

Sammanfattningsvis kan flera former av psykiskt våld, i vart fall i teorin, omfattas av bl.a. ovan nämnda straffbestämmelser i brottsbalken. I avsnitt 3.2 behandlas frågan om i vilken utsträckning den nuvarande straffrättsliga regleringen ger ett tillräckligt skydd mot psykiskt våld.

3.1.4 Tidigare överväganden och åtgärder

Åtgärder och överväganden inom straffrättens område

Som utförligt redogörs för i promemorian har frågor om, och i sådana fall hur, det straffrättsliga ansvaret för psykiskt våld bör stärkas behandlats i ett stort antal straffrättsliga lagstiftningsprojekt under åren. Därtill kommer att en rad åtgärder har vidtagits för att stärka skyddet mot våld och andra kränkningar i nära relationer samt mot hedersrelaterat våld och förtryck, där psykiskt våld kan utgöra en del.

Redan i propositionen om ändring i brottsbalken m.m. analyserades frågan om att, genom en tydligare straffrättslig reglering, öka skyddet för personer som utsätts för psykiskt våld (prop. 1992/93:141 s. 57). Regeringen konstaterade att psykiskt våld var ett allvarligt samhällsproblem och att det vid översynen av straffskalorna för misshandel, olaga hot, ofredande och sexuellt ofredande fanns skäl att även beakta sådana beteenden som främst tar sikte på att bryta ned någon annan. Samtidigt framhölls att psykiskt våld måste angripas på bred front, genom t.ex. utbildning och information. Andra straffrättsliga åtgärder utöver de som föreslogs (ändring av straffskalor) ansågs därför inte som ändamålsenliga. Däremot anfördes argumentet om att upprepat psykiskt våld kan leda till svåra följder som ett skäl för att höja straffskalan för misshandel, ringa brott (s. 29).

Kvinnovåldskommissionen tillkallades 1993 och hade i uppdrag att utifrån ett kvinnoperspektiv göra en översyn av frågor som rör våld mot kvinnor samt föreslå åtgärder för att motverka sådant våld. I betänkandet Kvinnofrid framhöll kommissionen att våld mot kvinnor i nära relationer ofta utgör ett led i en lång rad av likadana eller olika slags brott (SOU 1995:60 s. 307–308). Kommissionen föreslog därför att en ny straffbestämmelse, kvinnofridsbrott, skulle införas i brottsbalken. Straffansvaret skulle omfatta dels redan kriminaliserade gärningar som olaga hot och misshandel, dels vissa beteenden som inte var kriminaliserade, men som på ett effektivt sätt bidragit till att skapa en situation av psykisk terror. Gemensamt för de straffbara förfarandena skulle vara att de varit ägnade att varaktigt kränka kvinnans integritet och skada hennes självkänsla. I den efterföljande propositionen konstaterade regeringen att psykiskt våld under vissa förutsättningar är straffbart som misshandel. Gällande kommissionens förslag om att kvinnofridsbrottet skulle omfatta även psykisk misshandel, som inte var straffbar annat än i just den kontexten, framhöll regeringen att det saknades klargörande resonemang om vilka gärningar, utöver våld eller hot, som innefattades. Regeringen ansåg också att det fanns en uppenbar risk att en straffbestämmelse som tog sikte på lindrigare psykisk misshandel skulle bli alltför oprecis och omfatta en alltför oöverskådlig krets av gärningar för att kunna godtas. Slutsatsen blev därför att kommissionens förslag om att låta straffansvaret omfatta även psykisk påverkan inte borde genomföras. Däremot delade regeringen kommissionens uppfattning om att ett särskilt fridsbrott, med brottsrubriceringarna grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning, skulle införas (prop. 1997/98:55 s. 78).

I betänkandet Barnmisshandel – Att förebygga och åtgärda (SOU 2001:72) övervägdes om det fanns skäl att vidga det straffrättsliga ansvaret för misshandel mot barn. Utredningen hade också till uppgift att

definiera barnmisshandel. Utredningen föreslog att barnmisshandel skulle definieras som ”när en vuxen person utsätter ett barn för fysiskt eller psykiskt våld, sexuella övergrepp, kränkningar eller försummar att tillgodose barnets behov”. Med psykiskt våld avsågs att en vuxen person systematiskt eller oftast under lång tid utsätter ett barn för nedvärderande omdömen, nedbrytande behandling eller avsiktligt känslomässigt lidande. Utredningens slutsats var dock att det inte fanns tillräckliga skäl för att kriminalisera psykisk misshandel (s. 335–336). Regeringen instämde i utredningens bedömning att det inte fanns tillräckliga skäl att kriminalisera försummelse eller lindrigare former av psykisk misshandel mot barn. Vidare ansågs begreppet barnmisshandel som svårdefinierat och det bedömdes inte finnas tillräckliga skäl att särreglera sådan misshandel (prop. 2002/03:53 Stärkt skydd för barn i utsatta situationer s. 68–69).

I betänkandet Stalkning – ett allvarligt brott framhölls att svensk rätt inte innehöll någon särskild bestämmelse mot systematisk förföljelse och att det därför saknades förutsättningar för att betrakta helheten och det omfattande psykiska lidandet för den som blir utsatt (SOU 2008:81 s. 122–123). Utredningen föreslog därför en ny straffbestämmelse som skulle ta sikte på olaga förföljelse. Utredningen ansåg dock inte att det kriminaliserade området som sådant borde utvidgas till att exempelvis omfatta även viss psykisk påverkan. Regeringen instämde i utredningens bedömning och framhöll bland annat att önskade kontakter som i sig inte är straffbara kan omfattas av ett kontaktförbud, varför det inte ansågs finnas något påtagligt behov av en utvidgad kriminalisering avseende psykisk påverkan. Vidare anfördes att en sådan utvidgning skulle riskera att komma i konflikt med kravet på att det straffbara området ska vara tydligt avgränsat (prop. 2010/11:45 Förbättrat skydd mot stalkning s. 67).

I promemorian Sveriges tillträde till Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och av våld i hemmet samt vissa frågor om kontaktförbud avseende gemensam bostad (Ds 2012:52) analyserades om åtgärder krävdes för att Sverige skulle leva upp till åtagandena enligt Istanbulkonventionen. Bland annat analyserades huruvida de svenska reglerna uppfyllde de krav på kriminalisering som framgår av artikel 33 avseende psykiskt våld. Av artikel 33 följer att parterna ska vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att säkerställa att uppsåtliga gärningar som innebär en allvarlig kränkning av en persons psykiska integritet genom tvång eller hot är straffbelagda. Slutsatsen blev att den svenska lagstiftningen, bl.a. genom straffbestämmelserna om misshandel, olaga tvång, olaga hot och fridskränkning, uppfyllde det krav på kriminalisering som följer av artikel 33.

Frågan om straffansvar för psykiskt våld ingick till viss del även i Hedersbrottsutredningens uppdrag. Utredningen skulle bland annat överväga om det är lämpligt att sådana nedvärderande, manipulerande eller kränkande gärningar som sker i syfte att kontrollera en annan person, och som i sig inte utgör en straffbar gärning, bör omfattas av ett särskilt hedersbrott. Utredningens slutsats var att brottstyperna olaga tvång och ofredande täcker de mest klandervärda fallen. Enligt utredningen fanns det mot den bakgrunden inte tillräckliga skäl för att vid sidan av det föreslagna hedersbrottet införa en ny brottstyp för den typen av gärningar (SOU 2020:57 Ett särskilt hedersbrott s. 194–196). Med utredningens förslag som utgångspunkt infördes den 1 juni 2022 brottet *hedersförtryck*

i 4 kap. 4 e § brottsbalken. Straffbestämmelsen innebär att den som begår vissa utpekade gärningar, där ett motiv varit att bevara eller återupprätta en persons, släkts eller annan liknande grupps heder, döms, om var och en av gärningarna utgjort ett led i en upprepad kränkning av personens integritet och gärningarna varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla, för hedersförtryck (prop. 2021/22:138 Ett särskilt brott för hedersförtryck).

I betänkandet Barnkonventionen och svensk rätt (SOU 2020:63) gjordes en kartläggning av hur svensk lagstiftning överensstämmer med rättigheterna i barnkonventionen. Såvitt är aktuellt ansåg utredningen att svensk lagstiftning och praxis överensstämmer med innebörden av artikel 19 i barnkonventionen, som bland annat slår fast att konventionsstaterna ska vidta alla lämpliga lagstiftningsåtgärder för att skydda barnet mot alla former av fysiskt eller psykiskt våld (Volym 2, s 773–775).

För att stärka det straffrättsliga skyddet för barn som bevittnar brott infördes den 1 juli 2021 ett nytt brott, *barnfridsbrott*, som innebär att det är straffbart att utsätta ett barn för att bevittna vissa utpekade brottsliga gärningar, såsom vålds- och sexualbrott, i en nära relation (4 kap. 3 § brottsbalken). I propositionen framhöll regeringen att barn som bevittnar våld mot en förälder som de är beroende av för sitt välbefinnande utsätts för en form av psykiskt våld. Regeringen konstaterade vidare att det inte går att urskilja en viss typ av våld, till exempel det fysiska, som det svåraste för ett barn att uppleva. Mot bakgrund av bl.a. barnkonventionens krav på att barn ska skyddas från alla former av fysiskt och psykiskt våld ansågs det därför finnas ett behov av att stärka det befintliga skyddet (prop. 2020/21:170 Barn som bevittnar brott s. 10 och 15–17).

Åtgärder och överväganden utanför det straffrättsliga området

Utöver straffrättsliga åtgärder har ett flertal andra åtgärder vidtagits för att stärka skyddet mot mäns våld mot kvinnor, våld i nära relationer, hedersrelaterat våld och förtryck samt prostitution och människohandel.

I november 2016 överlämnade den dåvarande regeringen skrivelsen Makt, mål och myndighet (Skr. 2016/2017:10) till riksdagen. I skrivelsen presenterades bland annat en delmålsstruktur för jämställdhetspolitiken. Ett av delmålen är att mäns våld mot kvinnor ska upphöra och att kvinnor och män, flickor och pojkar ska ha samma rätt och möjlighet till kroppslig integritet. Skrivelsen omfattar vidare en tioårig nationell strategi för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor, som gäller för perioden 2017–2026. Strategin kompletteras med ett riktat åtgärdsprogram. I juni 2024 presenterade regeringen det tredje och sista åtgärdsprogrammet (Fri och trygg utan våld och förtryck: Åtgärdsprogram för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor, våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck, dnr A2024/00869) inom ramen för den nuvarande nationella strategin. Åtgärdsprogrammet gäller 2024–2026 och består av över 130 åtgärder som bl.a. syftar till att förebygga våld, ge stöd och skydd till utsatta samt förbättra kunskaps- och metodutvecklingen inom området. Att förebygga och bekämpa våld i ungas relationer är prioriterat i samtliga målsättningar. I åtgärdsprogrammet anges fyra särskilda utvecklingsområden där regeringen avser att förstärka insatserna; ett lämnprogram för destruktiva relationer, kraftsamling mot hedersrelaterat våld och

förtryck, stärkt stöd till barn och unga som upplever våld (inklusive barn som förs utomlands i hederskontexter) samt ökad kunskap om digitala dimensioner av mäns våld mot kvinnor, våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck.

I januari 2025 aviserade regeringen att ett sjunde jämställdhetspolitiskt delmål bör införas, för arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck.

Regeringen har också gett flera myndighetsuppdrag som syftar till att förbättra kunskapsläget och förebygga våld i ungas parrelationer, bl.a. till Brå (se avsnitt 3.1.2), Brottsoffermyndigheten, Jämställdhetsmyndigheten, Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF), Statens skolverk och Socialstyrelsen. Vidare har regeringen gett Jämställdhetsmyndigheten och länsstyrelserna i uppdrag att, tillsammans med ett flertal andra myndigheter, öka kunskapen om de digitala dimensionerna av mäns våld mot kvinnor, våld i nära relationer, hedersrelaterat våld och förtryck samt prostitution och människohandel (A2024/00815).

Därutöver har MUCF haft i uppdrag att ta fram ny kunskap om unga hbtq-personers utsatthet för hedersrelaterat våld och förtryck, inklusive omvändelseförsök (se avsnitt 3.1.2). Regeringen har också gett Jämställdhetsmyndigheten i uppdrag att kartlägga hbtqi-personers utsatthet och risk för utsatthet för våld i nära relationer samt göra en analys av behovet av insatser, och föreslå insatser, riktade till såväl målgruppen som berörda (A2023/01065).

3.2 Det straffrättsliga skyddet mot psykiskt våld behöver stärkas

Utkastets bedömning: Det behövs ett stärkt straffrättsligt skydd mot psykiskt våld.

Promemorians bedömning stämmer överens med utkastets.

Remissinstanserna: En klar majoritet av remissinstanserna instämmer i bedömningen att det finns ett behov av att stärka det straffrättsliga skyddet mot psykiskt våld, däribland *Barnens rätt i samhället (BRIS)*, *Barnombudsmannen*, *Brottsoffermyndigheten*, *Brottsförebyggande rådet (Brå)*, *ECPAT Sverige*, *Hälsinglands tingsrätt*, *Jämställdhetsmyndigheten*, *Linköpings Universitet – Barnafrid*, *Polismyndigheten*, *Rädda Barnen*, *Socialstyrelsen*, *Stockholms tingsrätt*, *Svea hovrätt* och *UNICEF Sverige*. *Åklagarmyndigheten* anser att det straffrättsliga skyddet mot psykiskt våld kan behöva stärkas i viss mån, framför allt i fråga om kontrollerande beteenden.

Eskestuna tingsrätt, *Jämställdhetsmyndigheten*, *Juridiska fakulteten vid Lunds universitet*, *Stockholms tingsrätt* och *Svea hovrätt m.fl.* framhåller att gällande lagstiftning brister vad gäller möjligheterna att lagföra psykiskt våld och att det därför är angeläget att i högre grad synliggöra sådant våld även i straffrättsliga sammanhang. Även *Riksförbundet för homosexuella, bisexuella, transpersoners, queer och intersexpersoners rättigheter (RFSL)* anför att nuvarande lagstiftning inte har fungerat på det sätt den var ämnad att göra eftersom syftet med fridskränkningssbrotten – att det skulle vara möjligt att väcka åtal för flera upprepade

lindriga gärningar – inte har uppnåtts. Enligt RFSL talar också Sveriges internationella åtaganden, bl.a. enligt Istanbulkonventionen, för att det lagstadgade skyddet mot psykiskt våld i nära relationer behöver stärkas.

Länsstyrelsen i Skåne län, Myndigheten för delaktighet, RFSL, Riksorganisationen Glöm aldrig Pela och Fadime (GAPF) och Unizon ser positivt på att målgrupper som kan vara särskilt utsatta lyfts fram, som exempelvis barn, unga, personer med funktionsnedsättning, äldre, hbtqi-personer eller personer som lever i en hederskontext. GAPF framhåller också att de instämmer i den problembild som beskrivs i promemorian, dvs. att hedersutsatta vittnar om psykiskt våld i form av bland annat övervakning, kontroll och verbala kränkningar.

Polismyndigheten framhåller att mörkertalet för psykiskt våld bedöms som särskilt stort när det gäller mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer samt att våldets konsekvenser riskerar att bli särskilt allvarliga när våldet upprepas över tid.

Sveriges advokatsamfund instämmer i slutsatserna i fråga om förekomsten av psykiskt våld och dess negativa effekter, men avstyrker en kriminalisering då gällande rätt ger tillräckligt utrymme för att beivra sådant klandervärt beteende som kan bli aktuellt.

Hovrätten för Västra Sverige, Sveriges kvinnoorganisationer och Unizon anser att den omständigheten att befintliga straffbud inte tillämpas på psykiskt våld i den utsträckning som reglernas ordalydelse tillåter, inte är ett tillräckligt tungt vägande skäl för att införa ett nytt brott. Enligt Hovrätten för Västra Sverige bör det i stället finnas utrymme för att praxis utvecklas genom att fler åtal väcks enligt befintlig lagstiftning för sådana typer av gärningar som tas upp i promemorian. Hovrätten ifrågasätter vidare att straffsanktioner kommer att utgöra ett effektivt medel för att motverka det aktuella beteendet, bl.a. eftersom sådana utredningar kan antas komma att bli mycket resurskrävande. Sveriges kvinnoorganisationer efterfrågar en översyn av möjligheterna att använda nuvarande lagstiftning även på företeelsen psykiskt våld.

Skälen för utkastets bedömning: Som redogörs för i avsnitt 3.1.1 och 3.1.2 är det klarlagt att psykiskt våld är ett begrepp som förekommer såväl i juridisk som samhällelig kontext och att psykiskt våld är ett reellt samhällsproblem. Den centrala frågan är dock vilka beteenden som kan anses vara sådana att de bör vara kriminaliserade, samt i vilken mån dessa faller utanför den nuvarande kriminaliseringen.

Utifrån vad som framkommit av de definitioner och beskrivningar av psykiskt våld – även innefattande ekonomiskt eller materiellt våld – som redogörs för i tidigare avsnitt, samt förekomsten av sådant våld, kan de gemensamma nämnarna för det psykiska våldet sägas utgöras av främst följande. Det är fråga om avsiktliga och upprepade kränkande beteenden eller handlingar, som inte är fysiska. Kränkningarna består oftast av olika former av hot, tvång eller andra kontrollerande beteenden, men kan också utgöras av olika former av trakasserier eller förolämpande uttalanden och beteenden. Det kan exempelvis vara fråga om nedvärderande omdömen och hån, att skämma ut den utsatta inför andra, att styra vilka denne träffar eller vilka kläder denne bär, att övervaka rörelsemönster eller förehavanden genom tekniska hjälpmedel eller att ta kontroll över den utsattas ekonomi eller sociala medier. Syftet är ofta att kontrollera eller bryta ner personen. Kontroll kan således vara både ett medel och ett syfte.

Kränkningarna orsakar den utsatta psykisk skada eller smärta, eller medför att den utsatta blir skrämmd eller kränkt. Kränkningarna kan också leda till ett inskränkt livsutrymme. Sammantaget innebär beteendet typiskt sett att den utsattas självkänsla skadas. Kärnan i det psykiska våldet kan därmed sägas vara ett mönster av utsatthet.

Till detta kommer att det av studier som genomförts av bl.a. Nationellt centrum för kvinnofrid, Stiftelsen Allmänna Barnhuset och Brå framgår att det psykiska våldet är utbrett och att det är vanligare att bli utsatt för psykiskt våld än fysiskt våld. Detta gäller i hög grad även för ungdomar i parrelation. I likhet med vad *Polismyndigheten* påpekar kan mörkertalet också antas vara högt. Det står därtill klart att våldet leder till allvarliga konsekvenser, såväl för individen som för samhället i stort. I synnerhet gäller detta för barn och ungdomar. Det finns därför starka skäl att vidta åtgärder för att förebygga och bekämpa den här typen av beteenden och på så sätt ge dem som utsätts ett tydligare stöd.

Som framgår av genomgången av befintliga straffstadganden i avsnitt 3.1.3 finns det, i vart fall i teorin, goda möjligheter att inom ramen för det nuvarande straffrättsliga systemet beakta vissa former av sådant psykiskt våld som faller in under beskrivningen ovan. Samtidigt står det klart att det finns beteenden som kan vara minst lika klandervärda, men som i dag faller utanför det straffbara området. Så är fallet avseende exempelvis kontrollerande handlingsmönster i form av tvång eller övervakning samt hot om annat än brottslig gärning.

Därtill kommer att de straffbestämmelser som i och för sig skulle kunna rymma olika former av psykiskt våld endast i begränsad utsträckning tillämpas på sådana gärningar. Exempelvis konstateras i förarbetena till straffbestämmelsen om misshandel att psykisk påverkan kan falla under misshandelsbegreppet och att upprepat psykiskt våld kan leda till svåra följder. Trots detta saknas än i dag vägledande avgöranden i denna fråga. Vilken form av psykisk påverkan som krävs för att det ska vara fråga om ett tillfogande av sjukdom i misshandelsbestämmelsens mening är därför mycket osäkert. Detsamma kan sägas gälla i fråga om vilka psykiska åkommor som utgör sjukdom i paragrafens mening, i synnerhet eftersom sådana följder kan vara svåra att diagnosticera. Vidare har möjligheterna att bevisa ett orsakssamband mellan psykiskt våld och en medicinskt påvisbar psykisk effekt ansetts vara begränsade och det särskilt vid relativt lindrigt våld. Det kan också vara svårt att bevisa gärningspersonens uppsåt till olika psykiska effekter. Misshandelsbestämmelsen har således i praktiken fått ett annat och snävare tillämpningsområde än vad som avsågs vid dess tillkomst.

Flera av de beteenden som utgör kärnan i det psykiska våldet fångas inte heller upp av andra straffstadganden. Åtminstone har inte dessa kommit att tillämpas på psykiska företeelser i den utsträckning som deras ordalydelser tillåter. Exempelvis visar utvecklingen av praxis i förhållande till fridskränkningssbrotten att straffbestämmelsen, till skillnad från vad som angavs vara syftet vid införandet, inte kommit att användas vid upprepade former av mer lindriga gärningar (se Brås rapporter 2019:8, 2023:6 och 2023:7). Därtill kommer att fridskränkningssbrotten endast omfattar sådana brottsliga gärningar som anges i straffbestämmelsens brottskatalog.

Med undantag för att ofredande kan utgöras av upprepade trakasserier ger de nuvarande straffbestämmelserna inte heller möjlighet att fånga upp den sammanlagda effekten av att flera klandervärda, men i sig inte straffbara handlingar, begås mot samma person. Även om en isolerad handling inte når upp till att vara så klandervärd att straffansvar bör aktualiseras, kan emellertid den samlade effekten av flera handlingar vara så allvarlig att agerandet bör vara straffbart.

Vidare framgår det av Brås kartläggning av våld i nära relationer att psykiskt våld är den typ av våld som i lägst utsträckning polisanmäls (se Brås rapport 2024:4 s. 7). Detta kan enligt Brå bl.a. förklaras med att det psykiska våldet är mer svårhanterligt och osynligt samt att vissa typer av våld inte nödvändigtvis utgör brott i juridisk mening (t.ex. att utsättas för kränkningar och förödmjukelser).

Mot bakgrund av det ovan anförda görs, i likhet med vad som görs i promemorian och till skillnad från *Sveriges advokatsamfund*, bedömningen att det finns en risk för att befintlig strafflagstiftning inte fångar upp det särskilt straffvärda som psykiskt våld ofta innebär; nämligen det upprepade och systematiska handlingsmönstret som inte nödvändigtvis leder till samma fysiska tecken på utsatthet som fysiskt våld. Vidare bedöms det inte, som *Hovrätten för Västra Sverige*, *Sveriges kvinnoorganisationer* och *Unizon* föreslår, vara möjligt att på andra sätt än genom en ökad kriminalisering – exempelvis genom utbildningsinsatser eller ökade resurser till rättsväsendet – uppnå en ordning där befintliga straffbestämmelser, såsom fridskränkingsbrotten, tillämpas i den utsträckning att det skulle tillmötesgå behoven av ett stärkt skydd mot psykiskt våld. Detta gäller i synnerhet i förhållande till exempelvis förekomsten av psykiskt våld i unga parrelationer (se även avsnitt 3.1.2). Mot den bakgrunden bedöms det inte heller, som *Sveriges kvinnoorganisationer* föreslår, finnas anledning att ytterligare utreda möjligheterna att använda nuvarande lagstiftning.

Behovet av att kriminalisera psykiskt våld i en vidare omfattning än vad som är fallet i dag stärks också av det faktum att det psykiska våldet alltjämt är utbrett, trots att våld i nära relationer sedan länge varit en prioriterad fråga för staten och att ett flertal åtgärder, som bl.a. tar sikte på bekämpandet av psykiskt våld, vidtagits. Åtgärderna har således inte varit tillräckliga. Sverige har dessutom långtgående skyldigheter enligt flera internationella konventioner, inklusive barnkonventionen, att skydda personer mot psykiskt våld.

Därtill kommer att studier visar att det psykiska våldet, åtminstone inom ramen för nära relationer, är det som kommer först (se avsnitt 3.1.1). En utökad möjlighet att vidta straffrättsliga åtgärder mot psykiskt våld skulle därmed kunna bidra till att exempelvis våld i nära relationer synliggörs innan kränkningarna övergår till fysiskt våld.

Som *Hovrätten för Västra Sverige* framhåller kan det inte uteslutas att en kriminalisering av psykiskt våld i vissa fall kommer att innebära ett behov av resurskrävande brottsutredningar. Den omständigheten kan dock inte anses ha sådan tyngd att den talar emot en kriminalisering. I avsnitt 6 görs också bedömningen att rättsväsendets myndigheter kan hantera förslagen och att kostnaderna ryms inom ramen för befintliga anslag.

Sammanfattningsvis bedöms det finnas ett tydligt behov att vidta straffrättsliga åtgärder i syfte att stärka skyddet mot psykiskt våld, vilket

flera remissinstanser, bl.a. *Brottsoffermyndigheten*, *Brå*, *ECPAT Sverige*, *Jämställdhetsmyndigheten* och *Socialstyrelsen* instämmer i. Det utesluter dock inte att det även fortsättningsvis krävs också andra typer av insatser.

3.3 En särskild straffbestämmelse som tar sikte på psykiskt våld bör införas

Utkastets förslag: En ny straffbestämmelse som tar sikte på psykiskt våld införs. Straffansvaret omfattar den som upprepat utsätter en annan person för kränkningar i form av förolämpningar, otillbörliga hot, otillbörligt tvång eller otillbörlig övervakning, om kränkningarna sammantagna varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla.

Promemorians förslag stämmer delvis överens med utkastets. I promemorian föreslås att straffansvaret ska omfatta den som upprepat utsätter en annan person för nedvärderande, förödmjukande eller på annat sätt kränkande gärningar eller som utövar otillbörlig kontroll över en annan person genom att begränsa den personliga handlingsfriheten, om gärningarna varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla.

Remissinstanserna: Flera remissinstanser tillstyrker, eller har inga invändningar mot, att en ny brottstyp som tar sikte på psykiskt våld införs. *Jämställdhetsmyndigheten*, liksom bl.a. *Maskrosbarn*, *Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd (MFoF)*, *Rädda Barnen* och *Polismyndigheten* framhåller att en särskild straffbestämmelse avseende psykiskt våld kan verka normerande och utgör en tydlig signal om att psykiskt våld är oacceptabelt. Polismyndigheten anför att detta i förlängningen kan förebygga och motverka brott, och ge positiva effekter inom flera olika samhällsområden.

När det gäller utformningen av straffbestämmelsen är remissutfallet blandat. Vissa remissinstanser, bl.a. *Jämställdhetsmyndigheten*, *Länsstyrelsen i Östergötlands län*, *Maskrosbarn*, *Polismyndigheten*, *Örebro universitet* och *Länsstyrelsen i Östergötlands län* tillstyrker förslaget. *Justitiekanslern* och *Stockholms tingsrätt* lyfter generella svårigheter med att förena en straffbestämmelse som tar sikte på psykiskt våld med kraven på legalitet och förutsebarhet, men anser att frågorna är väl belysta i promemorian. Flera remissinstanser, bl.a. *Åklagarmyndigheten*, avstyrker emellertid förslaget, eller har invändningar mot dess föreslagna utformning, främst med hänvisning till legalitetsprincipen och dess krav på förutsebarhet och förbud mot obestämdhet. Bland annat *Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige (Roks)*, *Svea hovrätt* och *Sveriges advokatsamfund* lyfter det problematiska i att flera handlingar, som inte nödvändigtvis är straffbara var för sig, kan läggas samman och tillsammans utgöra ett relativt allvarligt brott. *Eskilstuna tingsrätt*, *Falu tingsrätt* och *Hovrätten för Västra Sverige* pekar även på att vissa av de exempel som ges i promemorian i och för sig är klandervärda, medan andra framstår som relativt harmlösa och omfattar ageranden som kan förekomma i många mänskliga relationer. Dessa domstolar framhåller, i likhet med *Hälsinglands tingsrätt*, *Linköpings Universitet – Barnafrid*, *Svea hovrätt*, *Åklagarmyndigheten* och *Sveriges advokatsamfund*, att

utformningen av straffbestämmelsen, samt de beskrivningar som finns i promemorian, är alltför vida och allmänt hållna. Det straffbara området anses inte tillräckligt tydligt avgränsat och det framhålls att det framstår som oförutsebart när straffansvar inträder. Sveriges advokatsamfund anför också att förslaget riskerar att komma i konflikt med den grundlagsfästa yttrandefriheten. Svea hovrätt anger att en lämplig väg framåt skulle vara att identifiera de mest straffvärda beteendena och i lagtexten tydligt avgränsa det straffbara området. Åklagarmyndigheten föreslår, i stället för en särskild straffbestämmelse som tar sikte på psykiskt våld, att ett nytt rekvisit som tar sikte på otillbörlig kontroll läggs till i straffbestämmelsen om ofredande.

Justitiekanslern och Roks befarar att det föreslagna straffbudet kan komma att medföra betydande tillämpningsproblem med hänsyn till svårigheterna att avgränsa det straffbara området.

Hovrätten för Västra Sverige, Stockholms tingsrätt och *Uppsala universitet* framhåller att det inte är helt tydligt vad som krävs för att rekvisitet ”upprepat” ska vara uppfyllt. Uppsala universitet anser också att det behöver förtydligas under hur kort eller lång period som gärningarna ska ha begåtts för att ändå kunna anses utgöra ett samlat brott.

Hälsinglands tingsrätt och Stockholms tingsrätt anför att lagförslagets första led – om nedvärderande, förödmjukande eller på annat sätt kränkande gärningar – innebär ett mycket brett kriterium som kan ge upphov till godtycke vid rättstillämpningen, och att det är viktigt att exemplifieringarna inte går utöver själva lagtexten. *Juridiska fakulteten vid Lunds universitet* framhåller att flera av rekvisiten i princip är synonyma, samt påtalar, liksom Stockholms tingsrätt, att det bör övervägas om ett annat begrepp än gärning bör användas. *Umeå universitet* ställer sig frågande till i vilken utsträckning ekonomiskt våld täcks av de föreslagna rekvisiten. Se *Sambandet, Sveriges Lantbruksuniversitet* och *Sveriges Veterinärförbund* anser att det behövs ett starkare skydd avseende fysiskt våld eller hot om våld som riktas mot husdjur.

Bla. Länsstyrelsen i Östergötlands län, Rädda Barnen, *Stiftelsen Allmänna Barnhuset* och *UNICEF Sverige* anser inte att straffansvaret för försummelse bör lämnas oförändrat, i synnerhet med hänvisning till att försummelse kan få stor påverkan på barns liv, hälsa och utveckling. *BRIS* delar däremot bedömningen att försummelse inte bör regleras särskilt. *Socialstyrelsen* efterfrågar förtydligande om var gränsen går mellan försummelse som inte ska medföra straffansvar och försummelse som är avsedd att omfattas av straffansvar enligt den föreslagna bestämmelsen.

När det gäller lagförslagets andra led – om otillbörlig kontroll genom att begränsa den personliga handlingsfriheten – ställer sig *Stockholms tingsrätt* frågande till vad som krävs för att gärningspersonen ska anses utöva sådan kontroll. Hälsinglands tingsrätt framhåller däremot att det andra ledet framstår som mer avgränsat än första ledet. *Länsstyrelsen i Norrbottens län* och *Riksorganisationen Glömm aldrig Pela och Fadime (GAPF)* framför att det är positivt att begreppet kontroll används för att beskriva psykiskt våld, inte minst i en hedersrelaterad kontext. Rädda Barnen och Linköpings universitet – Barnafrid, önskar ett mer utförligt resonemang kring otillbörlig kontroll i relation till föräldrars eller vårdnadshavares ansvar och bestämmanderätt enligt både barnkonventionen och föräldrabalken. Även Svea hovrätt anser att förslaget väcker en

rad frågor om hur det ska tillämpas på gärningar i relationen mellan föräldrar och barn.

Stockholms tingsrätt påtalar, beträffande såväl förslagets första som andra led, att det är otydligt om exemplifieringen av kränkningar riktade mot barn även är aktuella när kränkningen riktats mot en vuxen.

Uppsala universitet anser att rekvisitet ”ägnade att allvarligt skada personens självkänsla” behöver förtydligas ytterligare. GAPF och Rädda Barnen påpekar att det psykiska våldet som utövas i en hederskontext inte i första hand är ägnat att allvarligt skada personens självkänsla. Juridiska fakulteten vid Lunds universitet anser att ”ägnat-att” rekvisitet bör utgå och att det i stället bör komma till uttryck i lagtexten att det ska vara fråga om ett maktövertagande gentemot den utsatta. Oavsett anser fakulteten att begreppet ”varit ägnade” bör ersättas med begreppet ”inneburit”. Stockholms tingsrätt anser att det är problematiskt att uppsåt inte krävs i förhållande till fler rekvisit.

Hovrätten för Västra Sverige, Jämställdhetsmyndigheten, *Länsstyrelserna i Norrbotten, Skåne och i Västmanlands län*, Polismyndigheten samt Stiftelsen Allmänna Barnhuset instämmer i bedömningen att det inte bör införas ett krav på en närståenderelation. Linköpings Universitet – Barnafrid betonar att förslaget därigenom stärker skyddet mot bl.a. våld i ungas parrelation och mot mobbning. *Stockholms tingsrätt* anser att det är positivt att även situationer utanför närståendekretsen belyses. *VKV Västra Götalandsregionens kompetenscentrum om våld i nära relationer* anser däremot att det bör finnas ett närståendekrav, men ett bredare sådant. Svea hovrätt anser att det saknas överväganden kring gränsdragningar i andra situationer än i nära relationer, t.ex. i skolan eller på en arbetsplats.

Bland annat *Falu tingsrätt* lyfter risken för att straffbestämmelsen kan missbrukas i tvister om vårdnad, boende och umgänge. Hälsinglands tingsrätt anför att bestämmelsens utformning kan innebära att ”lättkränkta” personer får ett verktyg att kanalisera missriktad frustration. Även Roks och Åklagarmyndigheten menar att det finns en risk att bestämmelsen missbrukas som en förklaring från gärningspersonen till förekomsten av fysiskt våld.

Skälen för utkastets förslag

Ett stärkt straffrättsligt skydd mot psykiskt våld bör åstadkommas genom en särskild straffbestämmelse

Som framhålls i avsnitt 3.2 finns det ett behov av ett stärkt straffrättsligt skydd mot psykiskt våld. Frågan blir därmed hur ett sådant stärkt skydd bör utformas.

Ett sätt att åstadkomma ett stärkt skydd skulle kunna vara att ändra eller göra tillägg till redan befintliga straffbestämmelser i brottsbalken. I likhet med vad som framhålls i promemorian skulle en sådan lösning dock vara förenad med flera svårigheter. Straffbestämmelsen avseende misshandel har exempelvis redan en vedertagen innebörd i rättspraxis. Vissa former av psykiska följder omfattas dessutom redan i dag av misshandelsbrottet, varför bestämmelsen riskerar att bli svårtillämpad om exempelvis psykiskt lidande skulle läggas till som ett eget rekvisit. Därtill kommer att vissa av de beteenden som utgör sådant psykiskt våld som bör vara kriminaliserat, troligtvis inte skulle anses omfattas av begreppet ”våld” i misshandels-

bestämmelsen. Problematiken med att visa ett orsakssamband mellan våldet och det psykiska lidandet skulle också kvarstå.

Inte heller framstår det som en lämplig väg att i straffbestämmelsen om fridskränkingsbrotten lägga till ”andra kränkningar” som ett slags uppsamlingsrekvisit för beteenden som inte är kriminaliserade enligt befintliga straffbestämmelser. För det första kan lämpligheten av att i en sådan straffbestämmelse, som i övrigt omfattar redan kriminaliserade gärningar, lägga till beteenden som i sig inte är kriminaliserade på något annat sätt ifrågasättas. För det andra skulle fridskränkingsbrottet då omfatta ett stort antal gärningar med sinsemellan mycket olika straffvärden, vilket skulle vara oförenligt med det nuvarande minimistraffet om fängelse i minst ett år. Det är inte heller självklart att rekvisitet om att var och en av gärningarna ska ha utgjort led i en upprepad kränkning av personens integritet är tillräckligt träffsäkert vid psykiskt våld. Vidare innebär närståenderekvisitet att kränkningar inom ramen för relationer mellan exempelvis tonåringar eller unga vuxna i vissa fall skulle riskera att falla utanför tillämpningsområdet. Detta är särskilt problematiskt eftersom systematiska psykiska kränkningar är ett utbrett problem särskilt inom dessa grupper (se avsnitt 3.1.2). Med ett sådant närståenderekvisit skulle inte heller kränkningar inom ramen för andra relationer, exempelvis den mellan en vårdgivare och en vårdtagare, komma att omfattas.

Det kan också finnas en risk för att en fridskränkingsbestämmelse som omfattar även lindrigare former av psykiskt våld endast kommer till användning i kombination med andra, redan straffbelagda gärningar, vilket skulle göra att den praktiska nyttan av en sådan ändring kan ifrågasättas. Den omständigheten att fridskränkingsbrotten inte har kommit att tillämpas vid upprepade gärningar av relativt lindrigt slag (se Brå:s rapport 2019:8), liksom att minimistraffet för sådan brottslighet uppgår till ett års fängelse, talar för att så skulle kunna bli fallet. Det finns således en risk att en kriminalisering som bygger på en utvidgning av fridskränkingsbrotten inte skulle få avsett genomslag.

Inte heller framstår det som en lämplig väg att vidga eller ändra straffbestämmelserna om ofredande, som *Åklagarmyndigheten* föreslår, eller förolämpning. Ofredandebestämmelsens tillämpningsområde är redan i dag svårbestämt och omfattar kränkningar av varierande natur. Det kan också ifrågasättas om ofredandebestämmelsens skyddssyfte, det vill säga den utsattas frid, är tillräckligt specifikt för att utgöra en lämplig reglering i förhållande till psykiskt våld.

När det gäller straffstadgandet om förolämpning ger det inte möjlighet att fånga upp den kränkning som upprepade beteenden innebär. Vidare innebär den särskilda åtalsregleringen i 5 kap. 5 § brottsbalken att förolämpning i praktiken endast leder till åtal i de fall som särskilt pekats ut, vilket är när uttalandet anspelar på exempelvis ras, hudfärg, sexuell läggning eller könsöverskridande identitet eller uttryck. Särskilda tryck- och yttrandefrihetsrättsliga aspekter, inklusive Europadomstolens praxis, gör sig dessutom gällande i relation till förolämpningsbrottet.

Vidare har flera andra länder kriminaliserat, eller avser att kriminalisera, beteenden som inte tidigare varit straffbara. Så är fallet i bland annat Danmark som relativt nyligen infört en straffbestämmelse om psykiskt våld. Genom att införa en ny särskild straffbestämmelse som tar sikte på psykiskt våld, i stället för att ändra någon av de nuvarande straff-

bestämmelserna, understryks att även psykiskt våld kan vara skadligt och klandervärt och att detta återspeglas i straffrätten. I likhet med vad bland annat *Barnombudsmannen* och *Brå* framhåller, kan en särskild kriminalisering på sikt få en viktig normbildande effekt. Även i forskningen framhålls att det straffrättsliga systemets gensvar har en central roll för att motverka våld i nära relation. Genom en separat kriminalisering förmedlas, i likhet med vad bland annat *Maskrosbarn* och *Rädda Barnen* anför, till våldsutövare, våldsutsatta och andra involverade, att det psykiska våldet är otillåtet och inte accepteras av samhället. Inte minst i förhållande till barn och unga utgör det en viktig signal. Som *Polismyndigheten* framhåller kan en kriminalisering av psykiskt våld i förlängningen bidra till att förebygga och motverka brott samt ge positiva effekter inom flera olika samhällsområden. Genom införandet av en ny särskild brottstyp som tar sikte på psykiskt våld tydliggörs också brotts-offerperspektivet.

Sammanfattningsvis görs därför bedömningen att ett stärkt straffrättsligt skydd mot psykiskt våld bör åstadkommas genom att en särskild straffbestämmelse införs i brottsbalken.

Det bör vara fråga om upprepade kränkningar

Det väsentliga vid en kriminalisering av psykiskt våld är, som anges i promemorian, att fånga in de kränkande handlingsmönster som sker för att kontrollera eller bryta ner en person, som idag faller utanför det straffbara området. Straffansvaret för psykiskt våld bör därför konstrueras på ett sätt som tar sikte på detta mönster och som innebär att ansvar endast blir aktuellt om det är fråga om kränkningar som tillsammans når upp till en viss allvarhetsgrad. Eftersom enstaka tillfällen av allvarligare kränkningar ofta innebär att rekvisiten i något annat straffstadgande är uppfyllt, till exempel olaga hot eller olaga tvång, är det också vid just upprepat lindrigare psykiskt våld som behovet av ytterligare kriminalisering gör sig starkast gällande.

De farhågor som vissa remissinstanser, bl.a. *Falu tingsrätt*, *Roks* och *Sveriges advokatsamfund*, framför om att det är problematiskt att flera handlingar som inte nödvändigtvis är straffbara var och en för sig, läggs samman för att tillsammans utgöra ett brott är visserligen förståeliga. Som konstateras ovan kännetecknas psykiskt våld emellertid av att det skapar ett mönster av utsatthet. Straffbestämmelsen behöver därför vara utformad så att den ger ett skydd även mot kränkningar som sedda var för sig inte nödvändigtvis är särskilt allvarliga men som sedda tillsammans kan orsaka allvarlig skada. En sådan brottskonstruktion ligger också i linje med hur bland annat Danmark kriminaliserat psykiskt våld. Även om brottsbeskrivningar vanligtvis tar sikte på enstaka gärningar finns det i svensk rätt flera straffbestämmelser som tar sikte på ett upprepat agerande eller en serie av gärningar. Som exempel kan nämnas 11 kap. 3 § brottsbalken (vårdslöshet mot borgenärer) som kriminaliserar ett levnadssätt och 19 kap. 10 § brottsbalken (olovlig underrättelseverksamhet mot Sverige) som kriminaliserar en verksamhet. Även straffbestämmelsen om ofredande (4 kap. 7 § brottsbalken) kan omfatta upprepade kränkningar som inte nödvändigtvis behöver vara straffbara sedda för sig, men som tillsammans utgör en brottslig gärning.

För att tydliggöra att den nya brottstypen främst tar sikte på handlingsmönster bör den, i likhet med vad som föreslås i promemorian, innefatta ett krav på att det ska vara fråga om upprepade kränkningar. I promemorian föreslås rekvisitet ”upprepade gärningar”. Som *Juridiska Fakulteten vid Lunds universitet* och *Stockholms tingsrätt* framhåller kan det emellertid finnas en viss risk för att rekvisitet misstolkas och uppfattas som att det uppställs ett krav på att varje enskild kränkning ska utgöra ett enskilt brott (jfr exempelvis olaga förföljelse där begreppet ”gärning” används i betydelsen ”brottslig gärning”). Det är dock inte avsikten med det nu aktuella straffbudet; i stället är det kränkningarna sammantagna som utgör den brottsliga gärningen. Det bör därför framgå av straffbestämmelsen att det ska vara fråga om upprepade ”kränkningar”.

Med begreppet upprepat avses inte ett krav på att det ska vara fråga om kränkningar av samma slag, utan kränkningarna kan vara av olika natur så länge som de omfattas av den föreslagna straffbestämmelsens övriga rekvisit.

Några remissinstanser, bl.a. *Hovrätten för Västra Sverige* och *Uppsala universitet*, efterfrågar förtydliganden av vad som krävs för att det ska anses vara fråga om en upprepning. På motsvarande sätt som gäller för fridskränkningsbrotten bör frågan om vilket antal kränkningar som krävs bedömas med utgångspunkt i kränkningarnas karaktär. Ju allvarligare de enskilda kränkningarna är, desto färre bör krävas för att det ska anses vara fråga om en upprepning. I fråga om mer lindriga kränkningar bör det krävas att större antal. Som Uppsala universitet påtalar går det däremot inte att sätta likhetstecken mellan den praxis som utvecklats för fridskränkningsbrotten och straffbestämmelsen om psykiskt våld i fråga om begreppet ”upprepat”, eftersom fridskränkningsbrotten är konstruerade på ett sådant sätt att flera brottsliga gärningar tillsammans utgör ett nytt brott. I fråga om psykiskt våld föreslås upprepningen i stället utgöra en del av det som konstituerar brottet, eftersom kränkningarna – sedda var och en för sig – inte behöver nå upp till gränsen för vad som utgör en brottslig gärning. Att ange exakt hur många kränkningar som krävs för att det ska vara fråga om en upprepning, eller som Uppsala universitet efterfrågar – inom hur kort eller lång period som kränkningarna ska ha ägt rum – bör emellertid överlämnas till rättstillämpningen att avgöra utifrån omständigheterna i det enskilda fallet. I de fall var och en av kränkningarna inte är straffbara i sig bör det dock krävas att det är fråga om fler kränkningar än vad som krävs enligt fridskränkningsbrotten för att det ska vara fråga om en upprepning. Även den omständigheten att det varit fråga om ett stort antal kränkningar under en kort tid, eller återkommande kränkningar under en längre tidsperiod, har betydelse för bedömningen.

I likhet med vad som gäller för fridskränkningsbrotten bör det inte krävas att varje enskild kränkning individualiseras och preciseras vad avser exakt tid och plats (jfr NJA 2004 s. 437). Däremot måste några konkreta kränkningar kunna specificeras och åklagaren måste givetvis uppfylla sin grundläggande bevisbörda i fråga om att det återopade agerandet faktiskt har ägt rum. Mot bakgrund av att ett sådant tillvägagångssätt redan är väl etablerat i rättstillämpningen genom tillämpningen av bl.a. fridskränkningsbrotten bedöms utformningen inte, som Hovrätten för Västra Sverige befarar, leda till betydande bevissvårigheter. Detta i synnerhet eftersom förslagen i utkastet, vilka kommer att redovisas mer

ingående nedan, innebär att handlingsrekvisiten konkretiseras för att undvika att mindre kränkningar av mer vardaglig karaktär omfattas av det kriminaliserade området.

Rekvisitet som tar sikte på upprepning utgör också en kvalificering av straffbestämmelsen i så måtto att ageranden som får anses utgöra en del av många mänskliga relationer, exempelvis att enstaka gånger i affekt uttala sig nedsättande eller i viss mån hotfullt, eller att utöva någon form av kontrollerande beteende, inte kommer att omfattas av det kriminaliserade området. Detta är också en av anledningarna till att det även beträffande sådana beteenden som i promemorian beskrivs som kontrollerande, bör krävas att det ska vara fråga om ett upprepat beteende. Som kommer redogöras för närmare nedan så bör straffbestämmelsen om psykiskt våld omfatta exempelvis kränkningar i form av otillbörlig övervakning. Sådana former av psykiskt våld kan utgöra en kränkning under hela den tid som övervakningen pågår. Även i fråga om sådana former av psykiskt våld, där en enskild kränkning kan vara utsträckt i tid, bör det dock krävas att det är fråga om flera kränkningar, av samma eller olika slag, för att rekvisitet upprepat ska anses uppfyllt.

Vilka slags kränkningar bör omfattas av kriminaliseringen?

Som framgår av avsnitt 3.1 kan psykiskt våld ta sig många uttryck och bestå av kränkningar av vitt skilda slag. För att täcka in samtliga sätt som psykiskt våld kan utövas på skulle en straffbestämmelse med nödvändighet behöva ges en mycket vid utformning. En sådan vidsträckt straffbestämmelse har också föreslagits i promemorian. I likhet med vad bl.a. *Eskilstuna tingsrätt*, *Falu tingsrätt* och *Hovrätten för Västra Sverige* framhåller kan det emellertid ifrågasättas om den utformning av straffbestämmelsen som föreslås i promemorian uppfyller legalitetsprincipens krav på tydlighet och förutsägbarhet i förhållande till när straffansvar inträder. Svårigheter att avgränsa det straffbara området kan, som *Justitiekanslern* och *Roks* påtalar, medföra tillämpningsproblem och, som *Brå* och *Falu tingsrätt* befarar, leda till att antalet åtal och fällande domar blir få. För att åstadkomma en tydligare avgränsning bör straffbestämmelsen därför, i likhet med vad *Svea hovrätt* föreslår, i stället utformas på ett sådant sätt att rekvisiten utgår från de typfall av kränkningar genom vilka det psykiska våldet utövas. En tydligare utformning av handlingsrekvisiten bedöms också motverka riskerna för att straffbestämmelsen kan komma att missbrukas i exempelvis vårdnadstvister eller som ett sätt att uttrycka missriktad frustration, som *Falu tingsrätt* och *Hälsinglands tingsrätt* uttrycker farhågor om.

Som konstateras i avsnitt 3.2 beskrivs utövandet av det psykiska våldet ofta genom paraplybegrepp som förolämpningar, hot, tvång och andra kontrollerande beteenden. Inom ramen för dessa faller alltså en stor del av de beteenden som ingår i beskrivningarna av hur det psykiska våldet tar sig uttryck. En utgångspunkt vid utformningen av straffbestämmelsen om psykiskt våld bör därför vara att det framför allt är dessa handlingsmönster, i den mån de inte redan i dag är fullt ut kriminaliserade, som bör utgöra grunden för de rekvisit som tar sikte på gärningspersonens beteende.

Förolämpningar och hot bör omfattas av kriminaliseringen

I första ledet av promemorians föreslagna straffbestämmelse beskrivs det psykiska våldet som nedvärderande, förödmjukande eller på annat sätt kränkande gärningar. Som *Juridiska fakulteten vid Lunds universitet* anför kan dessa rekvisit i någon mån uppfattas som överlappande. Därtill kommer, som bl.a. *Hälsinglands tingsrätt* och *Stockholms tingsrätt* framhåller, att promemorians föreslagna första led innefattar mycket breda kriterier som riskerar att ge upphov till godtycke vid rättstillämpningen. Det straffbara området bör således förtydligas och avgränsas genom att rekvisiten ges en mer explicit innebörd. Som anges i promemorian utgör olika former av förolämpningar, men även hot, en del av kärnan i beskrivningarna av hur det psykiska våldet ytrar sig. Det är således rimligt att sådana kränkningar omfattas av straffansvaret för psykiskt våld, och även ligger till grund för utformningen av rekvisiten i denna del av straffbestämmelsen. Vidare används begreppen förolämpningar och hot redan i dag i en straffrättslig kontext och det bör därigenom bli tydligare för rättstillämpningen vilka former av kränkningar som omfattas.

Därtill kommer att förolämpning, till följd av den särskilda åtalsregleringen, i praktiken endast leder till åtal i de fall som särskilt pekas ut. Bestämmelsen tar inte heller sikte på upprepade beteenden. Grova och kränkande uttalanden till någon annan har dessutom i begränsad utsträckning ansetts vara straffbara som ofredande (jfr prop. 2016/17:222 Ett starkt straffrättsligt skydd för den personliga integriteten s. 63 och 69). Även om kriminaliseringen av psykiskt våld främst är avsedd att täcka in sådana ageranden som i dag riskerar att falla utanför det straffbara området bedöms det därför finns skäl att låta förolämpningar utgöra ett rekvisit i straffbestämmelsen om psykiskt våld och således, som *Hovrätten för Västra Sverige* uppmärksammar, till viss del överlappa straffbestämmelserna om förolämpning och ofredande.

Ett rekvisit som tar sikte på förolämpningar bedöms också som lämpligt för att täcka in olika former av upprepade kränkningar som kan äga rum även utanför en närståenderelation eller hederskontext, exempelvis svåra fall av mobbing på skolor, arbetsplatser och på nätet.

Med begreppet förolämpning avses beskyllningar, nedsättande uttalanden eller förödmjukande beteenden (jfr straffbestämmelsen om förolämpning i 5 kap. 3 § brottsbalken). Rekvisitet omfattar därmed såväl förolämpningar som uttrycks genom ord eller i skrift som förolämpningar som uttrycks genom exempelvis tecken, gester eller imitationer. Även en föraktfull behandling av någons kropp, t.ex. att spotta på någon annan, kan i vissa fall anses utgöra en förolämpning. Genom användande av begreppet förolämpning tillmötesgår remissynpunkterna om att i större utsträckning än i promemorians förslag undvika överlappande rekvisit i förhållande till kränkningar som på olika sätt kan vara förolämpande.

Det bör inte krävas att agerandet ska vara riktat direkt till eller mot den utsatta. Även ageranden som består i att förmedla något förolämpande, eller att göra något förolämpande inför andra, bör omfattas, såvida förolämpningen kommer till den utsattas kännedom. Det bör således inte heller krävas att förolämpningen uppfattas när den företas, utan det bör kunna ske även vid en senare tidpunkt. En sådan ordning bedöms medföra att bestämmelsen kan tillämpas på ett rimligt vis även i förhållande till nya

och mer digitala sätt att kommunicera (jfr exempelvis Stiftelsen Allmänna Barnhusets kartläggning samt Brås rapport om våld i unga parrelationer av vilka det framgår att digitala former av psykiskt våld är det vanligast förekommande i unga parrelationer). Som exempel på sådana förmedlingssätt som bör omfattas av rekvisitet kan nämnas att en förälder eller närstående kränker den andra föräldern genom att uttala förolämpningar om denne till ett gemensamt barn, eller att förolämpningar uttrycks på olika forum eller sociala medier, utan att vara direkt riktade till den utsatta. En förutsättning för ansvar bör dock vara att kränkningen orsakas på ett relevant sätt och att det täcks av gärningsmannens uppsåt (jfr NJA 2017 s. 393 samt uttalanden beträffande straffbestämmelsen om ofredande i prop. 2016/17:222 s. 60).

Även hot utgör ett tydligt exempel på ett handlande som kan användas för att skrämma och förtrycka en annan person, exempelvis inom ramen för nära relationer eller i en hederskontext. Hot som inte utgör hot om brottslig gärning, eller som av andra skäl inte når upp till kraven för att utgöra olaga hot enligt 4 kap. 5 § brottsbalken, utgör också ett agerande som i dag faller utanför det kriminaliserade området. Mot den bakgrunden finns det anledning att låta begreppet hot utgöra ett eget rekvisit i straffbestämmelsen om psykiskt våld. För att vara fråga om hot i nu aktuellt avseende bör det, på motsvarande sätt som gäller för rekvisitet ”hotar” i straffbestämmelsen om hets mot folkgrupp (16 kap. 8 §), därför inte krävas att det ska vara fråga om hot i den bemärkelse som avses i straffbestämmelsen om olaga hot. Det bör dock krävas att hotet framstår eller varit ägnat att framstå som allvarligt menat. Hotet behöver inte riktas direkt till den hotade utan kan lämnas till tredje man, men det krävs då att hotet kommer till den hotades kännedom och att detta täcks av gärningspersonens uppsåt.

Tvång och övervakning bör omfattas av kriminaliseringen

I promemorian föreslås att straffbestämmelsen ska omfatta situationer där gärningspersonen ”utövar otillbörlig kontroll över en annan person genom att begränsa den personliga handlingsfriheten”. Begreppet kontroll förekommer, som framgår ovan, i majoriteten av beskrivningarna och definitionerna av psykiskt våld. Studier visar också att kontroll utgör en komponent vid utövande av upprepat psykiskt våld (se avsnitt 3.1.2). Som framhålls i promemorian, liksom av GAPF, *Länsstyrelsen i Norrbottens län* och *Åklagarmyndigheten*, utgör kontrollerande beteenden således en sådan central del av det psykiska våldet som bör beaktas vid en kriminalisering.

I promemorian används begreppet ”kontroll” i två olika bemärkelser. Dels situationer där den utsatta inte ”får” göra olika saker (kontroll i form av styrning), dels situationer där den utsattas agerande eller rörelsemönster övervakas på olika sätt (kontroll i form av övervakning). I likhet med vad *Stockholms tingsrätt* framhåller preciseras det emellertid inte vilken påverkan gärningspersonen måste utöva för att rekvisitet om ”utövande av otillbörlig kontroll” ska vara uppfyllt. Framför allt är det i förhållande till de så kallade styrningsfallen otydligt vilka ageranden som omfattas.

För att uppfylla legalitetsprincipens krav på förutsebarhet bör rekvisiten som tar sikte på kontrollerande beteenden därför utformas på ett sätt som

har en tydligare anknytning till det klandervärda agerandet från gärningspersonens sida och på ett sätt som gör åtskillnad mellan de så kallade övervakningsfallen respektive styrningsfallen.

I promemorian beskrivs de s.k. styrningsfallen som begränsningar i form av att brottsoffret inte ”får” eller ”ska” agera på vissa sätt i förhållande till exempelvis klädsel, umgänge eller andra sociala interaktioner. Styrningsfallen kan således sägas kännetecknas av att den utsatta personen förmås att göra, tåla eller underlåta något. För att tydliggöra att det även i dessa fall krävs ett visst agerande från gärningsmannens sida bör begreppet tvång utgöra ett av rekvisiten i straffbestämmelsen om psykiskt våld. Genom begreppet tvång tydliggörs att uppmaningarna eller förbuden måste vara förenade med någon form av hot eller bestraffning. Det krävs inte att det är fråga om olaga tvång i den bemärkelse som avses i straffbestämmelsen om olaga tvång (4 kap. 4 § brottsbalken). Något krav på att tvånget ska utövas genom kvalificerade former av fysiska bestraffningar eller hot uppställs således inte. Däremot bör det, i likhet med vad som gäller enligt straffbestämmelsen om olaga tvång, krävas att tvånget leder till resultatet att den tvungne gör, tål eller underlåter något. Som föreslås i promemorian krävs det alltså i dessa fall att gärningspersonens agerande har lett till en viss effekt (sådana fall där tvånget inte lett till ett visst resultat kan emellertid leda till straffansvar om de innefattat ett hot). Tvånget kan exempelvis utgöras av krav förenade med uttryckliga eller underförstådda hot. Dessa kan gälla i fråga om klädsel (såsom tvång att bära slöja eller annan religiös klädsel), utseende, umgänge, sexuell läggning (såsom omvändelseförsök under hot eller på annat sätt tvinga någon att försöka förändra sin sexuella läggning), som leder till att den utsatta anpassar sitt agerande på motsvarande sätt; under förutsättning att övriga villkor för straffbarhet är uppfyllda. Det kan också vara fråga om exempelvis tvång kopplat till krav på att vara kvar i en relation eller i ett äktenskap.

I promemorian beskrivs vidare att kontroll kan utövas genom olika former av övervakning, exempelvis i form olika tekniska lösningar såsom GPS-sändare eller mobilappar. Det kan enligt promemorian också bl.a. vara fråga om att kräva att högtalartelefonen ska vara på vid alla samtal eller att skaffa sig tillgång till lösenord till sociala medier eller bankkonton för att kunna övervaka förehavandena på dessa. Övervakning kan vidare ske i form av fysisk övervakning, exempelvis genom att följa efter någon eller att uppehålla sig vid offrets bostad eller arbetsplats. Genom sådana beteenden beskrivs gärningspersonen utöva en omfattande kontroll över den utsattas fysiska, sociala, digitala och ekonomiska förehavanden.

I likhet med vad som beskrivs i promemorian har den digitala utvecklingen lett till att det finns ett annat behov av skydd mot övervakande beteenden än tidigare, och det är av vikt att straffrätten anpassas efter dessa nya förhållanden. De nyss beskrivna formerna av övervakning, som i dag till stor del faller utanför det kriminaliserade området, bör därför omfattas av straffbestämmelsen om psykiskt våld. För att tydliggöra det straffbara området bör övervakning utgöra ett eget rekvisit. Med övervakning avses såväl spårning av var den utsatta personen befinner sig eller hur denna förflyttar sig, som övervakning i mer allmän betydelse, vilket även inbegriper observation av vad personen gör.

I förhållande till rekvisitet om övervakning bör det krävas att den utsatta är medveten om övervakningen. Angreppet behöver dock inte uppfattas när det företas utan det kan ske vid en senare tidpunkt. Det bör inte krävas att övervakningen leder till en viss effekt i form av att den utsatta anpassar sitt handlande utifrån de eventuella bakomliggande syften som kan utgöra skäl för övervakningen. Det straffvärda är i dessa fall själva övervakningen i sig. De beskrivningar och den forskning som finns beträffande psykiskt våld visar också att den upplevda kränkningen i dessa fall uppstår redan vid utövandet av kontrollen, det vill säga genom att gärningspersonen exempelvis ständigt kräver att få reda på vad den utsatta gör eller vem denne ska träffa. Om handlingen leder till resultatet att den utsatta gör, tål eller underlåter något kan det emellertid vara fråga om tvång i den bemärkelse som avses ovan.

Straffbestämmelsen bör inte innefatta några ytterligare handlings- eller uppsamlingsrekvisit

Som konstateras ovan kan psykiskt våld komma till uttryck på många skilda sätt. Utifrån den valda utgångspunkten – att straffbestämmelsen bör skydda mot upprepade beteenden som kan skada självkänslan hos den utsatta personen – kan det konstateras att sådan skada kan orsakas genom fler beteenden än de nu uppräknade. Det kan därför övervägas om straffbestämmelsen bör omfatta fler handlingsrekvisit, eller någon form av uppsamlingsrekvisit.

I promemorian föreslås att straffbestämmelsen om psykiskt våld ska innefatta ett uppsamlingsrekvisit i form av ”andra kränkande gärningar”. Ett sådant rekvisit har den fördelen att även andra beteenden än de typfall som uttryckligen nämns i straffbestämmelsen, men som leder till liknande konsekvenser, skulle omfattas av straffansvar. Vad gäller det föreslagna uppsamlingsrekvisitet kan det dock – som *Hälsinglands tingsrätt* och *Stockholms tingsrätt* framhåller – ifrågasättas om detta, tillsammans med övriga rekvisit, är tillräckligt tydligt och förutsägbart för att uppfylla legalitetsprincipens krav på klar och tydlig strafflagstiftning. I promemorian ges ett flertal exempel av skilda slag på vad som kan utgöra ”andra kränkande gärningar”. Rekvisitet är emellertid sådant att betydligt fler kränkningar skulle kunna falla in därunder än de som exemplifieras. Denna otydlighet i förhållande till gränserna för det straffbara området bör också ställas i ljuset av att kriminalisering som metod för att hindra överträdelser av olika normer i samhället ska användas med försiktighet. Därtill kommer att oklarheter vad gäller tillämpningsområdet skulle kunna bli särskilt problematiska i förhållande till att straffbestämmelsen kommer att innebära en viss inskränkning av yttrandefriheten. Övervägande skäl talar därmed för att bestämmelsen uteslutande bör vara begränsad till vissa särskilt angivna typfall. Detta innebär att vissa av de kränkningar som exemplifieras i promemorian kommer att falla utanför det kriminaliserade området, i den mån de inte omfattas av typfallen.

Frågan är då om straffbestämmelsen om psykiskt våld bör omfatta fler rekvisit i form av särskilt angivna typfall. I promemorian beskrivs exempelvis att beteenden i form av att frysa ut, negligera eller påverka en annan person så att denna slutar tro på sin egen verklighetsuppfattning (s.k. gaslighting) bör falla in under det kriminaliserade området. Dessa

beskrivningar, och vilken form av agerande eller underlåtenhet som skulle krävas av gärningspersonen, framstår dock som alltför otydliga för att uppfylla kraven på förutsebarhet. Sådana beteenden bör därför inte omfattas av straffbestämmelsen om psykiskt våld.

En annan form av kränkande beteende som i promemorian föreslås falla in under den föreslagna kriminaliseringen är våld mot husdjur. Dessa ageranden är emellertid redan i dag kriminaliserade, genom straffbestämmelserna om skadegörelse (12 kap. 1–2 och 3 §§ brottsbalken). Skadegörelse ingår också, som framhålls i promemorian, i brottskatalogen för exempelvis fridskränkningssbrotten. Våld mot husdjur kan vidare vara straffbart som djurplågeri (16 kap. 13 §) eller brott mot djurskyddslagen (2018:1192). Det bedöms därför inte i nuläget finnas anledning att, såsom *Se Sambandet*, *Sveriges Lantbruksuniversitet* och *Sveriges Veterinärförbund* efterfrågar, stärka det straffrättsliga skyddet i fråga om våld mot husdjur. Däremot innebär förslaget om att straffbestämmelsen om psykiskt våld ska omfatta hot av sådant slag som inte uppfyller kraven för att utgöra olaga hot, exempelvis hot om att skada ett husdjur, att hot och tvång kopplat till kränkningar mot husdjur i större utsträckning än tidigare kommer att vara kriminaliserat.

I promemorian ges också exempel på beteenden som kan beskrivas som mer renodlat trakasserande, bl.a. falska anmälningar till olika myndigheter och upprepade textmeddelanden eller telefonsamtal (som inte har hotfull eller förolämpande innebörd). Sådana, ibland upprepade beteenden, anges emellertid numera som uttryckliga exempel på vad som kan omfattas av straffbestämmelsen om ofredande (se prop. 2016/17:222 s. 62). Ofredande ingår också i brottskatalogen för exempelvis fridskränkningssbrotten. Upprepade trakasserier kan vidare föranleda ansvar för olaga förföljelse (4 kap. 4 b § brottsbalken). Mot den bakgrunden saknas skäl att låta trakasserier av sådant slag som nyss beskrivits uttryckligen omfattas av straffbestämmelsen om psykiskt våld.

Som *Umeå universitet* efterfrågar kan det finnas anledning att ytterligare tydliggöra i vilken utsträckning ekonomiskt våld täcks av de föreslagna rekvisiten. I promemorian ges exempel på olika former av ekonomiskt våld som bedöms kunna falla in under det i promemorian föreslagna kontrollrekvisitet. Exemplifieringen avser även andra former av ekonomiskt våld än de som i detta utkast har bedömts kunna falla in under det nu föreslagna övervakningsrekvisitet. Bland annat anges i promemorian att det bör kunna vara fråga om kontrollerande beteenden om gärningspersonen hindrar den utsatta att söka eller delta i arbete, eller tvingar eller manipulerar den utsatta att söka eller överta lån. Vissa sådana ageranden bör utifrån förslagen i detta utkast falla in under rekvisitet om tvång, som det beskrivs ovan, och således omfattas av den nu föreslagna straffbestämmelsen om psykiskt våld. Andra ageranden som är av mer renodlat vilseledande natur är redan i dag kriminaliserade genom bl.a. straffbestämmelserna i 9 kap. brottsbalken (om bedrägeri och annan oredlighet). Även andra förmögenhetsbrott, såsom stöld, rån och andra tillgrepps-brott (8 kap. brottsbalken), samt förfalsknings- eller sanningsbrott (14–15 kap. brottsbalken) träffar i viss utsträckning beteenden som kan anses som ekonomiskt våld. Mot den bakgrunden bedöms det, åtminstone i nuläget, inte finnas skäl att låta ekonomiskt våld omfattas av straffbestämmelsen om psykiskt våld i större utsträckning än den nu föreslagna.

Eftersom det är fråga om nykriminalisering kan det emellertid finnas anledning att följa utvecklingen för att säkerställa att det straffrättsliga skyddet även på sikt har en ändamålsenlig utformning.

Till skillnad från *Jämställdhetsmyndigheten*, *Rädda Barnen* och *Stiftelsen Allmänna Barnhuset* görs slutligen samma bedömning som i promemorian, om att försummelse inte bör utgöra ett eget rekvisit i den föreslagna straffbestämmelsen om psykiskt våld. Begreppet försummelse används ofta i bemärkelsen att en vuxen person, under en längre tid, skadar eller äventyrar ett barns fysiska eller psykiska hälsa eller utveckling genom att underlåta att ge barnet godtagbar standard eller tillgodose barnets grundläggande behov (jfr SOU 2001:72 Barnmisshandel – Att förebygga och åtgärda). Försummelse kan emellertid även förekomma i flera andra former. Mot den bakgrunden bedöms försummelse som rekvisit vara svårförenligt med legalitetsprincipens krav på tydlighet och förutsebarhet. Straffansvaret skulle dessutom behöva begränsas till vissa särskilda ansvarssubjekt för att inte bli orimligt långtgående. Därtill kommer att försummelse och vanvård redan idag kan vara straffbart som exempelvis misshandel, vållande till kroppsskada eller sjukdom, eller framkallande av fara för annan.

Som *Socialstyrelsen* påtalar ges emellertid i promemorian flera exempel på olika former av försummelse som, även utan ett rekvisit som specifikt tar sikte på försummelse, anses omfattas av promemorians föreslagna straffbestämmelse om psykiskt våld. Främst avser dessa exempel sådana situationer där en förälder eller vårdgivare genom försummelse (dvs. underlåtenhet) orsakat ett barn eller en vårdtagare vissa effekter eller följder, som motsvarar de som skulle uppkomma till följd av kränkande handlingar. I likhet med vad *Socialstyrelsen* efterfrågar kan det därför finnas anledning att utveckla resonemanget något i fråga om underlåtenhet.

En första förutsättning för att straffansvar för underlåtenhet ska aktualiseras är att de i lagtexten använda uttrycken även kan anses omfatta underlåtenhet. I fråga om psykiskt våld bör underlåtenhet i förhållande till i vart fall vissa av de tillvägagångssätt som nu föreslagits utgöra rekvisit, exempelvis tvång, omfattas. Ansvar för underlåtenhet förutsätter dock även, enligt allmänna rättsliga principer, att den som underlåter att ingripa befinner sig i en så kallad garantställning gentemot den utsatta (dvs. har en bakomliggande, rättsligt relevant skyldighet att handla eller vara aktiv för att skydda någon eller något). Utgångspunkten är exempelvis att ett barns vårdnadshavare befinner sig i en garantställning gentemot barnet, men en sådan ställning kan också uppkomma på annan grund (jfr NJA 2013 s. 588 och Högsta domstolens dom av den 20 december 2024 i mål nr B 6951–23). Ytterst är det upp till domstolarna att utifrån omständigheterna i det enskilda fallet avgöra om det varit fråga om sådan underlåtenhet som kan föranleda straffansvar.

En annan närliggande fråga är den som Stockholms tingsrätt lyfter i förhållande till promemorians förslag; dvs. om det uppställs olika krav för vad som utgör en straffbar kränkning beroende på om kränkningen riktats mot ett barn eller en vuxen. Frågan torde ha sin utgångspunkt i att flera exempel i promemorian – om vilka former av kränkningar som bör omfattas av straffbestämmelsen – avser ageranden där en förälder kränker ett barn. Någon generell åtskillnad i förhållande till vilka krav som

uppställs för att det ska anses vara fråga om en kränkning bör dock inte göras. Detta bedöms bli tydligare genom att det i promemorian föreslagna uppsamlingsrekvisitet ”andra kränkande gärningar” utmönstras. Det bör emellertid framhållas att vem gärningen riktas mot, och vilket förhållande som råder mellan gärningspersonen och den utsatta kan – i likhet med vad som gäller för flertalet andra straffbestämmelser – ha betydelse för den sammantagna bedömningen av om det är fråga om ett straffbart agerande.

Det bör krävas att hoten, tvånget och övervakningen är otillbörliga

Som flera remissinstanser påpekar är det av vikt att en straffbestämmelse som är uppbyggd utifrån ageranden som var och en för sig inte är straffbara, men som tillsammans utgör ett brott, avgränsas för att säkerställa att endast de verkligt straffvärda fallen omfattas. Ett sätt att göra detta på är att uppställa krav på att det ska vara fråga om hot, tvång eller övervakning som är *otillbörlig*. Kravet på otillbörlighet är en objektiv standard, oberoende av såväl den utsattas uppfattning som gärningspersonens syfte eller motiv. Att något är otillbörligt innebär att det är oacceptabelt med hänsyn till rådande sociala eller etiska normer. Det är alltså fråga om en normativ bedömning. Begreppet används också i ett flertal olika straffbestämmelser (jfr exempelvis begreppet ”otillbörligt hot” i 11 kap. 7 § andra stycket brottsbalken och begreppet ”otillbörligt tvång” i 4 kap. 4 § brottsbalken). Därtill kommer att det i propositionen Kontaktförbud – ett utökat skydd för utsatta personer (prop. 2024/25:123) föreslås att ”otillbörlig övervakning” ska införas som en ny grund för att meddela kontaktförbud. Rekvisitet som tar sikte på otillbörlighet bedöms således inte bara avgränsa straffansvaret till verkligt straffvärda fall utan även främja förutsebarheten.

I förhållande till vilka former av kränkningar som kan anses vara otillbörliga finns det, i likhet med vad *Linköpings universitet – Barnafrid, Rädda Barnen* och *Svea hovrätt* efterfrågar, anledning att utveckla resonemanget något vad gäller relationen mellan föräldrar och barn. Flera av de beteenden som omfattas av handlingsrekvisiten ovan, exempelvis vissa former av hot, tvång och övervakning, kan i viss utsträckning förekomma i relationen mellan föräldrar och barn även i situationer som inte med nödvändighet bör vara straffbara. Syftet med straffbestämmelsen om psykiskt våld är inte att den ska träffa sådana handlingar som måste anses vara naturliga inslag i sådana relationer. Inom ramen för en förälders tillsynsansvar måste det finnas ett visst utrymme för att styra och uppfostra barnet genom olika medel samt att välja på vilket sätt detta ska ske (jfr vårdnadshavares rätt och skyldighet att bestämma i frågor som rör barnets personliga angelägenheter enligt 6 kap. 11 § föräldrabalken och artikel 18 barnkonventionen). Således bör det givetvis inte vara kriminaliserat att som förälder exempelvis säga till barnet att det inte blir någon glass om middagen inte äts upp eller att barnet måste sätta på sig vinterkläder eftersom det annars inte kan bli fråga om någon pulkaåkning. Det bör som utgångspunkt inte heller vara kriminaliserat att utifrån ett tillsynsansvar kontrollera – i vissa fall genom tekniska hjälpmedel – om barnet har kommit hem efter skolan eller barnets förehavanden på sociala medier, så länge detta sker på ett rimligt sätt.

Inte endast i föräldra-barn-relationer gör detta sig gällande. Även lärare måste exempelvis ha möjlighet att ställa krav på var barnet ska befinna sig, eller på att barnet uppför sig på vissa sätt. Vidare kan det inom ramen för yrkesmässiga relationer, exempelvis den mellan en arbetsgivare och en arbetstagare, finnas anledning att utöva tvång eller övervakning, som för den sakens skull inte behöver vara otillbörlig. Så kan exempelvis vara fallet för en yrkeschaufför som har ett krav på att använda alkolås eller registrera sina körutgifter för att få lov att utföra sitt arbete. Vidare bör det som utgångspunkt inte anses vara fråga om otillbörlig övervakning om övervakningen sker med samtycke från den övervakade personen eller med stöd i lag.

Var exakt gränsen går mellan vad som utgör otillbörliga respektive tillbörliga beteenden är däremot inte möjligt att fastslå i lagtext. Vad Svea hovrätt anför om att det exempelvis inte är ovanligt att föräldrar och barn har olika syn i fråga om vad som utgör kränkningar eller otillbörliga kontrollerande beteenden är säkert riktigt. I synnerhet när det gäller tonåringar som står på randen till vuxenlivet skulle det kunna uppkomma frågor om vilken grad av hot, tvång eller övervakning som är tillbörlig. En bedömning av om beteendet är otillbörligt måste göras i det enskilda fallet, och där måste beaktas såväl parternas relation som exempelvis barnets ålder. Det bör också beaktas att det i en vårdnadshavares tillsynsskyldighet ligger att skydda barnet så att det inte skadas, men också att se till att barnet inte orsakar skada för någon annan. I fråga om otillbörligt tvång måste bedömningen avse såväl vad den utsatta förmås att göra, tåla eller underlåta som hotets eller våldets allvarlighetsgrad. Uppmaningar om att göra, tåla eller underlåta något som upplevs som mycket kränkande för den utsatta, såsom att mot sin vilja bära religiös klädsel, kan således vara att anse som otillbörliga även vid hot som upplevs som mindre skrämmande eller obehagliga, än vad som skulle krävas i förhållande till uppmaningar som i sig är att anse som mindre kränkande.

Det är slutligen upp till domstolarna att i varje enskilt fall pröva om beteendet är att anse som otillbörligt. Det bör också framhållas att stränga krav som kan uppfattas som alltför ingripande eller orättvisa, och således till och med otillbörliga, trots det inte nödvändigtvis behöver utgöra psykiskt våld, eftersom även ytterligare rekvisit måste vara uppfyllda.

Kränkningarna ska vara ägnade att allvarligt skada självkänslan

I likhet med vad som föreslås i promemorian bör det för straffansvar krävas att kränkningarna är ägnade att allvarligt skada självkänslan.

För att vara fråga om en straffbar kränkning ska det i praktiken handla om situationer som kan leda till psykiskt lidande eller andra allvarliga konsekvenser för den enskilde. Det psykiska lidandet kan komma till uttryck hos den enskilde genom känslor som t.ex. rädsla, obehag och otrygghet. Vilka sådana känslotillstånd och psykiska effekter som uppkommer till följd av en gärning torde dock skilja sig åt mellan olika människor i högre grad än när det gäller vilka fysiska effekter som uppkommer till följd av fysiskt våld. En brottskonstruktion som innebär att det krävs ett visat orsakssamband mellan de specifika handlingarna och en bevisad skadeföljd bedöms därför inte som lämplig. Som redovisats ovan har sådana brottskonstruktioner, likt den för misshandelsbrottet,

ansetts leda till bevissvårigheter i förhållande till psykiska företeelser. En sådan utformning skulle alltså riskera att leda till att bestämmelsen inte kommer att tillämpas i vidare omfattning än vad det nuvarande miss-handelsbrottet gör i fråga om sådana företeelser. En brottskonstruktion som i stället innebär att en skada ska värderas fristående från den ansvars-utlösande gärningen skulle å andra sidan kunna leda till svårigheter vad gäller en enhetlig tillämpning.

Sammanfattningsvis riskerar alltså en reglering som har sin utgångspunkt i effekten att leda till en bristande förutsebarhet, särskilt som bestämmelsen i övrigt är relativt öppet formulerad. Dessutom kan det finnas ett intresse av att genom lagstiftningen upprätthålla en norm för vilka beteenden som utgör oacceptabla kränkningar av självkänslan. Det gäller inte minst för att avgränsa det straffbara området. Det är därför inte lämpligt, såsom *Juridiska fakulteten vid Lunds universitet* föreslår, att låta den angripnes subjektiva upplevelser och uppfattningar ensamt definiera vad som utgör en straffbar kränkning av självkänslan.

Som föreslås i promemorian bör straffbestämmelsen i stället utformas så att endast gärningar som typiskt sett orsakar skada av viss dignitet omfattas av straffansvaret. Genom en sådan avgränsning till typiska effekter undantas gärningar som kan vara ovälkomna, otrevlige eller obehagliga men som den enskilde rimligen ska kunna tåla. Det psykiska våldets kärna ligger också i de följder som det kränkande handlingsmönstret typiskt sett leder till, för främst den utsatta men även samhället i stort. Sådan har utgångspunkten varit även för exempelvis fridskränkningsbrotten. Som föreslås i promemorian bör straffbestämmelsen därför konstrueras som ett s.k. abstrakt farebrott i likhet med hur ett flertal brott i fjärde kapitlet brottsbalken är utformade. En sådan utformning innebär att det inte behöver bevisas att gärningen har orsakat en specifik effekt i det enskilda fallet. På så sätt minimeras uppenbara bevissvårigheter samtidigt som straffansvaret blir tillräckligt förutsebart för den tilltalade.

Som *Uppsala universitet* framhåller kan det däremot finnas anledning att ytterligare utveckla resonemanget kring rekvisitetet självkänsla. Genom användande av begreppet självkänsla tydliggörs att inte alla uttalanden eller beteenden som syftar till att kränka någon omfattas av straffansvar, utan det bör i stället krävas att uttalandet på ett mer personligt plan kan träffa den angripne. Det är också däri det huvudsakliga skyddsintresset för en kriminalisering av psykiskt våld ligger. Ett beteende som utgör ett angrepp på någons självkänsla kan också beskrivas som ett angrepp på personens psykiska hälsa, det vill säga en kränkning av friden. Detta är något som bör ha tydligt stöd i lagtexten. Straffbestämmelsen bör alltså utformas så att den skyddar den utsattas självkänsla. Begreppet självkänsla är välkänt inom rättstillämpningen, genom bl.a. fridskränkningsbrotten, och framstår också som ett lämpligt samlingsbegrepp för de skadeverkningar som psykiskt våld kan leda till. Rekvisitetet återfinns även i straffbestämmelsen om hedersförtryck och bedöms därför lämpligt, i motsats till vad *GAPF* och *Rädda Barnen* anför, även för sådant psykiskt våld som begås inom ramen för en hederskontext. Rekvisitetet som tar sikte på självkänslan bedöms således återspegla det överordnade skyddsintresset för straffbestämmelsen om psykiskt våld.

I förhållande till de så kallade övervakningsfallen är det emellertid inte lika självklart som i förhållande till övriga ageranden att det typiskt sett

rör sig om ett angrepp på personens självkänsla. Exempelvis kan det hävdas att det i dessa fall snarare rör sig om ett angrepp på den personliga integriteten. Det skulle också kunna argumenteras för att sådan övervakning är klandervärd, även om den inte varit ägnad att skada den utsatta integritet eller självkänsla. Som redogjorts för ovan är emellertid det utmärkande för det psykiska våldet att det skapar ett mönster av utsatthet. Ofta torde det röra sig om att gärningspersonen genom flera olika former av beteenden kränker den utsatta. För att kränkningarna sammantagna ska anses utgöra psykiskt våld i en straffrättslig kontext framstår det som rimligt att kräva att dessa ska vara ägnade att skada just självkänslan. Det är sådana kränkningar som framstår som de mest klandervärda, och som knyter an till psykiskt våld som definition. Rekvisitet som tar sikte på självkänsla bedöms därför utgöra en lämplig avgränsning även i förhållande till rekvisitet om övervakning. Däremot kan det inte uteslutas att det i andra sammanhang kan finnas anledning att se över skyddet för den personliga integriteten i förhållande till de möjligheter som dagens teknik uppställer när det gäller att övervaka eller spåra en annan person.

En straffbestämmelse som under alla förhållanden kriminaliserar sådana ageranden som innebär en kränkning av självkänslan skulle bli alltför vidsträckt. Detta gäller i synnerhet mot bakgrund av att brottskonstruktionen är sådan att varje enskild kränkning inte i sig behöver nå upp till gränsen för vad som utgör ett straffbart agerande. För att en sådan form av kriminalisering ska framstå som befogad krävs att det är fråga om ett beteende som kan orsaka en påtaglig skada eller fara. Det straffbara området måste således avgränsas ytterligare så att endast de allvarligaste fallen omfattas. Det bör därför krävas att kränkningarna, sammantagna, ska vara ägnade att allvarligt skada självkänslan. I likhet med vad som gäller för lindrigare former av fridskränkingsbrott tar rekvisitet sikte på att det ska vara fråga om kränkningar som ingår i ett mönster som sammantaget leder till att den kränkta personen bryts ner.

Ett brott mot självkänslan kan knappast förstås eller bedömas straffvärdemässigt på ett rimligt sätt om inte viss hänsyn tas till situationen och till målsäganden. Bedömningen av om gärningen varit ägnad att allvarligt skada självkänslan får alltså, trots att det är fråga om ett abstrakt farerekvisit, göras med hänsyn också till omständigheter hänförliga till målsäganden i det enskilda fallet. Exempelvis bör det beaktas om agerandet riktar sig mot en särskilt sårbar person eller mot någon som befinner sig i en beroendeställning, t.ex. ett barn. Även sammanhanget där agerandet sker är av betydelse. Det kan exempelvis ha betydelse om det varit fråga om kränkningar som skett i en gemensam bostad, inom ramen för en närstående relation eller i en hederskontext.

Det bör inte införas något närståenderekvisit

Avsikten med att införa den föreslagna brottstypen är att stärka det straffrättsliga skyddet mot psykiskt våld. I likhet med vad som redogörs för i promemorian bedöms det finnas ett flertal situationer där kränkande handlingsmönster kan vara så straffvärda att något krav på en närstående relation, eller en hederskontext, inte bör uppställas. Som tidigare redovisats kan närståenderekvisitet exempelvis vara problematiskt vid upprepade kränkningar mellan ungdomar och unga vuxna. Få unga

polisanmäler våldshandlingar i nära relationer och systematiska våldshandlingar fångas inte upp på samma sätt som för vuxna, bland annat eftersom ungas relationer inte alltid uppfattas utgöra närståenderelationer i straffrättslig mening (se bl.a. Brås rapport 2021:15). I likhet med vad *Linköpings Universitet – Barnafrid, Polismyndigheten och Stockholms tingsrätt* framhåller är det därför viktigt att straffbestämmelsen om psykiskt våld omfattar våld i nära relationer mellan unga, men också att den kan få effekt på exempelvis våra fall av mobbing på skolor, arbetsplatser och i idrottsföreningar. Detsamma gäller även för relationer mellan exempelvis en vårdgivare och en vårdtagare. Barnkonventionen ställer också krav på en kriminalisering av allt våld mot barn medan det är i någon annan persons vård, det vill säga i ett vidare perspektiv än en närståenderelation i straffrättslig mening. Vidare riskerar ett närstående-krav att leda till olyckliga konsekvenser om flera personer tillsammans, varav några är närstående och andra inte, utsätter en person för psykiskt våld i form av till exempel tvång eller övervakning. Ett sådant scenario är exempelvis tänkbart vid kränkningar som begås i en hederskontext. Det kan också noteras att det i straffbestämmelserna om hedersförtryck och olaga förföljelse inte uppställs krav på en närståenderelation.

Mot denna bakgrund görs samma bedömning som i promemorian, nämligen att den föreslagna straffbestämmelsen inte bör innehålla något närståenderekvisit. Det bedöms således inte lämpligt, som VKV *Västra Götalandsregionens kompetenscentrum om våld i nära relationer* föreslår, att införa ett nytt vidare närståendebegrepp. Det kan emellertid framhållas att kraven på att det ska vara fråga om upprepade kränkningar som är ägnade att allvarligt skada självkänslan innebär att det i praktiken ofta kommer att finnas någon form av relation mellan gärningspersonen och den utsatta.

Uppsåt

För straffansvar krävs att gärningspersonen har begått gärningen med åtminstone likgiltighetsuppsåt. Uppsåtet måste täcka de otillåtna kränkningarna, det vill säga gärningspersonen måste haft uppsåt i förhållande till det faktiska agerandet liksom att det varit fråga om upprepade kränkningar. Vad detta innebär mer specifikt i förhållande till respektive handlingsrekvisit framgår av beskrivningarna ovan.

Huruvida kränkningarna är att anse som förolämpningar, hot eller tvång, om de varit otillbörliga samt om de varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla, utgör däremot rekvisit som tydligt förutsätter värderingar. Här innebär uppsåtskravet inte att gärningspersonens avsikt med kränkningarna, eller åsikt om vad som är tillbörligt eller otillbörligt, blir avgörande. Något visst motiv eller syfte hos gärningspersonen krävs således inte. Det skyddsvärda är i stället den inverkan som kränkningarna typiskt sett har på den utsatta. Värderingen av om dessa handlingar sammantagna har varit kränkande, otillbörliga och ägnade att allvarligt skada självkänslan ska därför alltid göras av domstolen.

Som redogörs för ovan, i förhållande till bl.a. rekvisitet som tar sikte på att kränkningarna ska vara ägnade att allvarligt skada självkänslan, bedöms övervägande skäl tala för en sådan konstruktion som alltså också ligger i linje med uppsåtskravet i fridskränkningssbrotten. Således bör det

inte, som *Stockholms tingsrätt* föreslår, krävas att gärningspersonen har uppsåt i förhållande till att beteendet kommer att ha en allvarlig påverkan på den utsatta.

Förhållandet till yttrandefriheten

I 2 kap. regeringsformen finns bestämmelser om grundläggande fri- och rättigheter, bl.a. yttrandefrihet. Yttrandefriheten innebär en frihet att i tal, skrift eller bild eller på annat sätt meddela upplysningar samt uttrycka tankar, åsikter och känslor. Motsvarande rättighet finns i artikel 10 i den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen) som gäller som lag i Sverige (lagen [1994:1219] om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna). Av 2 kap. 19 § regeringsformen följer vidare att lag eller annan föreskrift inte får meddelas i strid med Sveriges åtaganden på grund Europakonventionen. I såväl regeringsformen som Europakonventionen ges emellertid möjlighet att under vissa förutsättningar begränsa yttrandefriheten.

Den föreslagna straffbestämmelsen som tar sikte på psykiskt våld innebär i fråga om förolämpningar och – framför allt – hot, en utvidgning av det straffbara området och således en inskränkning av yttrandefriheten. För att en sådan inskränkning ska vara godtagbar krävs att en avvägning gjorts mellan, i detta fall, skyddet för den enskildes frihet och frid och yttrandefriheten.

Skyddsbehovet i fråga om upprepade kränkningar i form av förolämpningar eller hot som är ägnade att allvarligt skada en annan persons självkänsla bedöms i sig vara så stort att en viss inskränkning av yttrandefriheten är befogad. Detta gäller särskilt i förhållande till att den enskildes intresse av att få fälla sådana yttranden inte kan anses framträdande.

Förslaget om särskild straffbestämmelse för psykiskt våld är avsett att skydda personer från kränkande beteenden som kan få allvarliga och långsiktiga konsekvenser för såväl den enskilda individen som samhället. Som tidigare konstaterats framstår en sådan kriminalisering som en nödvändig och effektiv åtgärd för att kunna motverka psykiskt våld. Frågan om sådan straffbestämmelse har övervägts vid ett flertal tillfällen, men tidigare utmynnat i andra åtgärder än straffrättsliga. Trots detta är psykiskt våld ett bestående problem som enligt forskning kan innebära lika förödande konsekvenser som fysiskt och sexuellt våld. Sverige har vidare internationella åtaganden att uppfylla och de åtgärder som vidtagits har inte varit tillräckliga. Mot den bakgrunden bedöms mindre ingripande åtgärder inte som lika effektiva som en kriminalisering.

Sammanfattningsvis görs bedömningen att de ändamål som ligger bakom förslaget är godtagbara för att begränsa den enskildes yttrandefrihet enligt såväl regeringsformen som Europakonventionen och att intresset av att skydda personer från sådant kränkande och hänsynslöst beteende väger tyngre än den rättighetsbegränsning förslaget innebär för enskilda. Kriminaliseringen går inte utöver vad som är nödvändigt och utgör inte ett hot mot den fria åsiktsbildningen. Den föreslagna straffbestämmelsen bedöms därför vara förenlig med regeringsformen och Europakonventionen.

3.4 Brottsbeteckning, straffskalor och förhållandet till andra straffbestämmelser

Utkastets förslag: Det nya brottet införs i 4 kap. brottsbalken och ges beteckningen *psykiskt våld*. Straffet för psykiskt våld ska vara fängelse i högst fyra år.

Promemorians förslag stämmer delvis överens med utkastets. I promemorian föreslås att den nya straffbestämmelsen ska införas i 3 kap. brottsbalken och ges beteckningen *psykisk misshandel*.

Remissinstanserna: *Hälsinglands tingsrätt* anser att rubriceringen är missvisande eftersom begreppet ”misshandel” syftar på ageranden som ger upphov till en medicinskt påvisbar effekt. *Stockholms tingsrätt*, *Umeå universitet* och *Åklagarmyndigheten* anser inte att argumentationen för brottets beteckning och placering är helt övertygande, och framhåller att brottets konstruktion och angivna skyddsintressen talar för att det bör placeras i 4 kap. brottsbalken. *Länsstyrelsen i Skåne* välkomnar däremot att brottet betecknas som psykisk misshandel och placeras i 3 kap. brottsbalken, för att framhålla att psykiskt våld är lika allvarligt som fysiskt.

Juridiska fakulteten vid Lunds universitet och *Uppsala universitet* framhåller att straffskalan om fängelse fyra år förefaller vara väl tilltagen, och att det bör övervägas att införa olika grader av brottet. Vidare framhåller fakulteten att brottet hedersförtryck blir överflödigt i förhållande till den föreslagna kriminaliseringen, och att det även bör övervägas om detsamma gäller för brottet uppmaning till självmord.

Hovrätten för Västra Sverige anser att frågan om brottskonkurrens behöver belysas ytterligare, särskilt avseende fridskränkingsbrotten som har ett överlappande skyddsintresse. Hovrätten framför också att det finns en tydlig överlappning mellan rekvisiten i brottet förolämpning och det första ledet i den föreslagna straffbestämmelsen. Även *Hälsinglands tingsrätt* och *Uppsala universitet* lyfter risken för att domstolarna kommer att ställas inför komplicerade frågor om en person ska dömas för ett eller flera brott.

Svea hovrätt efterfrågar förtydligande av hur ansvaret ser ut i fall där ett kollektiv utsätter en person för utfrysning och nedsättande kommentarer i skolan eller på en arbetsplats samt vilken grad av medverkan som krävs för straffansvar.

Skälen för utkastets förslag

Brottsbeteckning och straffbestämmelsens placering

I promemorian föreslås att brottet ska betecknas psykisk misshandel och placeras i 3 kap. brottsbalken (om brott mot liv och hälsa). Som skäl för den föreslagna beteckningen anges i promemorian att begreppet psykisk misshandel knyter an till det mer vardagliga sättet att tala om sådana företeelser och dessutom används som ett rekvisit i 2 § lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga. Enligt promemorian har begreppet våld en så vedertagen innebörd i straffrättsliga sammanhang att det ordet inte bör användas i lagtexten. I fråga om placeringen av det nya

brottet anförs i promemorian att en placering i 3 kap. brottsbalken ytterligare markerar den nära kopplingen till brottstypen misshandel.

Som *Stockholms tingsrätt*, *Umeå universitet* och *Åklagarmyndigheten* påtalar framstår argumentationen för brottets beteckning och placering emellertid inte som helt övertygande. Som *Hälsinglands tingsrätt* framhåller kräver exempelvis straffbestämmelsen om misshandel i 3 kap. 5 § brottsbalken en medicinsk påvisbar effekt, som förslaget om psykisk misshandel inte gör, vilket riskerar att göra brottsbeteckningen missvisande. Därtill kommer att begreppet psykiskt våld är något mer vanligt förekommande än begreppet psykisk misshandel inom såväl forskningen som i en internationell kontext. Begreppet psykiskt våld knyter också bättre an till definitionerna av hur det psykiska våldet kan yttra sig. Vidare tydliggörs genom beteckningen psykiskt våld att brottet kan bestå av flera olika komponenter och däribland inkludera även ekonomiskt våld. Vad gäller begreppet vålds innebörd i straffrättsliga sammanhang kan också framhållas att det redan i dag kan ha olika innebörd (jfr begreppet ”våld på person” i exempelvis straffbestämmelsen om rån i 8 kap. 5 § brottsbalken, som har en annan innebörd än begreppet ”våld” i exempelvis straffbestämmelsen om olaga tvång i 4 kap. 4 § brottsbalken). Det bedöms således finnas ett utrymme att även i ett straffrättsligt sammanhang låta begreppet våld ges olika betydelse beroende på dess kontext. Brottet bör därför betecknas *psykiskt våld*.

Vad gäller straffbestämmelsens placering bedöms, i likhet med vad *Stockholms tingsrätt*, *Umeå universitet* och *Åklagarmyndigheten* föreslår, brottets konstruktion samt dess angivna skyddsintressen tala för att det placeras i 4 kap. brottsbalken, som tar sikte på brott mot frihet och frid. Flera brott som regleras i 4 kap. brottsbalken har stränga straffskalor och det bedöms således inte finnas en risk för att, såsom *Länsstyrelsen i Skåne* befarar, en placering av brottet i 4 kap. skulle signalera att psykiskt våld inte kan vara lika allvarligt och skadligt som fysiskt våld. Det nya brottet bör därför placeras i en ny 7 b § i 4 kap. brottsbalken.

Straffskalan

I promemorian föreslås att straffet för psykiskt våld ska vara fängelse i högst fyra år.

Straffskalan för ett brott ska stå i proportion till brottets svårhet och återspegla hur allvarligt samhället ser på brottet. Inom straffskalan ska i princip alla tänkbara gärningstyper som faller inom det aktuella tillämpningsområdet för brottet kunna inordnas. Straffskalan måste därför ha en viss spännvidd, från ett lägsta straff till ett högsta. Som framgår av tidigare avsnitt föreslås straffbestämmelsen inte omfatta ett närstående rekvisit, och inte heller ett kvalificerande rekvisit i form av att gärningarna ska ha utgjort led i en upprepad kränkning av personens integritet, som återfinns i exempelvis fridskränkningen. Därtill kommer att det psykiska våldets brottskonstruktion är sådan att var och en av kränkningarna inte behöver nå upp till gränsen för vad som i sig utgör en brottslig gärning. Det framstår därför som lämpligt att straffskalan börjar på allmänna fängelseminimum, i likhet med vad som föreslås i promemorian.

När det gäller maximistraffet kan följande framhållas. Som framgår i avsnitt 3.3 kommer gärningstiden för psykiskt våld kunna vara relativt

lång eftersom brottsenheten är utsträckt i tid. Därtill kan flera olika former av gärningar, av olika allvarlighetsgrad, komma att omfattas av straffbestämmelsens tillämpningsområde. Likaså kan antalet kränkningar variera. Det krävs således en relativt vidsträckt straffskala för att en rimlig straffvärdesbedömning ska kunna göras utifrån omständigheterna i det enskilda fallet. Straffskalan måste också ge utrymme för att kärnan i det kriminaliserade beteendet ska kunna fångas upp, det vill säga att det rör sig om en brottstyp som bygger på ett upprepat förfarande som varit ägnat att allvarligt skada självkänslan. Psykiskt våld är således till sin natur, med hänsyn till de skadeverkningar som upprepat psykiskt våld kan leda till, allvarligt. I likhet med vad som gäller för fridskränkningssbrotten är dessutom syftet med brottstypen, utöver att straffbelägga kränkningar som i dag faller utanför det kriminaliserade området, att ge den typ av ageranden som nu står i fokus ett större genomslag än om sådana omständigheter endast kan beaktas i straffvärdebedömningen. För att fullt ut återspegla gärningens allvar i de mest klandervärda fallen görs därför samma bedömning som i promemorian i fråga om att straffskalan bör sträcka sig upp till fängelse i fyra år. Till skillnad från vad *Juridiska fakulteten vid Lunds universitet* och *Uppsala universitet* framför bedöms en sådan straffskala inte som alltför väl tilltagen. Exempelvis kan den föreslagna straffskalan sättas i relation till den för fridskränkningssbrotten och brottet hedersförtryck, vars straffskalor sträcker sig från fängelse i lägst ett år till fängelse i högst sex år. Som kommer att redogöras för i avsnitt 4 föreslås det också att psykiskt våld ska ingå i brottskatalogerna för bl.a. dessa brott. Därigenom kommer det att finnas en möjlighet att beakta det psykiska våldet inom ramen för en ännu vidare kontext, och att låta psykiskt våld utgöra en del av en gärning som föranleder ett betydligt högre straff. Mot den bakgrunden saknas det skäl för att, såsom *Juridiska fakulteten vid Lunds universitet* och *Uppsala universitet* föreslår, införa olika svårhetsgrader av brottet.

Sammanfattningsvis föreslås alltså straffet för psykiskt våld vara fängelse i högst fyra år. En sådan straffskala bedöms medge en nyanserad och välavvägd straffmätning.

Förhållandet till andra straffbestämmelser

Som redogörs för i avsnitt 3.3 torde flera av de gärningar som kan omfattas av straffbestämmelsen om psykiskt våld också kunna föranleda ansvar enligt andra straffbestämmelser, bl.a. olaga hot, ofredande och förolämpning liksom, som *Juridiska fakulteten vid Lunds universitet* uppmärksammar, uppmaning till självmord, olaga integritetsintrång eller kränkande fotografering. Som tidigare konstaterats är det inte möjligt att dra en skarp gräns mellan ageranden som kan vara kriminaliserade enligt andra straffbestämmelser i förhållande till ageranden som kan vara straffbara som psykiskt våld. Utgångspunkten vid en kriminalisering av psykiskt våld är visserligen att den främst ska ta sikte på ageranden som i dag inte är kriminaliserade, eller som utifrån utvecklingen av domstolspraxis inte har kommit att omfattas av nu gällande straffbestämmelser. Trots detta bedöms en viss överlappning, av främst handlingsrekvisiten, inte bara som ofrånkomlig utan i vissa fall även som önskvärd. Detta gäller i synnerhet eftersom straffbestämmelsen om psykiskt våld tar sikte på det upprepede

beteendet, och det mönster av utsatthet som ett sådant agerande kan skapa. Mot den bakgrunden kan exempelvis brotten hedersförtryck och uppmaning till självmord inte anses vara överflödiga i förhållande till den föreslagna straffbestämmelsen om psykiskt våld, vilket Juridiska fakulteten vid Lunds universitet uttryckt farhågor för.

Som *Hälsinglands tingsrätt* och *Uppsala universitet* framhåller kan det inte uteslutas att en kriminalisering av psykiskt våld innebär att nya och ibland komplicerade överväganden behöver göras i fråga om en person ska dömas för ett eller flera brott. För det fall domstolen behöver ta ställning till vilket eller vilka brott som den tilltalade ska dömas för bör sedvanliga konkurrensregler gälla. Det innebär att i de fall då gärningen även uppfyller rekvisiten för ett annat brott har det allvarligare brottet företräde om brotten har samma kriminalpolitiska grund. Med utgångspunkt i denna princip bör alltså psykiskt våld normalt ha företräde framför t.ex. ofredande och förolämpning, eftersom straffet för psykiskt våld är högre än straffen för dessa brott. Motsatsvis innebär grundprincipen att domstolen bör döma särskilt för brott som är allvarligare, det vill säga som har en strängare straffskala, än psykiskt våld.

Om brotten inte har samma kriminalpolitiska grund ska domstolen som utgångspunkt döma för båda brotten.

Principerna för lösning av konkurrensproblem är emellertid endast att anse som huvudregler (jfr t.ex. bedömningen i NJA 2013 s. 397). I sådana fall där en enskild kränkning i sig framstår som så allvarlig att den kan föranleda ansvar enligt en annan straffbestämmelse, exempelvis olaga hot eller olaga tvång, som har en straffskala som understiger den som gäller för psykiskt våld kan det således, utifrån omständigheterna i det enskilda fallet, ändå finnas skäl att döma för båda brotten i konkurrens. Ytterst är konkurrensfrågor något som domstolen har att ta ställning till i det enskilda fallet.

Efter en fällande dom avseende psykiskt våld torde åklagaren sällan ha anledning att väcka ytterligare åtal för nyupptäckt brottslighet (se 20 kap. 7 § rättegångsbalken) av liknande slag som inträffat under samma tidsperiod. Detta i synnerhet eftersom det inte krävs att samtliga kränkningar som omfattas av brottet psykiskt våld är preciserade till tid och plats. Huruvida åtal kan väckas för nyupptäckta gärningar som avser samma period måste bl.a. bedömas utifrån hur gärningsbeskrivningen i det redan hanterade målet är formulerad. Råder osäkerhet om rättskraftens omfång bör osäkerheten tolkas till den dömdes förmån.

Osjälvständiga brottsformer

Ansvar för försök, förberedelse eller stämpling till brott förutsätter enligt 23 kap. 1 och 2 §§ brottsbalken ett särskilt stadgande om att sådana brottsformer omfattas av dessa bestämmelser. Eftersom det föreslagna brottet psykiskt våld är uppbyggt som ett abstrakt farebrott, förutsätts inte någon effekt i förhållande till skyddsintresset – det vill säga självkänslan – för att straffansvar ska inträda, utan det räcker att gärningen typiskt sett kan leda till en viss effekt. Det finns därför inte någon effekt som kan utebli. Med hänsyn till svårigheterna att bevisa brott i ett så tidigt skede skulle en kriminalisering av försök, förberedelse eller stämpling få mycket begränsad praktisk betydelse (jfr olaga hot och ofredande som också är

abstrakta farebrott och inte är straffbara på försöks-, förberedelse- eller stämplingsstadiet). Försök, förberedelse eller stämpling till psykiskt våld bör därför inte kriminaliseras.

Svea hovrätt efterfrågar ett förtydligande av hur ansvaret ser ut i de fall ett kollektiv utsätter en person för kränkningar på exempelvis skolan eller en arbetsplats, och vilken grad av medverkan som krävs för straffansvar. Utifrån den föreslagna placeringen och straffskalan för brottet kommer medverkansbestämmelsen i 23 kap. 4 § brottsbalken att bli tillämplig i förhållande till psykiskt våld. Psykiskt våld kan således begås i så kallat medgärningsmannaskap. För det fall exempelvis ett kollektiv utsätter en annan person för kränkningar som faller under den nu aktuella straffbestämmelsen får varje persons ansvar prövas med tillämpning av nämnda bestämmelse.

Åtalsregler och preskription

Att ett brott hör under allmänt åtal innebär att åklagaren har såväl en rätt som en skyldighet att väcka åtal. Detta förutsätter att åklagaren på objektiva grunder bedömer att ett åtal kan leda till en fällande dom. I likhet med den bedömning som görs i promemorian bör den föreslagna bestämmelsen omfattas av allmänt åtal enligt reglerna i 20 kap. rättegångsbalken. Någon lagändring för att uppnå en sådan ordning krävs inte.

Regler om preskription finns främst i 35 kap. brottsbalken. Av 35 kap. 2 § framgår att ett brott preskriberas om den misstänkte inte har häktats, fått del av åtal eller godkänt ett strafföreläggande för brottet inom en viss tid från brottet. Hur lång preskriptionstiden är bestäms utifrån vilket straff som högst kan följa på brottet och tiden räknas som utgångspunkt från den dag då brottet begicks. Straffskalan för psykiskt våld föreslås vara fyra år vilket innebär en preskriptionstid om tio år (35 kap. 2 § första stycket 3).

Psykiskt våld utgörs av ett handlande som är utsträckt i tid. Brottet är fullbordat så snart de upprepade kränkningarna som är ägnade att allvarligt skada den utsattas självkänsla har företagits, men begås så länge som det psykiska våldet fortsätter. I likhet med vad som anförs i promemorian bör preskriptionstiden därför räknas från den tid då brottet upphört, även om brottet kan ha fullbordats tidigare (jfr Göranson., Brottsbalken, [31 augusti 2024, JUNO:Lexino] kommentaren till 35 kap. 4 §). Bedömningen av när brottet upphört och hur långt eller tydligt ett avbrott måste vara för att det ska utgöra två brott måste ytterst avgöras utifrån omständigheterna i det enskilda fallet.

Påföljd ska endast utdömas för de gärningsmoment som ligger inom den tillämpliga preskriptionstiden (s.k. successiv preskription).

4 Brottskatalogerna för fridskränkningssbrotten, olaga förföljelse, barnfridsbrott och hedersförtryck bör utvidgas

Utkastets förslag: Psykiskt våld ska läggas till i brottskatalogerna för barnfridsbrott och olaga förföljelse.

Förolämpning ska läggas till i brottskatalogen för olaga förföljelse. Brottskatalogerna för grov fridskränkning och grov kvinnofrids-kränkning samt hedersförtryck ska ändras på så sätt att hänvisning görs till hela 5 kap. brottsbalken.

Utkastets bedömning: Brottskatalogen för grov fridskränkning, grov kvinnofridskränkning och hedersförtryck omfattar psykiskt våld utan att det krävs några särskilda lagstiftningsåtgärder.

Åtalsregleringen för ärekränkningssbrotten behöver inte ändras för att allmänt åtal ska kunna väckas utan krav på särskild åtalsprövning för fridskränkningssbrott, olaga förföljelse eller hedersförtryck som innefattar ärekränkningssbrott.

Promemorians förslag och bedömning stämmer i huvudsak överens med utkastets. I promemorian föreslås dock inte att psykisk misshandel ska ingå i brottskatalogen för barnfridsbrott.

Remissinstanserna: En majoritet av remissinstanserna instämmer eller yttrar sig inte i fråga om förslaget att psykiskt våld ska läggas till i brottskatalogerna för de grova fridskränkningssbrotten, olaga förföljelse och hedersförtryck. *Falu tingsrätt* påpekar emellertid att rekvisitet som tar sikte på att kränkningarna ska vara ägnade att allvarligt skada självkänslan kommer behöva prövas i två led i de fall psykisk misshandel tas upp inom ramen för t.ex. en grov kvinnofridskränkning, medan *Umeå universitet* anser att det är oklart varför psykisk misshandel ska utgöra ett underbrott till olaga förföljelse, som har samma straffskala.

Flera remissinstanser, däribland *BRIS*, *Falu tingsrätt*, *Jämställdhetsmyndigheten*, *Linköpings Universitet – Barnafrid*, *Maskrosbarn*, *Rädda Barnen* och *Stiftelsen Allmänna Barnhuset*, invänder dock mot promemorians bedömning att inte inkludera psykisk misshandel i brottskatalogen för barnfridsbrott och anför sammanfattningsvis att det är lika skadligt att bevittna psykiskt våld som fysiskt. *Länsstyrelsen i Skåne län* anför bl.a. att en inkludering av psykiskt våld i barnfridsbrottet skulle medföra en mer konsekvent hållning kring psykiskt våld i straffrätten samt betona allvarsgraden av sådant våld. Även *ECPAT Sverige* anser att det saknas en godtagbar motivering för ställningstagandet att det inte skulle vara lika skrämmande för barn att bevittna psykiskt våld som annat våld. *Brottsförebyggande rådet (Brå)* anför att psykisk misshandel av logiska skäl bör ingå även i barnfridsbrottet, men invänder inte mot att så inte görs eftersom antalet fällande domar kan förväntas bli få.

Jämställdhetsmyndigheten anser att det finns anledning att överväga om ekonomiskt våld bör inkluderas i brottskatalogen för fridskränkningssbrotten.

En klar majoritet av remissinstanserna instämmer eller yttrar sig inte i fråga om förslaget att förolämpning ska läggas till i brottskatalogerna för grov fridskränkning, grov kvinnofridskränkning, olaga förföljelse och hedersförtryck, däribland Brå, ECPAT Sverige, *Hovrätten för Västra Sverige*, *Hälsinglands tingsrätt*, Linköpings Universitet – Barnafrid, *Stockholms tingsrätt* och *Svea hovrätt*.

Äskilstuna tingsrätt och *Polismyndigheten* instämmer i promemorians bedömning att det i tidigare förarbeten gjorts en feltolkning av åtalsregleringen i 5 kap. 5 § brottsbalken och anför att regleringen inte gäller när åtal väcks för annat brott i vilket ett ärekränkingsbrott ingår. Även Hovrätten för Västra Sverige instämmer i den bedömningen, men framför att för det fall en domstol skulle vilja döma särskilt för ett ärekränkingsbrott, som utgör en del av ett samlingsbrott, torde åtalsregleringen innebära att åtalet för ärekränkingsbrottet inte kan prövas i sak om inte åtalsvillkoren är uppfyllda. *Umeå universitet* ifrågasätter om inte just denna situation är skäl i sig för att ändra åtalsregeln för förolämpning. Universitetet anser även att åtalsreglerna för ärekränkingsbrotten bör ses över i stort, då det kan ifrågasättas i vilken mån förtal och grovt förtal är målsägandebrott.

Åklagarmyndigheten, som inte delar slutsatsen om att åtalsprövningsregeln i 5 kap. 5 § brottsbalken inte gäller i de fall då ärekränkingsbrott ingår i ett samlingsbrott, avstyrker förslaget eftersom den praktiska nyttan med att lägga till förolämpning mot denna bakgrund framstår som mycket marginell.

Skälen för utkastets förslag och bedömning

Bakgrund

En utgångspunkt när straffbestämmelsen om grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning (4 kap. 4 § brottsbalken) infördes var att den skulle omfatta sådana gärningar som typiskt sett kan ingå i en kränkning av en närstående person och som utgör ett angrepp på den personliga integriteten. Från början innebar det att brott mot liv och hälsa, brott mot frihet och frid och sexualbrott omfattades. År 2013 lades skadegörelsebrott och överträdelse av kontaktförbud till i uppräknningen av de brott som omfattas. Sedan den 1 januari 2022 omfattas även förtal och grovt förtal (5 kap. 1 och 2 §§) av brottskatalogen.

Straffbestämmelsen om olaga förföljelse (4 kap. 4 b §) föreskriver straffansvar för förföljelse som består i upprepade gärningar mot en och samma person (i prop. 2024/25:123 Kontaktförbud – Ett utökat skydd för utsatta personer föreslås ett förtydligande i lagtexten som innebär att straffansvaret omfattar såväl den som begår, som den som på annat sätt medverkar till, sådana brottsliga gärningar som anges i straffbestämmelsens brottskatalog). Brottet är utformat med fridskränkingsbrotten som förebild men är inte begränsat till närståendeförhållanden och innebär inte något krav på att gärningarna ska ha varit ägnade att allvarligt skada målsägandens självkänsla. Av förarbetena till bestämmelsen framgår att straffansvaret som utgångspunkt bör omfatta sådana brottstyper som typiskt sett ingår i ett förföljelsebeteende och som enligt praxis leder till förhållandevis lindriga påföljder, även om brotten begåtts upprepat och systematiskt mot en och samma person (se prop. 2010/11:45 s. 68). Olaga

förföljelse omfattar bl.a. gärningar som utgör misshandel av normalgraden, olaga tvång som inte är grovt, olaga hot som inte är grovt, hemfridsbrott, olaga intrång och ofredande. Sedan den 1 januari 2022 omfattas även förtal och grovt förtal (5 kap. 1 och 2 §§) av brottskatalogen.

Brottet hedersförtryck (4 kap. 4 e §) infördes den 1 juni 2022. Brottskatalogen motsvarar den som gäller för fridskränkningssbrotten. Av straffbestämmelsen följer att den som mot en annan person begår sådana handlingar som framgår av brottskatalogen, och ett motiv varit att bevara eller återupprätta en persons eller familjs, släkts eller annan liknande grupps heder, döms, om var och en av gärningarna utgjort led i en upprepad kränkning av personens integritet och gärningarna varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla, för hedersförtryck (i prop. 2024/25:123 föreslås ett förtydligande i lagtexten av att straffansvaret omfattar även den som på annat sätt medverkar till sådana brottsliga gärningar som anges i brottskatalogen samt även omfattar gärningar som utgör straffbart försök eller straffbar förberedelse eller stämpling till sådana brott).

Straffbestämmelsen om barnfridsbrott (4 kap. 3 §) infördes den 1 juli 2021. Bestämmelsen innebär att det är straffbart att utsätta ett barn för att bevittna vissa utpekade brott i 3, 4, 6 och 12 kap. (såsom vålds- och sexualbrott) i en nära relation. I samband med straffbestämmelsens införande uttalade regeringen att brottskatalogen borde omfatta brott som är vanligt förekommande i nära relationer, som ett barn typiskt sett kan förstå innebörden av och som får anses vara sådana att de är ägnade att skada barnets tillit eller trygghet i förhållande till gärningspersonen eller offret (prop. 2020/21:170 s. 26).

Psykiskt våld bör kunna ingå i fridskränkningssbrotten och hedersförtryck

I promemorian föreslås att straffbestämmelsen för psykiskt våld ska ingå i brottskatalogerna för grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning, olaga förföljelse samt hedersförtryck.

Avsikten vid införandet av fridskränkningssbrotten var att dessa skulle kunna träffa gärningar som isolerade var relativt lindriga, men som för att de ingått i ett mönster som sammantaget lett till att offret brutits ner, borde straffas strängare (se prop. 1997/98:55 s. 76–77). Straffbestämmelsen infördes således för att möta den problematik som våld i nära relationer innebär, med ett uttalat syfte att fånga upp även det som inte syns – nämligen att gärningarna också påverkar offrets psykiska hälsa och krymper livsutrymmet. Som tidigare redovisats finns det emellertid omständigheter som tyder på att straffbestämmelsen inte kommit att tillämpas på detta sätt. Exempelvis konstateras det i den Brå-rapport (2019:8) där tillämpningen av fridskränkningssbrotten utvärderades att det som utgångspunkt krävs minst tre gärningar av viss tyngd och allvarlighetsgrad för att gärningarna ska rubriceras som grov fridskränkning eller grov kvinnofridskränkning. Sådana kränkningar där det inte förekommit något fysiskt våld bedöms ofta sakna en sådan tyngd. Mindre allvarliga gärningar anses därför ofta endast komplettera ärendet, men inte självständigt konstitueras brottet. Det är bland annat mot denna bakgrund som en straffbestämmelse som tar sikte på psykiskt våld föreslås införas.

Därför framstår det också som ändamålsenligt att straffbestämmelsen om psykiskt våld ingår i brottskatalogen för fridskränkingsbrotten. Den föreslagna straffbestämmelsen om psykiskt våld och fridskränkingsbrotten vilar i stor utsträckning på samma kriminalpolitiska grund och syftar till att skydda mot angrepp som, typiskt sett, allvarligt skadar självkänslan. Som *Falu tingsrätt* framhåller innebär en sådan konstruktion emellertid att rekvisitet som tar sikte på självkänslan kommer att behöva prövas två gånger. Det förhållandet kan dock inte anses tala mot att psykiskt våld bör kunna utgöra ett s.k. underbrott till fridskränkingsbrotten. Snarare tydliggör det sambandet mellan de båda straffbestämmelserna och de intressen som de är tänkta att skydda. Detsamma gäller för brottet hedersförtryck, som har motsvarande rekvisit. Även om det beträffande psykiskt våld inte uppställs något närståenderekvisit, och brottet hedersförtryck omfattar en vidare personkrets än fridskränkingsbrotten, syftar samtliga av de tre straffbestämmelserna i huvudsak till att åstadkomma ett utökat och mer heltäckande straffrättsligt skydd mot upprepat våld och andra kränkningar i nära relationer samt vid hedersrelaterat våld och förtryck. Det görs därför samma bedömning som i promemorian om att psykiskt våld bör ingå i brottskatalogerna för de grova fridskränkingsbrotten och brottet hedersförtryck.

De grova fridskränkingsbrotten, liksom hedersförtryck, omfattar enligt sin ordalydelse bl.a. brott enligt 4 kap. brottsbalken. Eftersom straffbestämmelsen om psykiskt våld föreslås placeras i 4 kap. kommer den att ingå i fridskränkingsbrotten och brottet hedersförtryck utan att det behövs några särskilda lagändringar.

Psykiskt våld bör omfattas av brottskatalogen för olaga förföljelse

Straffbestämmelsen om olaga förföljelse syftar bl.a. till att stärka det straffrättsliga skyddet mot upprepade eller systematiska trakasserier och förföljelser mot en och samma person. I samband med att straffbestämmelsen infördes uttalade regeringen att ett sådant starkt skydd är av särskild vikt i förhållande till de brottstyper som typiskt sett kan ingå i ett förföljelsebeteende, men som var och en för sig leder till relativt lindriga påföljder. Det framhölls också att upprepade gärningar av det slag som skulle kunna utgöra grov fridskränkning eller grov kvinnofridskränkning, men som inte kan kvalificeras som det t.ex. därför att närståendekravet inte är uppfyllt, kan vara att anse som olaga förföljelse (se prop. 2010/11:45 s. 67–73). Även om straffbestämmelsen om olaga förföljelse inte omfattar något rekvisit som tar sikte på självkänslan kan det alltså förekomma att upprepade kränkningar av sådant slag som typiskt sett är ägnade att skada självkänslan, rubriceras som olaga förföljelse. Det finns mot den bakgrunden i sig inget hinder mot att brottskatalogen för olaga förföljelse även omfattar brottsliga gärningar som, i vart fall delvis, har ett annat huvudsakligt syfte än att skydda den enskildes personliga integritet. Frågan är då om de kränkningar som föreslås omfattas av straffbestämmelsen om psykiskt våld är sådana att de typiskt sett kan anses ingå i ett förföljelsebeteende. I synnerhet i förhållande till sådana former av psykiskt våld som utgörs av otillbörlig övervakning torde det vara fråga om gärningar som typiskt sett kan ingå i ett förföljelsebeteende. Detta gäller även för exempelvis upprepade förolämpningar eller hot. Mot den bak-

grunden görs samma bedömning som i promemorian om att den föreslagna straffbestämmelsen om psykiskt våld bör läggas till i brottskatalogen för olaga förföljelse. Det förhållande att olaga förföljelse, som *Umeå universitet* påtalar, har samma straffskala som det föreslagna brottet om psykiskt våld påverkar inte den bedömningen. Det är emellertid slutligen upp till domstolarna att i varje enskilt fall bedöma om det, i förhållande till brottet olaga förföljelse, är fråga om gärningar som var och en har utgjort ett led i en upprepad kränkning av personens integritet.

Psykiskt våld bör omfattas av brottskatalogen för barnfridsbrottet

I promemorian görs bedömningen att brottet psykiskt våld inte bör ingå i brottskatalogen för barnfridsbrottet. Som skäl för detta anges att psykiskt våld förvisso kan vara skrämmande för barn att bevittna, men inte skrämmande på samma sätt som vid brott som innefattar våld eller allvarliga hot om brottslig gärning. I promemorian påpekas även att barnfridsbrottet i sig innebär en form av psykisk misshandel.

Vid införandet av barnfridsbrottet uttalade regeringen att syftet med straffbestämmelsen är att stärka skyddet för barn som lever i hem där det förekommer olika former av våld, eftersom ett barn som bevittnar brott löper ökad risk för att drabbas av fysisk och psykisk ohälsa på både kort och lång sikt. Även införandet av ett särskilt brott som tar sikte på psykiskt våld syftar bl.a. till att stärka skyddet mot våld och andra kränkningar i hemmet och i nära relationer. Som framgår av avsnitt 3.1.2 har upprepat psykiskt våld också ansetts kunna leda till lika allvarliga konsekvenser som fysiskt våld. I likhet med vad *GAPF* och *Jämställdhetsmyndigheten* framhåller torde därför upprepade psykiska kränkningar i vissa fall kunna vara lika skrämmande för ett barn att bevittna som t.ex. en misshandel eller ett olaga hot. Ett barn som vid upprepade tillfällen, och kanske under många år, bevittnar hur t.ex. en förälder utsätts för ett nedvärderande och kränkande beteende torde därför förväntas löpa hög risk för såväl fysisk som psykisk ohälsa. Att barnfridsbrottet i sig innebär en form av psykisk misshandel utgör i sig inte skäl mot att låta psykiskt våld utgöra ett sådant brott som det är kriminaliserat att utsätta ett barn för att bevittna. Vad som däremot bör belysas i förhållande till barnfridsbrottet är den omständigheten att den föreslagna straffbestämmelsen om psykiskt våld förutsätter en upprepning. För att straffansvar för barnfridsbrott ska aktualiseras krävs att barnet på något sätt har uppfattat händelseförloppet för den brottsliga gärningen, genom att se eller höra de moment som gör den straffbar. Däremot behöver barnet inte ha bevittnat hela händelseförloppet. Vad som krävs för att barnet ska anses ha sett eller hört brottet är alltså beroende av vilket grundbrott det har varit fråga om. Varken fridskränkingsbrotten eller olaga förföljelse utgör underbrott till barnfridsbrottet, eftersom det är tillräckligt att barnet har bevittnat någon av de enskilda brottsliga gärningar som utgör något av dessa brott. (Prop. 2020/21:170 Barn som bevittnar brott s. 23–27.) En sådan ordning är emellertid inte möjlig i förhållande till den föreslagna straffbestämmelse om psykiskt våld, där de enskilda kränkningarna inte behöver nå upp till gränsen för vad som utgör en brottslig gärning. För att det ska kunna bli fråga om ansvar för barnfridsbrott utifrån ett bevittnande av psykiskt våld bör det således krävas att barnet helt eller delvis bevittnat så pass många kränkningar att

de bevittnade kränkningarna sammantagna når upp till nivån för straffbarhet som psykiskt våld.

Sammanfattningsvis bör, till skillnad från den bedömning som görs i promemorian, brottet psykiskt våld ingå i brottskatalogen även för barnfridsbrottet. Genom en sådan ordning sänder samhället också en tydlig signal, till såväl vuxna som barn, att psykiskt våld kan vara lika klandervärt och skadligt som fysiskt våld.

När det gäller Jämställdhetsmyndighetens synpunkt om att ekonomiskt våld bör ingå i fridskränkningssbrotten kan det konstateras att den föreslagna straffbestämmelsen om psykiskt våld kommer att omfatta vissa former av ekonomiskt våld. Mot denna bakgrund, och eftersom psykiskt våld även föreslås ingå i brottskatalogen för de grova fridskränkningssbrotten, anses en sådan särskild reglering inte behövas.

Förolämpning bör omfattas av brottskatalogerna för fridskränkningssbrotten, olaga förföljelse och hedersförtryck

Straffbestämmelsen om förolämpning i 5 kap. 3 § brottsbalken fick sin nuvarande lydelse den 1 januari 2019. Av straffbestämmelsen följer att den som, om det inte är fråga om förtal eller grovt förtal, riktar beskyllning, nedsättande uttalande eller förödmjukande beteende mot någon annan döms, om gärningen är ägnad att kränka den andres självkänsla eller värdighet, för förolämpning.

Förolämpning är ett ärekränkningssbrott och utmärkande för brottet kan sägas vara att det avser uttalanden som riktar sig till den berörda personen själv. Vid moderniseringen av straffbestämmelsen 2019 uttalade regeringen att straffbestämmelsen borde utformas så att den motsvarar det skyddssyfte som finns i dag, och därför ta sikte på gärningar som kan vara kränkande för någons självkänsla eller värdighet. Syftet med en sådan utformning var att tydliggöra att inte alla uttalanden som syftar till att förarga eller reta upp någon omfattas av straffansvar, utan att det i stället bör krävas att uttalandet på ett mer personligt plan kan träffa den angripne. Så kan t.ex. vara fallet om uttalandet anspelar på en persons etniska ursprung, sexuella läggning, könstillhörighet eller på något särpräglat drag i utseendet. Samtidigt moderniserades också beskrivningarna av det straffbara handlandet, med nya begrepp som syftade till att underlätta förståelsen för vilka gärningar som är straffbara (prop. 2016/17:222 s. 72–75).

Som framgår i avsnitt 3.1.3 är förolämpning som utgångspunkt ett s.k. målsägandebrott (se 5 kap. 5 §). Detta gäller dock inte om målsäganden är under 18 år eller har angett brottet till åtal och åtal anses påkallat från allmän synpunkt. I sådana fall har åklagaren möjlighet att väcka åtal (s.k. allmänt åtal). För att allmänt åtal ska kunna väckas krävs det emellertid också, utöver det nyss sagda, att det är fråga om en förolämpning som tar sikte på myndighetsutövning, ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, trosbekännelser eller sexuell läggning. Bakgrunden till att förolämpning och andra ärekränkningssbrott fortfarande är s.k. målsägandebrott är framför allt att det allmännas intresse för att beivra sådana brott inte har ansetts som framträdande, samtidigt som brotten är riktade mot rättigheter av sådant slag att det framstår som naturligt med ett krav på en reaktion från den utsattas sida. Förolämpning kan också vara

ett tryckfrihetsbrott eller yttrandefrihetsbrott enligt 7 kap. 4 § tryckfrihetsförordningen respektive 5 kap. 1 § yttrandefrihetsgrundlagen.

I promemorian görs bedömningen att förolämpning bör läggas till i brottskatalogerna för de grova fridskränkningssbrotten, olaga förföljelse och hedersförtryck. Som redogörs för i avsnitt 3.1.2 står det klart att kränkande och nedsättande tillmälen och förödmjukande beteenden förekommer inom ramen för bl.a. nära relationer och vid hedersrelaterat våld och förtryck. Att förolämpningsbrottet omfattar sådana gärningar som typiskt sett kan utgöra ett direkt angrepp på den personliga integriteten samt allvarligt skada självkänslan måste således anses stå klart (jfr prop. 2020/21:217 Skärpta straff för våld och andra kränkningar i nära relationer s. 18–19). Därtill kommer att användningen av internet och sociala medier har ökat markant, och därmed även utrymmet för att genom förolämpningar systematiskt trakassera eller kränka en annan person, sedan exempelvis de grova fridskränkningssbrotten infördes.

Som anförs i såväl promemorian som i tidigare utredningar och förarbeten är förolämpning således ett brott som mycket väl skulle kunna ingå i den systematik som fridskränkningssbrotten, olaga förföljelse och hedersförtryck är avsedda att vara en reaktion mot (se bl.a. prop. 2012/13:108 Förstärkt straffrättsligt skydd vid grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning s. 14–15 och prop. 2020/21:217 s. 19–20). Som tidigare framhållits är det också av vikt att brottskatalogerna för dessa straffbestämmelser även omfattar lindrigare gärningar, för att få upp straffvärdet i sådana fall där de har begåtts systematiskt mot en närstående. Mot den bakgrunden bör förolämpningar, i likhet med den bedömning som görs i promemorian och som bl.a. *Brå*, *Stockholms tingsrätt* och *Svea hovrätt* tillstyrker, kunna omfattas av fridskränkningssbrotten, olaga förföljelse och hedersförtryck.

Som framgår ovan föreslås det att brottet psykiskt våld, som omfattar ett rekvisit som tar sikte på förolämpningar, ska ingå i brottskatalogerna för fridskränkningssbrotten, olaga förföljelse och hedersförtryck. Behovet av att även låta förolämpningsbrottet ingå i brottskatalogerna för dessa brott skulle därför kunna ifrågasättas. Ett sådant behov bedöms dock finnas eftersom ansvar för psykiskt våld endast kan komma i fråga om det rör sig om upprepade kränkningar, vilket inte krävs i förhållande till förolämpningsbrottet. Mot den bakgrunden bedöms det finnas skäl för att låta även förolämpningsbrottet ingå i brottskatalogerna för fridskränkningssbrotten, olaga förföljelse och hedersförtryck. Detta ligger också i linje med det bakomliggande syftet för dessa brott, det vill säga att även lindrigare gärningar ska kunna utgöra en del av samlingsbrottet. Genom att låta såväl straffbestämmelsen om psykiskt våld som straffbestämmelsen om förolämpning ingå i brottskatalogerna skapas möjligheter att beakta olika former av kränkningar, av olika allvarlighetsgrad, vid ett sådant åtal. Exempelvis skulle ett åtal avseende grov kvinnofridskränkning kunna utgöras av flera fall av psykiskt våld i form av bl.a. förolämpningar, liksom ett åtal avseende grov kvinnofridskränkning skulle kunna ha sin grund i flera fall av fysisk misshandel där också enstaka förolämpningar förekommit. Genom att båda brotten (psykiskt våld och förolämpning) ingår i brottskatalogerna bedöms alltså åklagarens och domstolarnas möjligheter att tillämpa de grova fridskränkningssbrotten, olaga förföljelse och hedersförtryck på det sätt som varit avsett, breddas.

Som redogörs för i promemorian har det redan i tidigare lagstiftningsärenden gjorts bedömningen att förolämpning bör ingå i brottskatalogen för exempelvis fridskränkingsbrotten och hedersförtryck. Bakgrunden till att förolämpning ändå inte inkluderats har dock inte med brottets natur att göra, utan stället med de restriktiva åtalsreglerna för förolämpningsbrottet. Åtalsregleringen har ansetts innebära att det sällan finns förutsättningar för att inom ramen för exempelvis ett fridskränkingsbrott väcka åtal för förolämpning. Den praktiska nyttan av att inkludera förolämpning, om det inte samtidigt görs en ändring av åtalsbegränsningsreglerna, har därför ifrågasatts (se prop. 2020/21:217 s. 19 samt prop. 2021/22:138 Ett särskilt brott för hedersförtryck s. 19).

Frågan är således om det finns anledning att ändra åtalsregleringen avseende förolämpningsbrottet för att en sådan utvidgning av brottskatalogen ska medföra någon praktisk nytta.

Åtalsreglerna för ärekränkingsbrotten behöver inte ändras

I likhet med den bedömning som görs i promemorian kan den praktiska nyttan av att lägga till förolämpning i brottskatalogerna för fridskränkingsbrotten, olaga förföljelse och hedersförtryck ifrågasättas om ett förolämpningsbrott som ingår som ett underbrott i ett sådant åtal skulle kräva särskild åtalsprövning. Den första frågan som bör besvaras är därför vilka åtalsregler som gäller i de fall då ett brott, som är förenat med en särskild åtalsreglering, omfattas av brottskatalogen för ett annat brott som faller under allmänt åtal.

Det står inledningsvis klart att särskilda åtalsregler gäller i förhållande till förolämpningsbrottet, medan grov fridskränkning, grov kvinnofridskränkning, olaga förföljelse och hedersförtryck faller under allmänt åtal. Vilka åtalsregler som gäller när en gärning utgör en del av ett åtal för ett annat brott har inte utretts i den grad att det kan sägas finnas ett alldeles klart svar på frågan. I den straffrättsliga doktrinen finns uttalanden som talar för båda ståndpunkterna (se Nilsson, Brottsbalken [1 oktober 2022, JUNO: Lexino] kommentaren till 4 kap. 4 a § och Andersson, Grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning: fridskränkingsbrotten som rättslig konstruktion, Uppsala: Iustus 2016 s. 255). Som redogörs för i promemorian bedöms det emellertid finnas fler omständigheter som talar för slutsatsen att åtalsreglerna för det enskilda brottet inte bör följa med när brottet tas upp inom ramen för ett annat brott, än det omvända.

Till att börja med innebär konstruktionen av bl.a. fridskränkingsbrotten att åtal väcks för detta brott och inte de underliggande gärningarna. Detta talar för att bedömningen av huruvida det föreligger särskilda åtalsregler bör ske i förhållande till det brott som åtalet gäller. Till det kommer att bakgrunden till de särskilda åtalsreglerna, bl.a. att åklagarens åtalsplikt inte bör gälla vid exempelvis lindriga gärningar där målsägandens intresse av åtal bör väga särskilt tungt, inte är relevant på motsvarande sätt när det gäller t.ex. fridskränkingsbrotten. Vid dessa brott väger allmänintresset för lagföring tungt och systemet skulle vara motsägelsefullt om den särskilda åtalsregeln för ärekränkingsbrott skulle utgöra hinder för att låta brott som förolämpning ingå.

Å andra sidan uteslöt ärekränkingsbrotten i samband med införandet av fridskränkingsbrotten just på grund av de restriktiva åtalsreglerna

(prop. 1997/98:55 s. 79–80). Om bedömningen då hade varit att de särskilda åtalsreglerna för ärekränkingsbrotten inte skulle tillämpas vid åtal för fridskränkingsbrott borde brotten ha inkluderats. Den straffrättsliga huvudfrågan i propositionen var dock om en helt ny typ av brott skulle införas och frågan om vilka åtalsregler som gäller för fridskränkingsbrotten analyserades inte mer ingående. Det är således rimligt att tänka sig att åtalsregleringen inte var i fokus. Det kan också nämnas att Kvinnovaldskommissionen i sitt betänkande Kvinnofrid (SOU 1995:60) föreslog att förolämpning skulle läggas till i brottskatalogen för fridskränkingsbrotten, utan att se åtalsregleringen som ett problem.

Mot denna bakgrund delas promemorians och en majoritet av remissinstansernas bedömning, och således inte *Åklagarmyndighetens*, att det saknas tillräckliga skäl att ändra åtalsregleringen för ärekränkingsbrotten. Däremot torde det vara riktigt, såsom bl.a. *Hovrätten för Västra Sverige* påpekar, att i sådana fall där domstolen inte anser att rekvisiten för t.ex. grov kvinnofridskränkning är uppfyllda, utan avser att döma särskilt för de enskilda brotten, bör de enskilda brottens åtalsregler komma att tillämpas (jfr NJA 2004 s. 757). Det finns i detta sammanhang dock inte förutsättningar att, som *Umeå Universitet* efterfrågar, se över åtalsreglerna för ärekränkingsbrotten i stort, även om det inte kan uteslutas att så kan behöva ske framöver.

Utformningen av brottskatalogerna för fridskränkingsbrotten och brottet hedersförtryck

Genom att förolämpning föreslås omfattas av brottskatalogen för fridskränkingsbrotten och brottet hedersförtryck (vars brottskataloger är annorlunda utformade än den som gäller för olaga förföljelse) finns det inte längre skäl att i dessa straffbestämmelser hänvisa till vissa specifika paragrafer i 5 kap. brottsbalken. En hänvisning bör i stället ske till hela 5 kap. Det kan dock noteras att en sådan hänvisning innebär att också förtal av avliden enligt 5 kap. 4 § formellt kommer att kunna utgöra underbrott till fridskränkingsbrotten och hedersförtryck. Detta följer dock den befintliga strukturen, till exempel borde åverkan enligt 12 kap. 2 a § och tagande av olovlig väg enligt 12 kap. 4 §, knappast kunna utgöra underbrott till fridskränkingsbrotten men trots detta sker sedan länge en hänvisning till hela 12 kap. i 4 kap. 4 a §. Det skulle därför – som Lagrådet också påpekat i sitt yttrande över lagrådsremissen om Ett särskilt brott för hedersförtryck – ge ett konstigt intryck att avseende 5 kap. bara peka ut vissa brott.

Olaga förföljelse följer dock en annan struktur och därför bör det i den straffbestämmelsen alltjämt hänvisas till de specifika paragrafer i 5 kap. brottsbalken som kan utgöra underbrott.

Om förolämpning ingår som ett underbrott i en fällande dom för till exempel grov fridskränkning ska samma kränkande tillmäle inte beaktas som straffskärpande (jfr NJA 2004 s. 437).

5 Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

Utkastets förslag: Lagändringarna ska träda i kraft den 1 juni 2026.

Utkastets bedömning: Några särskilda övergångsbestämmelser behövs inte.

Promemorians förslag och bedömning stämmer delvis överens med utkastets. I promemorian föreslås ett ikraftträdande den 1 januari 2024.

Remissinstanserna: En klar majoritet yttrar sig inte särskilt i frågan. *Kriminalvården* anför att förslaget om en ny särskild straffbestämmelse för psykisk misshandel kan leda till att fler platser för klienter dömda för relations- eller sexualbrott behövs, en kategori som det redan i dag är brist på. Kapaciteten för den aktuella platstypen prognostiseras vara utbyggd först under 2028, vilket särskilt bör uppmärksammas i anslutning till planeringen av förslagens ikraftträdande.

Skälen för utkastets förslag och bedömning: Lagändringarna bör träda i kraft så snart som möjligt. Det föreslås därför att detta sker den 1 juni 2026.

Av 5 § lagen (1964:163) om införande av brottsbalken följer att ingen får dömas för en gärning som inte var straffbelagd när den begicks. Vidare framgår att straff ska bestämmas efter den lag som gällde när gärningen företogs, om inte någon annan lag som leder till frihet från straff eller till lindrigare straff gäller när dom meddelas. Någon särskild övergångsbestämmelse krävs därför inte för den föreslagna straffbestämmelsen om psykiskt våld eller övriga lagändringar.

När det gäller *Kriminalvårdens* uppgifter om kapaciteten för klienter dömda för bl.a. relationsbrott kan det konstateras att det i ett inledande skede bedöms röra sig om ett begränsat antal fällande domar. Även tiden fram till lagföring och verkställighet av straff bör beaktas. Detta, samt den omständigheten att det är angeläget att den föreslagna straffbestämmelsen om psykiskt våld träder i kraft så snart som möjligt, innebär att ikraftträdandet inte bör ske vid än senare tidpunkt än den nu föreslagna.

6 Konsekvenser

Utkastets bedömning: Förslaget om ett särskilt brott för psykiskt våld kommer att leda till vissa kostnadsökningar för rättsväsendets myndigheter. För Kriminalvården beräknas kostnaden uppgå till ca 30 miljoner kronor årligen. För Polismyndigheten och Åklagarmyndigheten beräknas kostnaderna uppgå till 2,1 miljoner kronor per år. För Sveriges Domstolar beräknas den årliga kostnaden uppgå till 870 000 kronor. För anslaget Rättsliga biträden m.m. beräknas den årliga kostnaden uppgå till 2,5 miljoner kronor.

Kostnaderna till följd av förslagen i utkastet bedöms bli marginella och kan därför hanteras inom ram.

Förslagen kommer att bidra till det jämställdhetspolitiska delmålet om att mäns våld mot kvinnor ska upphöra, samt till ett delmål som tar sikte på hedersrelaterat våld och förtryck, liksom bidra till uppfyllandet av de krav som ställs genom artikel 33 om psykiskt våld i Istanbulkonventionen och artikel 16 och 17 i FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Detsamma gäller barnkonventionens krav att barn ska skyddas mot alla former av våld.

Promemorians bedömning stämmer i huvudsak överens med utkastets. I promemorian uppskattas kostnaden för Kriminalvården uppgå till 24 miljoner kronor per år.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanserna yttrar sig inte i fråga om förslagens konsekvenser.

Domstolsverket anför att det, på grund av osäkerheten i kostnadsuppskattningarna, noggrant kommer att följa utvecklingen samt vid behov yrka anslagstillskott i den årliga budgetprocessen. *Polismyndigheten* delar bedömningen att kostnaderna ryms inom dess befintliga anslag, men avser också att följa upp regleringen och vid behov yrka ytterligare anslag. *Åklagarmyndigheten* är tveksamma till att kostnaderna kan tas inom anslagsramarna eftersom brottets natur kan innebära resurskrävande och tidsödande utredningar.

Länsstyrelsen i Skåne län lyfter tillsammans med vissa andra remissinstanser, bl.a. *Linköpings universitet – Barnahus*, *Maskrosbarn* och *Migrationsverket*, betydelsen av att förslaget om en särskild straffbestämmelse om psykiskt våld åtföljs av utbildnings- och informationsinsatser hos bl.a. Polis- och Åklagarmyndigheten.

Barnombudsmannen efterfrågar en mer ingående analys av vilka konsekvenser för barn som förslagen bedöms få.

Skälen för utkastets bedömning

Ekonomiska konsekvenser

När det gäller förslaget om införandet av en särskild straffbestämmelse för psykiskt våld görs följande bedömning. Som framhållits tidigare finns det inte någon exakt statistik över förekomsten av psykiskt våld i Sverige. Detta, samt den omständigheten att det är fråga om införandet av en ny straffbestämmelse, innebär att det är svårt att uppskatta de exakta kostnaderna till följd av förslagen. Förslaget om införandet av en särskild straffbestämmelse för psykiskt våld bedöms dock innebära ökade kostnader för Kriminalvården, i form av fler anstaltsvistelser. Utredningen har uppskattat kostnaderna till 24 miljoner kr per år. Uppskattningen baseras bland annat på att den genomsnittliga kostnaden för ett år i anstalt är 1,2 miljoner kr. Kriminalvårdens kostnader för ett vård dygn i anstalt förväntas dock öka varför kostnaden för ett år i anstalt i stället beräknas uppgå till 1,5 miljoner kr per år. Med utgångspunkt i de beräkningar som görs i promemorian och en framtida kostnad för ett år i anstalt om 1,5 miljoner kr, uppskattas kostnaderna för Kriminalvården uppgå till ca 30 miljoner kr årligen.

Förslaget om införandet av en särskild straffbestämmelse för psykiskt våld bedöms även medföra ökade kostnader för domstolarna och för rättsliga biträden, med ungefär 870 000 kr respektive 3,1 miljoner kr

årligen. För Polismyndigheten och Åklagarmyndigheten beräknas kostnadsökningarna uppgå till 2,1 miljoner kr per år. Även om utredningar avseende psykiskt våld skulle kunna bli resurskrävande, i likhet med vad Åklagarmyndigheten framhåller, finns det inget som i nuläget tyder på att kostnadsökningarna kommer att uppgå till ett högre belopp än det som uppskattats av promemorian.

Förslagen som innebär en utvidgning av brottskatalogerna för barnfridsbrott, fridskränkingsbrotten, olaga förföljelse och hedersförtryck förväntas endast medföra marginella kostnadsökningar för rättsväsendets myndigheter.

Kostnaderna till följd av förslagen i utkastet bedöms bli marginella och kan därför hanteras inom ram. Detta gäller även för övriga kostnader för rättsväsendets myndigheter som, vilket bl.a. *Länsstyrelsen i Skåne län* framhåller, kan uppkomma för t.ex. kompetenshöjande insatser. Det framstår även som troligt att förslagen, inte minst mot bakgrund av dess avsedda normbildande effekt, kan medföra ett behov av informations- och utbildningsinsatser även utanför rättsväsendets område. Även sådana kostnader bedöms dock rymmas inom befintliga anslagsramar. Detta kan givetvis behöva utvärderas längre fram.

Förslagen kan även komma att innebära anpassningar av myndigheternas IT-system, vilket i sin tur kan påverka myndigheternas möjligheter att prioritera andra utvecklingsinsatser, såväl myndighetsinterna som myndighetsgemensamma.

Övriga konsekvenser

Som redogörs för i avsnitt 3.1.2 är psykiskt våld ett utbrett problem, inte bara bland vuxna och i vuxna parrelationer, utan även mellan barn och unga och då i synnerhet i unga parrelationer. Det psykiska våldet kan också leda till allvarliga konsekvenser för såväl den utsatta fysiska och psykiska hälsa, samt – ur ett längre perspektiv – även för samhället i stort. Trots omfattande åtgärder och insatser mot mäns våld mot kvinnor, våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck, synes problemet inte minska. Snarare framstår det som att förekomsten av psykiskt våld ökar och att dagens teknik bidrar till att det psykiska våldet kan utövas mer frekvent och vara ständigt närvarande. Mot den bakgrunden bedöms det nödvändigt att stärka det straffrättsliga skyddet mot psykiskt våld (avsnitt 3.2), även innefattande ekonomiskt våld, och att göra det genom införandet av en ny särskild straffbestämmelse (avsnitt 3.3).

Ett införande av en särskild straffbestämmelse om psykiskt våld får förväntas medföra en viss avhållande effekt när det gäller sådana former av kränkningar. Ett sådant straffskydd kan också bidra till att stärka den som lever i en destruktiv relation eller kontext att anmäla våldet och försöka lämna relationen eller miljön. Brottsligheten och det vålds- och brottsförebyggande arbetet kan således i viss mån påverkas i positiv riktning till följd av förslaget.

Förslaget om införandet av en särskild straffbestämmelse om psykiskt våld bedöms också bidra till att uppfylla kraven i artikel 33 i Istanbulkonventionen, av vilken det följer att parterna ska vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att säkerställa att uppsåtliga

gärningar som innebär en allvarlig kränkning av en persons psykiska integritet genom tvång eller hot är straffbelagda.

Samtliga förslag som lämnas syftar bl.a. till att stärka skyddet mot mäns våld mot kvinnor och våld och kränkningar i nära relation. Förslagen, med undantag för utvidgningen av de brott som bör kunna ingå i ett åtal för grov kvinnofridskränkning, är könsneutrala. En straffbestämmelse som gäller lika för alla kan emellertid påverka olika grupper i olika utsträckning. Av Brå-rapporten *Brott i nära relation – Kartläggning av utsatthet under 2022 och under livstiden* (2024:4) framgår att kvinnor är mer utsatta än män för våld (såväl fysiskt som psykiskt) i nära relation. Nästan 30 procent av kvinnorna och 19 procent av männen uppgav att de utsatts för psykiskt våld någon gång i sitt liv. Liknande resultat framkom i den kartläggning av brott i nära relation som Brå publicerade 2014 (*Rapport 2014:8 Brott i nära relationer – En nationell kartläggning*). Mot den bakgrunden bedöms förslagen bidra till det jämställdhetspolitiska delmålet om att mäns våld mot kvinnor ska upphöra.

Förslagen som lämnas syftar även till att stärka skyddet mot hedersrelaterat våld och förtryck. Av kartläggningen av Stiftelsen Allmänna Barnhuset, där utsatthet för hedersrelaterat våld och förtryck under uppväxten undersöktes, framgår bl.a. att många ungdomar lever med s.k. oskuldskrav och att de i högre utsträckning än andra ungdomar uppgav att de utsatts för våld (inkluderat psykiskt våld) och kontrollerande beteenden, bl.a. i fråga om krav på partner eller relationer. Förslagen om en särskild straffbestämmelse för psykiskt våld, och förslagen om att brotten psykiskt våld och förolämpning ska kunna ingå som ett led i bl.a. brottet hedersförtryck bedöms bidra till ett jämställdhetspolitiskt delmål mot hedersrelaterat våld och förtryck.

Samtliga förslag som lämnas i detta utkast bedöms också bidra till att stärka barnets rättigheter enligt barnkonventionen, som sedan den 1 januari 2020 gäller som svensk lag. Enligt artikel 19 i konventionen ska alla lämpliga lagstiftningsåtgärder vidtas för att skydda barnet mot bl.a. alla former av fysiskt och psykiskt våld, skada eller övergrepp och misshandel eller utnyttjande när barnet är i föräldrarnas eller den ena förälderns, vårdnadshavares eller annan persons vård. I synnerhet bedöms förslaget om en särskild straffbestämmelse om psykiskt våld bidra till ett ökat skydd, eftersom studier visar att sådant våld är utbrett inom ramen för bl.a. ungas parrelationer (se avsnitt 3.1.2). Vidare är förslaget om en utvidgning av brottskatalogen för barnfridsbrottet, så att den även omfattar psykiskt våld, särskilt inriktat på att öka skyddet för barn mot att utsättas för att bevittna brott inom ramen för nära relationer.

Som *Barnombudsmannen* påpekar kan förslagen leda till att föräldrar och ungdomar som utsätter andra för psykiskt våld kommer att lagföras i högre utsträckning än tidigare. Detta är också syftet med den föreslagna kriminaliseringen. I sådana fall är det emellertid särskilt viktigt att barnets rätt enligt artikel 37 i barnkonventionen tillgodoses. För detta ändamål finns bestämmelser i bl.a. lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare och i 30 kap. 5 § brottsbalken.

Som framgår av den kartläggning som Stiftelsen Allmänna Barnhuset genomförde 2022 är det vanligare att psykiskt våld används mot barn och unga med funktionsnedsättning eller kronisk sjukdom än mot barn och unga som inte har en funktionsnedsättning eller kronisk sjukdom (Våld i

ungas nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck – Förekomst, riskfaktorer och hälsokonsekvenser). En särskild straffbestämmelse för psykiskt våld bedöms därför bidra till att personer med funktionsnedsättning ska kunna åtnjuta sina rättigheter enligt konventionen. Förslaget om en särskild straffbestämmelse för psykiskt våld bedöms således även bidra till att Sverige uppfyller kraven i artikel 16 och 17 i FN:s internationella konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, av vilka det bl.a. följer att ändamålsenliga lagstiftningsåtgärder och andra åtgärder ska vidtas för att skydda personer med funktionsnedsättning, såväl inom som utom hemmet, mot alla former av utnyttjande, våld och övergrepp.

7 Författningskommentar

Förslaget till lag om ändring i brottsbalken

4 kap.

3 § Den som begår en brottslig gärning som utgör

1. mord, dråp, misshandel, grov misshandel eller synnerligen grov miss-handel enligt 3 kap. 1, 2, 5 eller 6 §,

2. människorov, olaga frihetsberövande, olaga tvång, grovt olaga tvång, olaga hot, grovt olaga hot, hemfridsbrott, grovt hemfridsbrott, ofredande eller *psykiskt våld* enligt 4 kap. 1, 2, 4, 5, 6, 7 eller 7 b §,

3. våldtäkt, grov våldtäkt, sexuellt övergrepp, grovt sexuellt övergrepp, våldtäkt mot barn, grov våldtäkt mot barn, sexuellt utnyttjande av barn, sexuellt övergrepp mot barn, grovt sexuellt övergrepp mot barn, sexuellt ofredande mot barn, sexuellt ofredande, grovt sexuellt ofredande mot barn eller grovt sexuellt ofredande enligt 6 kap. 1, 2, 4, 5, 6 eller 10 §,

4. skadegörelse eller grov skadegörelse enligt 12 kap. 1 eller 3 §, eller

5. straffbart försök till brott enligt någon av 1–4

döms, om gärningen har bevitnats av ett barn som är närstående eller tidigare närstående till både gärningsmannen och den som gärningen begås mot, för barnfridsbrott till fängelse i högst två år. Om brottet är ringa, döms till böter eller fängelse i högst sex månader.

Om brottet är grovt, döms för grovt barnfridsbrott till fängelse i lägst ett och högst sex år. Vid bedömningen av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas om den gärning som har bevitnats har varit av mycket allvarlig art eller om gärningsmannen visat särskild hänsynslöshet.

Paragrafen reglerar straffansvar för barnfridsbrott och grovt barnfridsbrott. Övervägandena finns i avsnitt 4.

Första stycket 2 ändras på så sätt att straffbestämmelsens tillämpningsområde utvidgas till att även omfatta psykiskt våld enligt 7 b §. Liksom hittills är det en förutsättning för straffansvar att barnet har bevitnat den brottsliga gärningen. Med bevitna avses att barnet ska ha sett eller hört den brottsliga gärningen begås. Det är alltså inte tillräckligt att barnet enbart ser följderna av den. För att barnet ska anses ha bevitnat den brottsliga gärningen begås krävs att barnet på något sätt har uppfattat händelseförloppet genom att se eller höra de moment i gärningen som gör den straffbar, t.ex. att det förekommit förolämpande eller hotfulla uttalan-

den. Däremot behöver barnet inte ha bevittnat hela händelseförloppet (prop. 2020/21:170 s. 44–45). I fråga om barnfridsbrott som har sin grund i att barnet bevittnat psykiskt våld krävs emellertid att barnet helt eller delvis bevittnat så pass många kränkningar att de bevittnade kränkningarna sammantagna når upp till nivån för straffbarhet som psykiskt våld.

4 a § Den som mot en närstående eller tidigare närstående person begår eller på annat sätt medverkar till

1. brottsliga gärningar enligt 3–6 eller 12 kap. eller enligt 24 § lagen (1988:688) om kontaktförbud mot en närstående eller tidigare närstående person, eller

2. gärningar som utgör straffbart försök eller straffbar förberedelse eller stämpling till brott enligt 1,

döms, om var och en av gärningarna utgjort led i en upprepad kränkning av personens integritet och gärningarna varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla, för grov fridskränkning till fängelse i lägst ett och högst sex år.

Har gärningar som anges i första stycket begåtts av en man mot en kvinna som han är eller har varit gift med eller som han bor eller har bott tillsammans med under äktenskapsliknande förhållanden, ska han i stället dömas för grov kvinnofridskränkning till samma straff.

Paragrafen reglerar straffansvar för grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning. Övervägandena finns i avsnitt 4.

Första stycket punkten 1 ändras på så sätt att hänvisning görs till hela 5 kap. Ändringen innebär att straffbestämmelsens tillämpningsområde utvidgas till att bl.a. omfatta förolämpning enligt 5 kap. 3 §.

Grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning omfattar sedan tidigare brott enligt bl.a. 4 kap. I och med att straffbestämmelsen om psykiskt våld (7 b §) placeras i kapitlet kan det brottet ingå i fridskränkningensbrotten.

Liksom hittills krävs för straffansvar att var och en av de brottsliga gärningarna utgjort ett led i en upprepad kränkning av den utsatta personens integritet och att gärningarna varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla.

4 b § Den som förföljer en person genom att begå eller på annat sätt medverka till brottsliga gärningar som utgör

1. misshandel enligt 3 kap. 5 § eller försök till sådant brott som inte är ringa,

2. olaga tvång enligt 4 kap. 4 § första stycket,

3. olaga hot enligt 4 kap. 5 § första stycket,

4. hemfridsbrott enligt 4 kap. 6 § första stycket eller olaga intrång enligt 4 kap.

6 § andra stycket,

5. kränkande fotografering enligt 4 kap. 6 a §,

6. olovlig identitetsanvändning enligt 4 kap. 6 b §,

7. olaga integritetsintrång enligt 4 kap. 6 c §,

8. ofredande enligt 4 kap. 7 §,

9. uppmaning till självmord eller oaktsam uppmaning till självmord enligt 4 kap. 7 a §,

10. psykiskt våld enligt 4 kap. 7 b §,

11. förtal eller grovt förtal enligt 5 kap. 1 § eller 2 §,

12. förolämpning enligt 5 kap. 3 §,

13. sexuellt ofredande mot barn enligt 6 kap. 10 § första stycket eller sexuellt ofredande enligt 6 kap. 10 § andra stycket,

14. skadegörelse enligt 12 kap. 1 § eller försök till sådant brott,

15. ringa skadegörelse enligt 12 kap. 2 §,
16. våld eller hot mot tjänsteman enligt 17 kap. 1 § första stycket eller försök till sådant brott,
17. angrepp mot tjänsteman enligt 17 kap. 2 § första och andra styckena eller försök till sådant brott,
18. förolämpning mot tjänsteman enligt 17 kap. 3 §, eller
19. överträdelse av kontaktförbud eller överträdelse av utvidgat eller särskilt kontaktförbud enligt 24 § lagen (1988:688) om kontaktförbud
döms, om var och en av gärningarna har utgjort led i en upprepad kränkning av personens integritet, för olaga förföljelse till fängelse i högst fyra år.

Paragrafen reglerar straffansvar för olaga förföljelse. Övervägandena finns i avsnitt 4.

Paragrafen tillförs två nya punkter, *punkterna 10 och 12*, som utvidgar tillämpningsområdet till att även omfatta psykiskt våld enligt 4 kap. 7 b § och förolämpning enligt 5 kap. 3 §. Liksom hittills krävs för straffansvar att var och en av de brottsliga gärningarna utgjort ett led i en upprepad kränkning av den utsatta personens integritet. Övriga ändringar är endast redaktionella.

4 e § Den som mot en person begår eller på annat sätt medverkar till

1. brottsliga gärningar enligt 3–6 eller 12 kap. eller enligt 24 § lagen (1988:688) om kontaktförbud, eller

2. gärningar som utgör straffbart försök eller straffbar förberedelse eller stämpling till brott enligt 1

döms, om ett motiv varit att bevara eller återupprätta en persons eller familjs, släkts eller annan liknande grupps heder, var och en av gärningarna utgjort led i en upprepad kränkning av personens integritet och gärningarna varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla, för hedersförtryck till fängelse i lägst ett och högst sex år.

Paragrafen reglerar straffansvar för hedersförtryck. Övervägandena finns i avsnitt 4.

Punkten 1 ändras på så sätt att hänvisning görs till hela 5 kap. Ändringen innebär att straffbestämmelsens tillämpningsområde utvidgas till att även omfatta förolämpning enligt 5 kap. 3 §.

Hedersförtryck omfattar sedan tidigare brott enligt bl.a. 4 kap. I och med att straffbestämmelsen om psykiskt våld (7 b §) placeras i kapitlet kan det brottet ingå i brottet hedersförtryck.

Liksom hittills krävs för straffansvar att var och en av de brottsliga gärningarna utgjort ett led i en upprepad kränkning av den utsatta personens integritet och att gärningarna varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla.

7 b § Den som upprepat utsätter en annan person för kränkningar i form av förolämpningar, otillbörliga hot, otillbörligt tvång eller otillbörlig övervakning, döms, om kränkningarna sammantagna varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla, för psykiskt våld till fängelse i högst fyra år.

I paragrafen, som är ny, föreskrivs straffansvar för psykiskt våld. Övervägandena finns i avsnitt 3.3 och 3.4.

En första förutsättning för straffansvar är att någon upprepat utsätter en annan person för kränkningar i form av förolämpningar, otillbörliga hot, otillbörligt tvång eller otillbörlig övervakning.

Med *förolämpningar* avses ageranden där gärningspersonen utsätter en annan person för beskyllningar, nedsättande uttalanden eller förödmjukande beteenden. Det kan således vara fråga om såväl muntliga eller skriftliga kränkningar som vissa fysiska kränkningar.

Inte endast förolämpningar som riktas direkt till eller mot den utsatta omfattas, utan även ageranden som består i att förmedla något sådant eller att göra något inför andra omfattas, såvida det kommer till den utsattas kännedom. Det krävs således inte heller att förolämpningen uppfattas när den företas, utan det kan ske även vid en senare tidpunkt. Som exempel kan nämnas att en förälder eller närstående kränker den andra föräldern genom att uttala förolämpningar om denne till ett gemensamt barn, eller att förolämpningar uttrycks på olika internetforum eller sociala medier, utan att för den skull vara riktade direkt till den utsatta. En förutsättning för ansvar är dock att kränkningen orsakas på ett relevant sätt och att det täcks av gärningspersonens uppsåt.

Med *hot* avses uttalanden med hotfull innebörd (jfr rekvisitet ”hotar” i straffbestämmelsen om hets mot folkgrupp i 16 kap. 8 §). Det krävs att hotet framstått eller varit ägnat att framstå som allvarligt menat. Däremot behöver det inte vara fråga om hot i den mening som avses i straffbestämmelsen om olaga hot (4 kap. 5 §). Det krävs således inte att det är fråga om hot om brottslig gärning och inte heller att hotet är ägnat att framkalla allvarlig rädsla för egen eller annans säkerhet till person, egendom, frihet eller frid. Det krävs inte heller att hotet innebär, eller för den hotade framstår som, trängande fara (jfr straffbestämmelsen om rån i 8 kap. 5 §). Med hot i nu aktuellt avseende avses exempelvis hot om ett brott som är lindrigt (vilket normalt sett faller utanför straffansvaret för olaga hot) eller att hota att göra något mycket otrevligt, men inte nödvändigtvis brottsligt.

I likhet med vad som gäller för straffbestämmelsen om olaga hot omfattas även förtäckta eller underförstådda hot eller hotfulla ageranden. Även i dessa fall krävs det att hotet framstår som allvarligt menat.

Även hot som används som påtryckningsmedel kan omfattas, exempelvis i sådana fall där agerandet inte medfört att den utsatta ändrat sitt beteende till följd av hotet och det därför inte omfattas av rekvisitet om tvång.

Hotet behöver inte riktas direkt mot den hotade utan kan lämnas till tredje man, men det krävs då att hotet kommer till den hotades kännedom och att detta täcks av gärningspersonens uppsåt.

Med *tvång* avses att gärningspersonen genom våld eller hot tvingar någon att göra, tåla eller underlåta något. Med våld avses, i likhet med straffbestämmelsen om olaga tvång (4 kap. 4 §), inte endast sådant våld som betecknas som ”våld på person” (dvs. misshandel eller annat fysiskt betvingande), utan även lindrigare former av våldsanvändning, såvida det varit tillräckligt för att övervinna ett visst motstånd. Med hot avses hot i sådan bemärkelse som anges ovan. I likhet med straffbestämmelsen om olaga tvång krävs det att tvånget leder till resultatet att den tvungne gör, tål eller underlåter något och att detta omfattats av gärningspersonens uppsåt. Det kan exempelvis vara fråga om att gärningspersonen ställer upp

förhållningsregler, förenade med uttryckliga eller underförstådda hot, i fråga om hur den utsatta ska se ut, var denne ska befinna sig eller vilka denne får träffa – som leder till att den utsatta anpassar sitt agerande på motsvarande sätt. Det krävs således att gärningspersonens agerande har lett till en viss effekt (sådana fall där tvånget inte lett till ett visst resultat kan emellertid leda till straffansvar om de innefattat ett hot).

Med *övervakning* avses ageranden som innebär att gärningspersonen spårar eller bevakar var den utsatta befinner sig eller vad han eller hon gör. Det kan exempelvis ske genom spårning med användning av tekniska hjälpmedel, såsom GPS-utrustning eller mobiltelefonapplikationer. Ett annat exempel är att gärningspersonen övervakar den utsatta genom kameror eller kontrollerar vem den utsatta har kontakt med via telefon eller sociala medier, t.ex. genom att skaffa sig tillgång till dennes mobiltelefon eller lösenord. Detsamma gäller i förhållande till övervakning av ekonomiska förehavanden, som exempelvis bankkonton. Det kan också vara fråga om fysisk övervakning, till exempel att uppehålla sig intill den utsattas bostad eller arbetsplats, titta in genom fönstren, dyka upp på platser där den utsatta brukar befinna sig, eller följa efter den utsatta.

Att kartlägga någon annan genom att inhämta information om denne, även om det är fråga om laglig åtkomst till information, kan också innebära en övervakning om det sker systematiskt och över tid.

För att det ska vara fråga om övervakning i nu aktuellt avseende krävs att den utsatta är medveten om övervakningen. Angreppet behöver dock inte uppfattas när det företas utan det kan ske vid en senare tidpunkt. Det krävs inte att övervakningen leder till en viss effekt, i sådana fall kan det i stället vara fråga om tvång i den bemärkelse som redogörs för ovan.

Samtliga av rekvisiten som tar sikte på gärningspersonens agerande är teknikneutrala. Det saknar således betydelse vilken form som kränkningarna har, vilket bland annat innebär att kränkningar som skett med hjälp av digitala medel omfattas.

För att det ska vara fråga om straffbara kränkningar krävs i fråga om hot, tvång eller övervakning att det varit *otillbörligt*. Härigenom tydliggörs att endast verkligt klandervärda beteenden omfattas. Bedömningen bör utgå från omständigheterna i det enskilda fallet, där syftet med agerandet ofta bör kunna tillmätas stor betydelse. Det ska dock vara fråga om ett klart oacceptabelt agerande som tydligt strider mot grundläggande värden och normer. Mer bagatellartade företeelser, som är naturliga inslag i mellanmänskliga och ömsesidiga relationer, omfattas inte av straffansvaret. Exempelvis måste det finnas utrymme för föräldrar att inom ramen för sitt tillsynsansvar styra och uppfostra barnet genom olika medel, utan att dessa beteenden måste anses utgöra otillbörliga former av hot, tvång eller övervakning. Även inom ramen för andra relationer kan det finnas sådana behov – särskilt i förhållande till övervakningsrekvisitet – exempelvis i relationen mellan en lärare och en elev, eller en arbetsgivare och arbetstagare. Vidare kan ageranden som sker med stöd av och i enlighet med lag inte anses som otillbörliga, detsamma gäller för ageranden som sker med ett rättsligt relevant samtycke.

Det ska vara fråga om *uppregade* kränkningar. Det som kriminaliseringen är avsedd att täcka är främst ett beteendemönster, snarare än enskilda handlingar eller underlåtenheter. Det kan också uttryckas som att det ska vara fråga om en serie av kränkningar, som riktats mot en och

samma person. Kränkningarna behöver dock inte vara av samma slag, utan kan bestå av olika former av kränkningar så länge de faller in under rekvisiten om förolämpningar, hot, tvång eller övervakning. Det behöver exempelvis inte vara fråga om flera förolämpningar eller flera hot; det är tillräckligt med en kränkning av ett sådant slag, om det även förekommit andra kränkningar. Eftersom den straffbara gärningen kan bestå av kränkningar som var och en för sig inte behöver vara straffbara, utgör upprepningen en del av det som konstituerar brottet. Rekvisitet som tar sikte på upprepning utgör också en kvalificering i så måtto att ageranden som får anses utgöra en del av många mänskliga relationer, exempelvis att någon eller några enstaka gånger i affekt uttala sig nedsättande eller i viss mån hotfullt, inte omfattas av det kriminaliserade området. Straffansvar för psykiskt våld är således endast aktuellt om det är fråga om gärningar som tillsammans når upp till en viss allvarhetsgrad.

Hur många kränkningar som behövs för att det ska anses vara fråga om en upprepning måste bedömas med utgångspunkt i kränkningarnas karaktär. Ju allvarligare de enskilda kränkningarna är, desto färre krävs för att det ska vara fråga om en upprepning. I fråga om mer lindriga kränkningar bör det krävas ett större antal. I de fall det rör sig om kränkningar som inte är straffbara i sig bör det i vart fall krävas att det är fråga om fler kränkningar än vad som hade krävs enligt fridskränkningssbrotten för att det ska vara fråga om en upprepning. Även tidsaspekten kan ha betydelse för bedömningen av huruvida det är fråga om en upprepning, exempelvis torde ett fåtal kränkningar med långa tidsuppehåll emellan svårligen kunna anses som upprepade.

I fråga om övervakning kan den vara pågående under en längre tidsperiod. Även om det varit fråga om en kränkning i form av övervakning som pågått under en längre tidsperiod bör det krävas att det förekommit flera kränkningar, av samma eller annat slag, för att rekvisitet som tar sikte på upprepning ska vara uppfyllt.

I likhet med vad som gäller för fridskränkningssbrotten bör det inte krävas att varje enskild kränkning individualiseras och preciseras vad avser exakt tid och plats (jfr NJA 2004 s. 437). Däremot måste några konkreta kränkningar kunna specificeras och åklagaren måste givetvis uppfylla sin grundläggande bevisbörda i fråga om att det åberopade förfarandet faktiskt har ägt rum.

För straffansvar krävs att kränkningarna sammantagna ska varit ägnade att *allvarligt skada personens självkänsla*. I det ligger ett krav på en viss kvalificering av den brottsliga gärningen, för att säkerställa att endast de tillräckligt straffvärda fallen omfattas av straffansvaret. Många kränkningar torde innebära att självkänslan hos den utsatta personen skadas, men här uppställs alltså ett krav på att den skadas allvarligt. Av kravet på att skadan ska vara allvarlig följer att ansvaret är begränsat till situationer som kan leda till psykiskt lidande eller andra allvarliga negativa konsekvenser för den enskilde. I likhet med vad som gäller för lindrigare former av fridskränkningssbrott tar rekvisitet sikte på att det ska vara fråga om kränkningar som ingår i ett mönster som sammantaget leder till att den kränkta personen bryts ner.

Av uttrycket *ägnade att* följer att det är tillräckligt att de sammantagna kränkningarna typiskt sett leder till att självkänslan skadas allvarligt. Det behöver alltså inte i det enskilda fallet bevisas att personens självkänsla

verkligen har skadats (jfr prop. 1997/98:55 s. 133). Det är kränkningarna sedda tillsammans som typiskt sett ska ha kunnat ge en sådan effekt. Prövningen måste dock, för att inte bli alltför abstrakt, göras i relation till den enskilda målsäganden och den specifika situationen. Av betydelse blir då, förutom kränkningarna som sådana, även omständigheterna kring dem. Det innebär exempelvis att kränkningar som sker inom ramen för en hetsig och ömsesidig meningsskiljaktighet, eller som utgör ett visst beteende eller språkbruk som har kommit att accepteras mellan två personer, inte behöver omfattas av straffansvar. Det bör även beaktas om kränkningarna riktar sig mot en särskilt sårbar person – t.ex. en person som saknar nätverk utanför familjen, som inte behärskar språket eller som saknar kunskap om landets lagar – eller mot någon som befinner sig i beroendeställning, t.ex. ett barn eller en person med funktionsnedsättning. Även sammanhanget där agerandet sker är av betydelse. Vid bedömningen av om rekvisitet är uppfyllt kan ledning hämtas bl.a. från straffbestämmelsen om grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning (4 kap. 4 a §).

I subjektivt hänseende krävs att gärningspersonen har haft *uppsåt* till de faktiska omständigheter som domstolen lägger till grund för bedömningen. Uppsåtet måste således täcka det faktiska handlandet samt det förhållandet att det varit fråga om ett upprepat sådant handlande. Samtliga uppsåtsformer omfattas. Gärningspersonens egen uppfattning om huruvida det varit fråga om förolämpande, hotfulla eller tvångsmässiga kränkningar saknar betydelse för den straffrättsliga bedömningen. Detsamma gäller för bedömningen om kränkningarna varit otillbörliga och ägnade att allvarligt skada självkänslan. Det är i stället fråga om en objektiv standard, oberoende av såväl den utsattas uppfattning som gärningspersonens syfte eller motiv, som ska värderas av domstolen.

Straffet är fängelse i högst fyra år. Vid bedömningen av straffvärdet ska hänsyn tas till antalet kränkningar som ligger till grund för åtalet, karaktären av kränkningarna och under hur lång tid det psykiska våldet pågått. Ju allvarligare eller ju fler kränkningar som ingår i brottet, desto högre ska straffvärdet anses vara. Ett stort antal lindrigare kränkningar under mycket lång tid kan också ha ett högt straffvärde. Straffbestämmelsen innehåller inte något närståenderekvisit. Sådana omständigheter som att brottet har begåtts inom ramen för en närståenderelation eller i en hederskontext kan dock påverka straffvärdet i skärpande riktning (jfr 29 kap. 1–2 §§). I fråga om påföljdsval bör det många gånger vara motiverat att bestämma påföljden till fängelse även om straffvärdet i sig eller tidigare brottslighet inte ensamt skulle tala för det. Styrkan i fängelsepresumtionen måste emellertid bestämmas av omständigheterna i det enskilda fallet.

Det kan inte uteslutas att gärningspersonen överträder flera straffbud genom samma handlande, vilket leder till frågan om domstolen ska döma för ett eller flera brott. Som utgångspunkt bör vanliga *konkurrensregler* tillämpas. Det innebär att det ena brottet konsumerar det andra om bestämmelserna har samma kriminalpolitiska grund. I sådana fall bör normalt det strängare straffbudet vara tillämpligt och det mindre allvarliga brottet konsumeras. Detta innebär att psykiskt våld i konkurrenshänseende bör ha företräde framför exempelvis ofredande och förolämpning, som därmed konsumeras. I fråga om enskilda kränkningar som även kan uppfylla kraven för ett annat brott, med en motsvarande eller liknande

straffskala som psykiskt våld, får den lösning väljas som framstår som mest följdriktig och rimlig. Principerna för lösning av konkurrensproblem är emellertid endast att anse som huvudregler (jfr t.ex. bedömningen i NJA 2013 s. 397). Ytterst är konkurrensfrågor något som domstolen har att ta ställning till i det enskilda fallet.

Brottet är fullbordat så snart upprepade kränkningar har företagits, men brottet fortsätter att begås så länge som det psykiska våldet fortsätter. Preskriptionstiden räknas därför från den tid då brottet upphört, även om brottet kan ha fullbordats tidigare. Bedömningen av när gärningen upphört och hur långt eller tydligt ett avbrott måste vara för att det ska utgöra två brott måste ytterst avgöras utifrån omständigheterna i det enskilda fallet. Påföljd ska endast utdömas för de gärningsmoment som ligger inom den tillämpliga preskriptionstiden (s.k. successiv preskription).

Psykiskt våld kan utgöra underbrott till grov fridskränkning, grov kvinnofridskränkning, olaga förföljelse, barnfridsbrott och hedersförtryck.

Sammanfattning av promemorian Straffansvar för psykiskt våld (Ds 2022:18)

Straffansvar för psykiskt våld

I föreliggande promemoria föreslås att en ny brottstyp, *psykisk misshandel*, ska införas i 3 kap. 5 a § brottsbalken.

Utredarens huvudsakliga uppgift har varit att utifrån en analys av gällande rätt föreslå hur straffansvaret för psykiskt våld kan *stärkas*. Genom analysen har det framkommit att nuvarande straffstadganden, särskilt misshandel, olaga tvång, de grova fridskränkningsbrotten, olaga hot, ofredande och förolämpning, förvisso innebär att det finns goda förutsättningar att redan nu beivra psykiskt våld i det straffrättsliga systemet. Det står också klart att upprepad brottslighet mot samma målsägande kan påverka straffvärdet i skärpande riktning (se särskilt kapitel 7 och 8). Analysen har dock visat att dessa straffbestämmelser inte tillämpas på psykiska företeelser i den utsträckning som deras lydelser tillåter. Inte ens när lagstiftaren i förarbetena tydligt angett att så ska ske verkar bestämmelserna komma till användning. Specifikt för de grova fridskränkningsbrotten har konstaterats att syftet bakom lagstiftningen – att fånga upp det straffvärda i att flera relativt lindriga gärningar begås mot samma person – tycks ha tappats bort i rättstillämpningen. För att 4 kap. 4 a § brottsbalken ska tillämpas krävs till exempel i praktiken att fysiskt våld har utövats vid åtminstone något tillfälle. Detta innebär att det straffbara området såtillvida blivit snävare än avsett. En annan viktig sak att framhålla är att de regler vi nu talar om är skrivna i en tid då synen på våld var en annan. De är därmed dåligt anpassade för att tillämpas på psykiskt våld, givet en modern förståelse av detta begrepp. Det kan i någon mån förklara varför reglerna inte kommer till användning. Medan det fysiska våldet är en välkänd storhet i det nuvarande straffrättsliga systemet, har det psykiska våldet satts på undantag. De ideella har på samma sätt länge levt i skuggan av de ekonomiska och fysiska skadetyperna i skadeståndsrätten. Förutom vid de brottstyper där flera brottsliga gärningar kan läggas samman till ett annat, allvarligare brott, har analysen visat att skyddet mot upprepat våld riktat mot en och samma målsägande är svagt. Detta har ansetts utgöra en brist, eftersom kärnan i det psykiska våldet är att det upprepas så att offrets livssituation kommer att präglas av ett mönster av utsatthet. Här behövs därför ett starkt skydd. Även om ett antal alternativ har analyserats har fördelarna med att införa en ny brottstyp ansetts väga tyngst.

Något som ytterligare har ansetts tala för en förändring i det nu diskuterade avseendet är att psykiskt våld är vanligt förekommande och så även bland unga. I en nära relation är det vanligare att utsättas för psykiskt våld än fysiskt våld. Eftersom unga i en parrelation inte alltid anses vara närstående på det sätt som krävs för straffansvar enligt 4 kap. 4 a § brottsbalken är skyddet mot upprepat våld i denna mycket skyddsvärda grupp svagt.

I den svenska straffrättsliga diskursen kan begreppet psykiskt våld spåras i vart fall tillbaka till Straffrättskommitténs förslag till brottsbalk (SOU 1953:14). Redan då framhölls att kvinnor kan utsättas för själslig

terror och det påpekades att sjukdomsrekvisitet i misshandelsbestämmelsen är avsett att omfatta åtminstone vissa former av svårare psykiskt våld. Begreppet återkommer sedan i ett stort antal lagstiftningsärenden fram till vår tid, men något särskilt straffbud inriktat mot just det psykiska våldet föreslås inte. Obestämdhetsförbudet anses regelmässigt sätta stopp. Det anses omöjligt att på förhand ringa in det straffbara området och det redan existerande straffrättsliga skyddet anses adekvat. Båda dessa slutsatser ifrågasätts i denna promemoria (se kapitel fem, åtta och tio).

Det har visat sig att det inte går att definiera psykiskt våld med någon enkel formel, trots att begreppet förekommer i ett stort antal internationella dokument och används av FN och EU. I Sverige används det till exempel av Socialstyrelsen och som ett rekvisit i lagen om vård av unga samt förekommer flitigt i den mer socialt orienterade forskningen. Det finns därmed en väletablerad förståelse av vad psykiskt våld är (se kapitel fem).

Flera av de nordiska länderna och andra länder världen över har kriminaliserat psykiskt våld, inte sällan för att nå upp till de krav som Istanbulkonventionens artikel 33 ställer upp. Det straffrättsliga skyddet utreds just nu i flera nordiska länder. Såvitt känt har inget land funnit en enhetlig definition av psykiskt våld, kontrollerande beteenden eller emotionella eller ekonomiska övergrepp och begreppet psykiskt våld hämtar inte i något fall sitt direkta innehåll från juridiken utan närmast från psykologin och den mer socialt orienterade forskningen. Ofta preciseras det straffbara området genom riktlinjer och förarbeten (se kapitel sex).

För att på bästa sätt stärka det straffrättsliga skyddet mot psykiskt våld föreslås att en ny brottstyp införs. Denna är uppbyggd utifrån två olika gärningssätt. Gärningspersonen ska antingen utsätta en annan person för upprepade gärningar som är nedvärderande, förolämpande eller på annat sätt kränkande eller utöva otillbörlig kontroll över en annan person genom att begränsa den personliga handlingsfriheten. För båda gärningssätten krävs att gärningarna varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla. Straffet är fängelse i högst fyra år. En sådan kriminalisering bedöms vara förenlig med de centrala straffrättsliga utgångspunkterna, såsom legalitetsprincipen, enligt vad som framgår av kapitel nio.

För att ytterligare stärka skyddet mot psykiskt våld föreslås att förolämpning enligt 5 kap. 3 § brottsbalken ska fogas till brottskatalogerna för 4 kap. 4 a, b och e §§ (avser de grova fridskränkningssbrotten, olaga förföljelse och hedersförtryck).

De nya reglerna bör träda i kraft så snart som möjligt och det bedöms att så bör kunna ske tidigast den 1 januari 2024. Några särskilda övergångsbestämmelser bedöms inte behövas.

Åtalsregleringen för ärekränkningssbrotten

Uppdraget i denna del har varit att analysera om det finns ett behov av att förändra åtalsreglerna för ärekränkningssbrotten (se 5 kap. 1–3 §§ om förtal, grovt förtal och förolämpning samt 5 kap. 5 § om den särskilda åtalsregleringen) så att allmänt åtal kan väckas i fler fall än i dag när brotten begås i nära relation och vid hedersrelaterat våld och förtryck. Alldeles

oavsett ställningstagande i sak har det ingått i uppdraget att lämna ett förslag på hur en sådan reglering bör vara utformad.

Analysen har visat att det inte finns något sådant behov. Utredaren har bedömt att den förståelse av åtalsregleringen i 5 kap. 5 § brottsbalken som kommit till uttryck i förarbeten alltsedan Kvinnofridsreformen 1995 är felaktig. Bestämmelsen bör i stället förstås på så sätt att den endast gäller när åtal väcks för ärekränkingsbrott och inte när åtal väcks för ett annat brott i vilket ett ärekränkingsbrott ingår. Någon förändring är därför inte påkallad.

Ett alternativt förslag som inte följer av ställningstagandena lämnas dock. Förslaget skulle medföra att åtalsregleringen för förtal, grovt förtal samt förolämpning blir densamma om brotten begås som ett led i något av de sammansatta brotten (grovt fridskränkning, grovt kvinnofridskränkning, olaga förföljelse eller hedersförtryck). Det skulle innebära att vuxna målsägande alltjämt måste ange brottet till åtal och åklagaren finna att åtal är påkallat från allmän synpunkt.

Förslag till lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrivs i fråga om brottsbalken (1962:700)

dels att det i balken ska införas en ny paragraf, 3 kap. 5 a §, med följande lydelse,

dels att 4 kap. 4 a, b och e §§ ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

3 kap.

5 a §

Den som upprepat utsätter en annan person för nedvärderande, förödmjukande eller på annat sätt kränkande gärningar eller utövar otillbörlig kontroll över en annan person genom att begränsa den personliga handlingsfriheten, döms, om gärningarna varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla, för psykisk misshandel till fängelse i högst fyra år.

4 kap.

4 a §¹

Den som begår brottsliga gärningar enligt 3 eller 4 kap., 5 kap. 1 eller 2 §, 6 eller 12 kap. eller enligt 24 § lagen (1988:688) om kontaktförbud mot en närstående eller tidigare närstående person, döms, om var och en av gärningarna utgjort led i en upprepad kränkning av personens integritet och gärningarna varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla, för *grov fridskränkning* till fängelse i lägst ett och högst sex år.

Den som begår brottsliga gärningar enligt 3–6 eller 12 kap. eller enligt 24 § lagen (1988:688) om kontaktförbud mot en närstående eller tidigare närstående person, döms, om var och en av gärningarna utgjort led i en upprepad kränkning av personens integritet och gärningarna varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla, för *grov fridskränkning* till fängelse i lägst ett och högst sex år.

Har gärningar som anges i första stycket begåtts av en man mot en kvinna som han är eller har varit gift med eller som han bor eller har bott tillsammans med under äktenskapsliknande förhållanden, ska han i stället dömas för *grov kvinnofridskränkning* till samma straff.

¹ Senaste lydelse 2021:1108.

Den som förföljer en person genom brottsliga gärningar som utgör

1. misshandel enligt 3 kap. 5 § eller försök till sådant brott som inte är ringa,

2. olaga tvång enligt 4 kap. 4 § första stycket,

3. olaga hot enligt 4 kap. 5 § första stycket,

4. hemfridsbrott enligt 4 kap. 6 § första stycket eller olaga intrång enligt 4 kap. 6 § andra stycket,

5. kränkande fotografering enligt 4 kap. 6 a §,

6. olovlig identitetsanvändning enligt 4 kap. 6 b §,

7. olaga integritetsintrång enligt 4 kap. 6 c §,

8. ofredande enligt 4 kap. 7 §,

9. uppmaning till självmord eller oäktsam uppmaning till självmord enligt 4 kap. 7 a §,

10. förtal eller grovt förtal enligt 5 kap. 1 eller 2 §,

11. sexuellt ofredande mot barn enligt 6 kap. 10 § första stycket eller sexuellt ofredande enligt 6 kap. 10 § andra stycket,

12. skadegörelse enligt 12 kap. 1 § eller försök till sådant brott,

13. ringa skadegörelse enligt 12 kap. 2 §, eller

14. överträdelse av kontaktförbud med elektronisk övervakning eller överträdelse av kontaktförbud enligt 24 § lagen (1988:688) om kontaktförbud

döms, om var och en av gärningarna har utgjort led i en upprepad kränkning av personens integritet, för *olaga förföljelse* till fängelse i högst fyra år.

2. *psykisk misshandel* enligt 3 kap. 5 a §,

3. olaga tvång enligt 4 kap. 4 § första stycket,

4. olaga hot enligt 4 kap. 5 § första stycket,

5. hemfridsbrott enligt 4 kap. 6 § första stycket eller olaga intrång enligt 4 kap. 6 § andra stycket,

6. kränkande fotografering enligt 4 kap. 6 a §,

7. olovlig identitetsanvändning enligt 4 kap. 6 b §,

8. olaga integritetsintrång enligt 4 kap. 6 c §,

9. ofredande enligt 4 kap. 7 §,

10. uppmaning till självmord eller oäktsam uppmaning till självmord enligt 4 kap. 7 a §,

11. förtal eller grovt förtal enligt 5 kap. 1 eller 2 §,

12. *förolämpning* enligt 5 kap. 3 §,

13. sexuellt ofredande mot barn enligt 6 kap. 10 § första stycket eller sexuellt ofredande enligt 6 kap. 10 § andra stycket,

14. skadegörelse enligt 12 kap. 1 § eller försök till sådant brott,

15. ringa skadegörelse enligt 12 kap. 2 §, eller

16. överträdelse av kontaktförbud med elektronisk övervakning eller överträdelse av kontaktförbud enligt 24 § lagen (1988:688) om kontaktförbud

Den som mot en person begår brottsliga gärningar enligt 3 eller 4 kap., 5 kap. 1 eller 2 §, 6 eller 12 kap. eller enligt 24 § lagen (1988:688) om kontaktförbud och ett motiv varit att bevara eller återupprätta en persons eller familjs, släkts eller annan liknande grupps heder, döms, om var och en av gärningarna utgjort led i en upprepad kränkning av personens integritet och gärningarna varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla, för *hedersförtryck* till fängelse i lägst ett och högst sex år.

Den som mot en person begår brottsliga gärningar enligt 3–6 eller 12 kap. eller enligt 24 § lagen (1988:688) om kontaktförbud och ett motiv varit att bevara eller återupprätta en persons eller familjs, släkts eller annan liknande grupps heder, döms, om var och en av gärningarna utgjort led i en upprepad kränkning av personens integritet och gärningarna varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla, för hedersförtryck till fängelse i lägst ett och högst sex år.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2024.

³ Senaste lydelse SFS 2022:310.

Förteckning över remissinstanserna

Efter remiss har yttrande över betänkandet lämnats av Barnens rätt i samhället, Barnombudsmannen, Brottsförebyggande rådet, Brottsofferjouren Sverige, Brottsoffermyndigheten, Diskrimineringsombudsmannen, Domstolsverket, ECPAT Sverige, Eskilstuna tingsrätt, Falu tingsrätt, Försäkringskassan, Hovrätten för Västra Sverige, Hälsinglands tingsrätt (tidigare Hudiksvalls tingsrätt), Insamlingsstiftelsen 1000 Möjligheter, Justitiekanslern, Jämställdhetsmyndigheten, Kriminalvården, Kronofogdemyndigheten, Linköpings universitet (Barnafrid – Nationellt kunskapscenter), Lunds universitet, Länsstyrelsen i Dalarnas län, Länsstyrelsen i Norrbottens län, Länsstyrelsen i Skåne län, Länsstyrelsen i Stockholms län, Länsstyrelsen i Västmanlands län, Länsstyrelsen i Östergötlands län, Maskrosbarn, Migrationsverket, Myndigheten för delaktighet, Myndigheten för familj rätt och föräldraskapsstöd, Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, Polismyndigheten, Riksförbundet för homosexuella, bisexuella, transpersoners, queeras och intersexpersoners rättigheter, Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige, Riksorganisationen GAPF – Glöm aldrig Pela och Fadime, Rädda Barnen, Socialstyrelsen, Statens skolinspektion, Stiftelsen Allmänna Barnhuset, Stockholms tingsrätt, Svea hovrätt, Sveriges advokatsamfund, Umeå universitet, UNICEF Sverige, Unizon, Uppsala universitet, Åklagarmyndigheten och Örebro universitet.

Yttrande har också inkommit från Föreningen STOPP – mot kränkande särbehandling i arbetslivet, Riksförbundet för social och mental hälsa, Se sambandet, Sveriges Kvinnoorganisationer, Sveriges lantbruksuniversitet, Sveriges Veterinärförbund och Västra Götalandsregionens kompetenscentrum om våld i nära relationer.

Riksdagens ombudsmän har avstått från att yttra sig.

Följande remissinstanser har inte inkommit med något yttrande: Barnrättsbyrån, BUFFF (Barn och ungdom med förälder/familjemedlem i fängelse), Funktionsrätt Sverige, Landsrådet för Sveriges Ungdomsorganisationer (LSU), MÅN och Tjejers rätt i samhället.